

**Udvikling af indsatser for børn og unge i udsatte positioner
i naturen med et narrativt og systemisk afsæt. Et 2 årigt udviklings og
samarbejdsprojekt mellem afdelingen Familier og Sundhed, Hillerød Kommune og
Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, Københavns Universitet**
Seidler, Poul Hjulmann; Mortensen, Dorte Hagen

Publication date:
2018

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Seidler, P. H., & Mortensen, D. H. (2018). *Udvikling af indsatser for børn og unge i udsatte positioner: i naturen med et narrativt og systemisk afsæt. Et 2 årigt udviklings og samarbejdsprojekt mellem afdelingen Familier og Sundhed, Hillerød Kommune og Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, Københavns Universitet*.

Udvikling af indsatser for børn og unge i udsatte positioner

**i naturen med et narrativt
og systemisk afsæt**

Et 2-årigt udvikling-og samarbejdsprojekt mellem afdelingen
Familier og Sundhed, Hillerød Kommune og Videncenter for
Friluftsliv og Naturformidling, Københavns Universitet.

Poul Hjulmann Seidler & Dorte Hagen Mortensen

HILLERØD
KOMMUNE

KØBENHAVNS
UNIVERSITET

TrygFonden

Udvikling af indsatser for børn og unge i udsatte positioner

i naturen med et narrativt og systemisk afsæt.

Et 2-årigt udvikling-og samarbejdsprojekt mellem
afdelingen Familier og Sundhed, Hillerød Kommune
og Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling,
Københavns Universitet.

Forfattere: Poul Hjulmann Seidler
& Dorte Hagen Mortensen

Fotos: Majbritt Pedersen og Mette Kjær side 1, 6, 18,
23, 27, 35 og 43 og Poul H Seidler side 21

Layout: StudioFrost.dk

Tryk: Eks-Skolens Grafisk Design & Tryk

Indholdsfortegnelse

Baggrund og læsevejledning	04
Formålet	06
Opsamling og anbefalinger	07
Kapitel 1. Metoder og design	10
En narrativ forståelsesbaggrund	10
Projektledernes funktion	11
Design	11
Projektets nøgleelementer	12
Kurser og supervisioner	12
Kapitel 2 . Evaluering	14
Børnene og de unges perspektiv	14
Resultater	15
Sammenfatning	19
De fagprofessionelles perspektiv	20
Kapitel 3. Pædagogiske arbejdsformer – metodeudvikling	22
Bevidning	22
En særlig forbundethed	25
Kreativitet og problemløsning	25
Mestringsoplevelser	26
Sanser, følelser og værdier	27
At træne og arbejde med fortrukne fortællinger	28
Naturen som ramme	30
Ledelsesaspekt	31
Kapitel 4. Transfer – en systemisk tilgang	32
Kapitel 5. Teoribeskrivelse og anvendte begreber	36
Den narrative indsats i naturen	36
Agenthed	37
De positive undtagelser/unikke hændelser	38
Eksternalisering	39
Bevidning	40
Litteraturliste	44
Bilag 1	46
Bilag 2	48
Bilag 3	80

Baggrund og læsevejledning

Dette udviklingsprojekt forløb i perioden juni 2014 - oktober 2016 som en del af et veletableret og fælles samarbejde mellem afdelingen Familier og Sundhed, Hillerød Kommune og Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, Skovskolen, Københavns Universitet.

Projektet har arbejdet specielt med at udvikle, afholde og afprøve nye pædagogiske metoder, der sigter mod bedre trivsel hos børn og unge i udsatte positioner. Dette er foregået på et systemisk og narrativt grundlag, hvor natur- og friluftaktiviteter indgår.

Anvendelsen af en systemisk og narrativ tilgang udfoldes indgående i rapporten. Det har været et naturligt valg, da det er en teori og praksisramme, der lægges vægt på i Hillerød kommune; specielt i arbejdet med børn og unge i udsatte positioner, ligesom flere af de involverede fagprofessionelle er erfarne og uddannede inden for området.

I litteraturen er projektledelsen ikke stødt på eksempler, der anvender og giver en nærmere redegørelse for, hvordan en narrativ tilgang med fordel kan bruges i en behandlingsmæssig/pædagogisk indsats i naturen. I et nyligt gennemført internationalt review "Hvad ved vi om arbejdet med udsatte unge i naturen?" af Ejbye-Ernst (2018), findes overvejende kognitive og kun få eksempler på anvendelse af narrativ praksis, hvor naturen indgår i et behandlingsforløb. Her er de beskrevne forløb primært henlagt til at foregå i naturen og ikke som en del af et behandlingsforløb, hvor interventioner finder sted i forskellige kontekster.

I en landsdækkende kortlægning gennemført i 2017 (Ejbye-Ernst, N., Seidler, P. H.), hvor naturaktiviteter indgår som en integreret del af indsatsen, fortæller 8 ud af 13 betydende projekter, at den narrative teoriramme bruges i deres behandlingsarbejde. Nærværende projekt er et af disse 8 projekter. Der er ikke nogle tydelige beskrivelser eller evalueringer af de øvrige projekter omkring virkning hos deres målgruppe. Derfor bidrager nærværende arbejde især til betydningen og mulighederne i at bruge indsatser i naturen i arbejdet med bedre trivsel til børn og unge i udsatte positioner.

Tre forskellige institutioner i Hillerød har været involveret:

- Ullerød skolen, et skole/dagbehandlingstilbud og heldagsskole for børn fra 5-11 år,
- Store Dyrhave Skole, et skole/dagbehandlingstilbud og heldagsskole for børn og unge fra 12 – 16 år og
- Huset på Clausensvej, i Familie- og Sundhedsforvaltningen, et tilbud til socialt udsatte og marginaliserede børn og unge i aldersgruppen 3 til 18 år og deres familier, hvor der i dette projekt er arbejdet med børn og unge fra 10 -17 år.

Udviklingsarbejdet har fundet sted i et tæt tværfagligt samarbejde mellem lærere, pædagoger og behandlere på de deltagende institutioner samt konsulenter/projektledere og ledere fra Videncentret og fra Hillerød Kommune. De vigtigste tiltag har været kompetencegivende kurser, aktionslæring, supervision, refleksion og udvikling af egen praksis, samt møder og præsentationer til personale, styre-

gruppe og ledelse. Endvidere har der været to evalueringer, der har set på hhv. de fagprofessionelles erfaringer og udbytte og børn og unges udbytte.

Med blik for udviklingen af den pædagogiske metode anvendt på institutionerne har projektet undersøgt og afprøvet, om oplevelser og fænomener i naturen kan være med til at styrke og skabe muligheder for nye, vigtige, identitetsskabende fortællinger og mestringsoplevelser hos børnene og de unge. Herunder har der været et særligt fokus på, hvorvidt og hvordan der kan foregå en overførsel/transport af positive hændelser, viden og erfaringer fra naturkonteksten til barnets/den unges andre betydningsfulde omgivelser og sammenhænge.

Der er tale om udvikling af pædagogiske forløb, arbejdsformer og metoder, hvor de enkelte aktiviteter i naturen og de efterfølgende muligheder, som de baner vejen for, udvikles, afprøves og integreres i det pædagogiske behandlingsarbejde. Der er således et særligt fokus på at undersøge, om natur- og friluft aktiviteter kan spille en afgørende rolle i dette arbejde.

Vi (forfatterne) finder den narrative tilgang særlig egnet til at bygge bro mellem det fagprofessionelle arbejde og en betydning i barnet/den unges hverdagsliv. Det kan blandt andet ske ved at "tykne" og forstærke de historier og fortællinger, som er vigtige for barnet/den unges videre trivsel og handlemuligheder. Vi har således ønsket at arbejde med at koble og udvikle mulighederne i en narrativ og systemisk tilgang med natursociale indsatser.

I løbet af projektet er der arbejdet i en vekselvirkning mellem teori og praksis med en gensidig udveksling af erfaringer og viden høstet undervejs. Alle deltagere har været involveret i processen omkring udvikling af nye praksisformer og pædagogiske metoder.

Rapporten indeholder:

- **Kapitel 1.** Metoder og design: En redegørelse for projektets nøgleelementer, dets aktører og den teoretiske forståelsesramme.
- **Kapitel 2.** Evaluering: En gennemgang af de to eksterne evalueringer, der har haft fokus på henholdsvis børnene/de unge og de deltagende voksne, der har arbejdet med børnene/de unge. Der er tale om to forskellige former for evalueringer, som sammen med projektets øvrige beskrivelse af erfaringer og resultater er med til at give det samlede billede og resultater mod projektets mål.
- **Kapitel 3.** Pædagogiske arbejdsformer – metodeudvikling: Gennem mere detaljerede beskrivelser af udvalgte eksempler og opdeling i kategorier redegør vi for de nye erfaringer og metoder, der kobler praksis med en narrativ tilgang.
- **Kapitel 4.** Transfer – en systemisk tilgang. Kapitlet redegør for begrebet transfer og beskriver og diskuterer eksempler på at skabe transfer mellem indsatser i naturen og andre kontekster.
- **Kapitel 5** redegør for udvalgte elementer af en narrativ og systemisk forståelse, som er den bærende teoretiske referenceramme for udviklingsarbejdet. Hvis du som læser ikke er velbevandret i denne teori, kan du med fordel starte med dette afsnit og derigennem få en bedre forståelse for de øvrige afsnit i rapporten.

Vi vil gerne udtrykke en varm tak til de involverede medarbejdere og ledere fra Ullerødskolen, Store Dyrehave Skole og Huset på Clausensvej for deres indsats og bidrag. Der er ingen tvivl om, at uden deres engagement og lyst til udvikling, til at eksperimentere og gå nye veje kunne dette projekts udviklingsarbejde ikke finde sted. Desuden skal der lyde en særlig tak til TrygFonden for at støtte og muliggøre projektet.

Projektledelsen og forfatterne til rapporten er Poul Hjulman Seidler, specialkonsulent i Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, og Dorte Hagen Mortensen, Cand. Pæd. Pæd. Psyk., projektleder, Hillerød Kommune.

Hillerød, oktober 2018

Formålet

Projektets overordnede mål var at styrke trivsel og resiliens for børn og unge i udsattes positioner. Der blev arbejdet med følgende delmål:

- at skabe muligheder for at udvikle pædagogiske metoder på baggrund af systemisk/narrativ tænkning med natur og friluftsliv som et væsentligt mulighedsrum
- at udvikle pædagogiske arbejdsformer, hvor natur- og frilftsaktiviteter indgår, udvikles, afprøves og integreres i det daglige pædagogiske arbejde
- at metodeudvikle gennem aktivitetsforløb, knyttet til tre forskellige institutioner med hver deres målgruppe
- at arbejde med kompetenceopbygning af involveret personale
- at dokumentere, beskrive og evaluere de nye, sammenhængende, pædagogiske indsatser.

Opsamling og anbefalinger

Det fælles udviklingsprojekt fandt sted med en udpræget grad af deltagerinvolverende processer og samskabende udvikling mellem de forskellige aktører. Det har betydet en dynamisk, udviklende og lærende tilgang. Skabelsen af et fælles afsæt gennem de indledende kurser og ikke mindst supervision til de fagprofessionelle har været væsentlige ingredienser i at fremme udvikling af praksis og metodeudvikling.

Fra den nationale kortlægning i 2017 (Ejbye-Ernst, N., Seidler, P. H.), var den natursociale indsats karakteriseret ved:

- et systematisk arbejde, hvor indsatser i grønne områder jævnligt indgår
- et teoretisk ophæng
- arbejde med transfer og en systemisk tilgang/netværk omkring barnet
- samarbejde på tværs af professioner.

Kortlægningen (der blev udført før færdiggørelsen af denne rapport) peger på, at der mangler en styrket teoretisk forankring og litteratur om, hvordan man kan håndtere og arbejde med teoretiske referencerammer i grønne omgivelser, herunder en systematisk beskrivelse af begrebet transfer samt en dokumentation af de effekter, de natursociale indsatser har.

Nærværende projekt har netop haft fokus på metodeudvikling inden for en teoretisk, narrativ referenceramme samt en ekstern evaluering af de fagprofessionelles involvering og en ekstern narrativ evaluering af de involverede børn og unge. Projektets erfaringer og resultater skriver sig således ind i et område, hvor der netop efterlyses mere viden.

Ejbye, 2018 nævner disse mangler, der går igen i flere studier fra en skandinavisk og international erfaringsopsamling:

- Klarhed. Ofte er dele af arbejdet ikke beskrevet tydeligt. Det er ikke klart afgrænset, hvad der arbejdes med i naturen, og hvordan en eventuel terapi gennemføres.
- Præcis målgruppebeskrivelse. De målgrupper, der deltager, er ofte løst beskrevet. Det er ikke tydeligt, hvilke problemer målgrupperne arbejder med, og hvordan arbejdet foregår.
- Rige beskrivelser af arbejdet i naturen. Der mangler reflekterede praksisbeskrivelser, der bygger på sammenhæng mellem indsats, målgruppe, aktiviteter mv.
- Transfer. Hvordan skaber man sammenhæng mellem de unges hverdagsliv og de interventioner, der gennemføres?
- Hvorfor ligger indsatsen i naturen? Indsatser beskriver sjældent eksplicit, hvorfor naturen indgår, som den gør.
- Beskrivelser af god praksis. Der mangler analyser, der kan bruges af praksisfeltet til at iagttage arbejdet konstruktivt.

Nærværende projekts to-årige pilotarbejde omfatter i varieret omfang disse dele. Projektet har gjort sig flere erfaringer i at anvende pædagogiske metoder i naturen sat ind i en tværfaglig sammenhæng og anvendt i flere kontekster. Arbejdet i Hillerød kommune bidrager således med viden inden for et svagt beskrevet og undersøgt felt.

Et særligt bidrag fra projektet er de forskellige metoder, hvor der er arbejdet med træning af barnet og den unges egne fortællinger i flere kontekster. Det er metoder, hvor transferbegrebet indgår, og hvor der ofte arbejdes tværprofessionelt, så flere aktører omkring barnet/den unge har glæde af og arbejder sammen om den betydning, indsatser i naturen kan bibringe på flere felter. Det er indsatser, hvor værdifulde erkendelser, succeser og grobunde for en foretrukken historie, der er skabt i naturen, bygger bro til og får værdi i andre betydningsfulde miljøer, hvor der skal skubbes til og ændres på de dominerende, problemmættede historier. Det kan være miljøer, der omfatter de fagprofessionelles systematiske arbejde og ikke mindst barnet/den unges arenaer som klasseværelset, hjemmet eller hos venner, hvor barnet/den unge har behov for nye udviklings- og deltagelsesmuligheder.

Kapitel 5 beskriver, hvordan det narrative begreb "bevidning" er en forholdsvis kompliceret tilgang at arbejde med. Det indebærer lytte- og spørgeteknikker, et praktisk teoretisk kendskab og en vis træning og erfaring i at beherske og håndtere de forskellige trin i en bevidning; bl.a. med involvering af flere deltagere. Projektet har vist nye måder at anvende og udvikle bevidningsprocesser på. Specielt gennem koblinger til indsatser i naturen præget af kropslige oplevelser, stemninger, sansninger, følelser og mestringsoplevelser. Dele af eller hele bevidningsprocesser har således fundet sted i umiddelbar tilknytning til den naturpædagogiske indsats, ligesom der er arbejdet med dele af eller hele bevidningsprocessen baseret på oplevelser i naturen i det efterfølgende arbejde.

De pædagogiske forløb, hvor sociale indsatser i naturen indgår, har understøttet og fremmet nye muligheder på de forskellige arenaer, barnet/den unge befinder sig i. Det er muligheder og processer, som bl.a. har sigtet mod at understøtte de involverede børns og unges resiliens, selvtillid, relationer til andre samt deres forudsætninger for personlig udvikling og faglig læring.

Både de eksterne evalueringer samt de fagprofessionelles erfaringer og udsagn peger på, at de naturpædagogiske indsatser understøtter og fremmer både de ovenstående processer og nye muligheder i at bruge den narrative teori i praksis.

To familierapeuter udtrykte ved slutningen af forløbet, at de var overbeviste om, at de, som følge af effekterne af to dagture og to overnatningsture i naturen, kunne skære tre måneder af deres samlede behandlingsindsats. Og ledelsen på det ene skole/dagbehandlingstilbud fortæller om nye udviklingstiltag, hvor det fremover skal være en central del af deres forældreinddragelse, at forældre på tur får et videokamera og besked på at filme andre familiers samspil, omsorg, styrker og ressourcer for at bevidne deres og deres børns sejre, fremskridt, styrker og voksende kompetencer.

Dette er blot to eksempler med holdninger fra fagprofessionelle og ikke et udtryk for, at der er fundet nye afgørende tiltag og metoder. En yderligere dokumentation og erfaringsdeling for virkningerne fra sådanne tiltag vil være givtige i forhold til faglige og politiske prioriteringer. Det kan have en samfundsøkonomisk og - ikke mindst - en menneskelig gevinst.

Nærværende rapport peger på følgende opmærksomhedspunkter knyttet til udvikling og implementering af natursociale indsatser:

- Når man ser på de mange pædagogiske og behandlingsmæssige muligheder, der er arbejdet med i projektet samt børnenes/de unges udbytte, vil det være oplagt for Hillerød Kommune at drøfte i hvilke sammenhænge, hvornår og hvordan projektets erfaringer kan komme til yderligere værdi.

- Det kunne f.eks. være at udvikle og tilbyde en løbende efteruddannelse, beskrive og fremme deling af metoder, kompetenceopbygning af nøgleambassadører på forskellige afdelinger, involvere lærere og pædagoger inden for almenområdet, der arbejder med inklusion, samarbejde med og involvering af PPR samt institutioner som Harløse Skole, samt Kompetencecenter Vest og Kompetencecenter Grønnevang under skoleafdelingen.
- Evalueringen af de fagprofessionelle peger på værdien af supervision knyttet til praksis, som kan tænkes ind i kommende prioriteringer under kompetenceopbygning og forankring af nye metoder.
- Indsatser, der arbejder tværprofessionelt, tværfagligt og systemisk med fokus på vigtige netværk omkring barnet/den unge, vil ofte forudsætte ejerskab og engagement på tværs af afdelinger, et sprog med fælles forståelse af teori og nøglebegreber, kendskab til og/eller kompetencer inden for natursociale indsatser, nysgerrighed på andres bidrag, forventningsafstemning, tydelig relevans for de involverede og en god rollefordeling.

Et sådant arbejde kan ikke henlægges til den enkelte kollega og medarbejder. Det er på hele institutionens eller afdelingens niveau, man bør forholde sig til området. Under en evt. kommende indsats bør der derfor fortsat skabes rammer og organisation for, at dette kan finde sted.

- En narrativ tilgang har været afgørende for projektets arbejde og resultater. Hovedparten af personalet har forstået at arbejde med en narrativ tilgang under en natursocial indsats. Dette er et nyt og spirende felt, og kommende projekter/indsatser bør derfor omfatte ressourcer til kompetenceopbygning af personale og mulighed for at praktisere og gøre sig erfaringer med natursociale metoder.

- Transferbegrebet er et afgørende område at forholde sig til. Det er forbundet med en systemisk tænkning, hvor fagprofessionelle metodisk bør have øje for, hvordan de natursociale indsatser giver værdi og kan komme i anvendelse i forskellige kontekster og netværk, hvor barnet/den unge møder udfordringer. Dette felt bør under kommende indsatser have en fremtræden plads og ske i et samarbejde på tværs af de forskellige fagprofessionelle med forskellige ansvarsområder for det enkelte barn/den unge.
- Under arbejdet med børn og unge i udsatte positioner, der er elever på heldagsskoler/folkeskolen, er det væsentligt, at der arbejdes målrettet med en fælles forståelse for pædagogiske og læringsmæssige værdier, som ikke er opdelt på forskellige faggrupper/ansvarsområder. Dette forhold bør på kommende projekter have særskilt opmærksomhed, og det kalder på samarbejde og enighed om retningen og det fælles fodslag.
- Dele af projektets erfaringer er formidlet på nationale konferencer d. 22. marts og d. 18./19. april 2018. Endvidere indgår erfaringer fra nærværende projekt i en kommende bog om narrativt arbejde i naturen. Det er en fag- og lærebog målrettet fagprofessionelle, undervisere, studerende og andre, der interesserer sig for at skabe bedre trivsel for børn og unge i udsatte positioner. Det anbefales dog, at der gøres en yderligere indsats for at udbrede den erfaring og viden, som nærværende projekt bidrager med.

KAPITEL 1

Metoder og design

En narrativ forståelsesbaggrund

Baggrunden for projektets design og metodevalg skal ses i lyset af et ønske om at bruge de erfaringer, forandringer og resultater, der skabes undervejs. Ledere, projektledere og fagprofessionelles viden og erfaringer er således løbende blevet involveret. Den systemisk/narrative tænkning er blevet anvendt som en teoretisk referenceramme for, hvordan vi kan udføre interventioner, udvikle pædagogisk metode, indsamle empiri og sætte den i spil og evaluere på projektets forløb og udfald.

Der er anvendt en praksisinvolverende tilgang i et narrativt perspektiv. Det vil sige, at der under evaluering af børn/unge eller ved supervision til voksne, indregnes et subjektivt perspektiv ved måden, der stilles spørgsmål på. Det har til formål at understøtte tydeligheden af de foretrukne historier, at trække mestringsoplevelser frem i lyset samt klarlægge værdier og holdninger. I denne form holdes et narrativt fokus, der bidrager til mere righoldige historier og dermed mere righoldige muligheder for at håndtere problemer og udfordringer.

Gennem empiriindsamlingen i form af interview og supervision iværksættes en udforskning af de fagprofessionelles refleksioner og italesættelser. Disse er med til at åbne for nye muligheder og nye foretrukne historier i de fagprofessionelles arbejdsvirke og dermed udvikle deres fagidentitet og deres praksis samt understøtte udvikling af deres metoder.

De fagprofessionelles refleksioner over barnet/den unges oplevelser er med til at åbne for nye egne

erkendelser og historier og udvikling af natursociale indsatser. Disse refleksioner er et metodologisk afgørende greb i forhold til at vurdere, hvordan børnene har oplevet natursociale indsatser, og hvordan disse oplevelser kan hjælpe de fagprofessionelle med at fremme resiliensprocesser og facilitere foretrukne fortællinger.

Engagementet hos de fagprofessionelle og deres subjektive og individuelle erfaringer har været værdifulde og afgørende for, hvilke pædagogiske og behandlingsmæssige indsatser der blev fokuseret på.

Vekselvirkningen mellem teori og praksis har været central. Gennem opbyggelsen af projektet holdt aktørerne 'døren åben' for, hvad der måtte have relevans ift. at inddrage anden teori og til at anskue praksis og erfaringer herfra på nye måder. Det kunne fx være en relevant læringsteori, som skabte nyt rum for didaktiske muligheder i projektet.

Resiliensbegrebet er et af de centrale begreber, projektet har arbejdet med. Det forstås som barnet/den unges evne til fleksibelt at håndtere udfordringer samt en positiv adaptation, der styrker evnerne til at håndtere kommende udfordringer. Begrebet er tæt forbundet med kreativitet og nytænkning i forhold til at finde foretrukne narrativer. Det er også knyttet til narrativbegrebet 'agenthed', der betegner det enkelte menneskes oplevelse af at have indflydelse på sit eget liv og af at have de evner, talenter og kompetencer, der skal til for at skubbe livet i en ønsket retning. Agenthedsfølelsen er også tæt forbundet med en oplevelse af at handle i overens-

stemmelse med personlige interesser og værdier.

Et særskilt fokus har været, i hvilket omfang natur- og friluft aktiviteter har givet særlige betingelser og muligheder for at arbejde med stemninger, sansninger og følelser samt fysisk udfoldelse og adfærd omkring relationer til andre. På denne baggrund er der arbejdet med, hvordan disse erfaringer kunne bidrage til en erkendelse og forståelse for gruppens og individets egen opfattelse, mening, holdninger, værdier og de betydende historier og fortællinger, der er vigtige at få i spil og tildele særskilt opmærksomhed. Se kapitel 5 for en mere udførlig beskrivelse af narrative begreber og brugen af en narrativ indsats i naturen.

I rapporten bruges begrebet natursociale indsatser. Red Barnet definerer i en artikel natursocialt arbejde som "naturen som ramme for fællesskab og sociale aktiviteter, der kan styrke den psykosociale trivsel blandt børn og familier" (Skytte et al. 2016).

Denne rapport definerer begrebet lidt anderledes: Indsatser i naturen, der understøtter psykosocial trivsel, og som er en integreret del af et samlet behandlings- eller læringsforløb.

Projektledernes funktion

De to gennemgående projektledere Poul Hjulmann Seidler, specialkonsulent og biolog fra Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, Københavns Universitet, og Dorte Hagen Mortensen, souschef og cand.pæd. i pædagogisk psykologi fra Store Dyrehave Skole, har komplementeret hinanden med afsæt i forskellige baggrunde, erfaringer, uddannelser og et fælles afsæt i en narrativ/systemisk forståelse.

Dette tværfaglige samarbejde har været vigtigt for at kunne omfatte og inddrage særlig viden om målgrupper i udsatte positioner, grundigt kendskab til narrativ og systemisk teori og praksis, naturfaglig indsigt, natur- og friluftsfremidling, metodeudvikling, undervisning, supervision og projektledelse.

Projektlederne har i fællesskab arbejdet med: Kursusafholdelse, supervision, opsamling og metode-

beskrivelse, styregruppemøder, forberedelse af evalueringer og afrapportering.

Design

10 fagprofessionelle fra de tre institutioner omtalt i forordet har været involveret og arbejdet indgående med projektet, mens yderligere 10 har deltaget på kurser og deltaget i mindre grad.

Blandt flere forløb er der udvalgt og arbejdet målrettet og intensivt med to klasser fra hver af de to skoler samt en ung på 16 år og fire søstre på 10 - 17 år fra Huset på Clausensvej.

På Ullerødskolen er der arbejdet med en gruppe børn (5-11 år), der indgik i et endagsforløb, og med en gruppe (5-11 år), der indgik i et procesforløb over otte måneder. Denne gruppe var i de første to måneder på heldagsture i skoven hver mandag og en ny tilsvarende indsats de sidste to måneder.

På Store Dyrehave Skole er der arbejdet med en gruppe unge (12 - 16 år), der har deltaget i et projekt kaldet udeliv. De har i en periode på tre måneder har været på ugentlige ture i naturen. Skolen har også arbejdet med en gruppe unge (12- 16 år), der har deltaget i et ride/hesteprojekt med fire besøg på en rideskole.

I Huset på Clausensvej er der arbejdet med et gruppeforløb med fire søstre, der gennemførte to dagsture og to ture med overnatninger med ugentlige mellemliggende samtaler og støttende aktiviteter over en periode på 10 måneder. Der er også arbejdet med et individuelt forløb med en 16-årig pige, der over en periode på seks måneder på ugentlig basis sammen med en terapeut opsøgte rideskoler samt afprøvede og gennemførte et rideforløb med mellemliggende, understøttende samtaler.

Nedenstående design af forandringsteorien giver et visuelt overblik over projektets elementer og sammenhæng. Det er et komplekst billede med flere bokse, men der er tænkt i sammenhænge, hvor intentionen er, at de forskellige indsatser leder frem til nye muligheder.

Se boks 1 – Forandringsteori

Projektets nøgleelementer

- udvikling og afprøvning af metoder, der kobler narrativ og systemisk teori med pædagogik og læring inden for friluftsliv og naturoplevelser
- uddannelse af fagprofessionelle gennem kurser og supervision til at inddrage friluftsliv og naturoplevelser i deres undervisning og pædagogiske arbejde
- gennemføre, udvikle og forbedre natur- og friluftsk aktiviteter gennem afprøvning i og udvikling af praksisfeltet
- evaluering af de deltagende børn og unges udbytte
- evaluering af de involverede fagprofessionelles udbytte og perspektiver
- møder med ledere i en nedsat styregruppe.

Den indsamlede empiri er dels hentet i projektdernes interviews, supervision og sparring med de fagprofessionelle samt i forbindelse med afholdelse af kurser for de deltagende fagprofessionelle. Derudover bringes empiri i spil fra de to rapporter fra eksterne evaluatore.

Interviews, supervision og sparring blev afholdt løbende som en hjælp til at udvikle metoder og afprøve dem i praksis. Der blev lagt vægt på at få afklaret formålet med den pædagogiske indsats, metodiske overvejelser, plan over forløb og evt. brug for understøttende aktivitet fra projektledelsen. Disse møder blev brugt som redskab til at dokumentere og beskrive brug af teori, aktiviteter og metoder, og praksis blev nedskrevet gennem noter, som sammen med to eksterne evalueringer udgør dokumentation og evaluering af projektet.

Kurser og supervisioner

Der blev afholdt tre kurser fordelt på fem dage. Kur-

BOKS 1. Forandringsteori

INPUT	ATIVITETER	OUTPUT	RESULTATER	VIRKNING
Tre institutioner med deltagelse af 12 nøglepersoner samt ledelse	Pilot projekt	4 børnegrupper a ca. 10 elever og 6 unge har været involveret i større forløb	Børn og unge er mere bevidste om deres ressourcer og er bedre til at handle i overensstemmelse med egne værdier, interesser og ønsker.	Den unge kan varetage et passende ansvar for egen trivsel
Opbakning blandt ledelse i kommunen	Kurser	Kompetenceopbygning til fagprofessionelle	Nye metoder og muligheder i behandlingen	Den unge har styrkede evner og muligheder i at håndtere og navigere i nye livsudfordringer.
Tværfaglig og tværfaglig og tværfaglig projektledelse/styring/udvikling	Aktionslæring, supervision og metodeafprøvning. Metodebeskrivelse	Udviklingsarbejde på tværs af institutioner	Fagprofessionelle har fået nye kompetencer	Den unge har styrkede muligheder for at få en uddannelse og et arbejde
Styregruppe med repræsentanter fra ledere	Køb af udstyr og grej	Aktionslæring, supervision og afprøvning af praksis knyttet til metodeudvikling	Institutioner bruger mere systematisk naturen i praksis	Relevante uddannelser bruger projektets erfaringer/bog i deres undervisning
Et projekt med ophæng i overordnet samarbejde med kommunen og Videnscenter	Møder og udviklingsarbejde i projektledelse	Empiri opsamling fra supervision og metodeudvikling	Kendskabet til nye muligheder i praksis er udbredt til andre dele af kommunen og til øvrige kommuner og fagprofessionelle i DK	Kendskab til og udbredelse af behandlingsmetoder i praksis og teori i andre regioner i DK
Finansiering fra kommunen og to fonde	Dokumentation og beskrivelse af teori og praksis	Nye pædagogiske/ behandlingsmæssige indsætter koblet på relevant teori	Bidrag til bog omkring narrativ og systemisk arbejde samt metodeudvikling	Hillerød Kommune og Videnscentrets erfaringer inddrages i andres arbejde
	Styregruppemøder/ seminar	Formidling af relevant erfaring på konferencer		
	To eksterne evalueringer og dokumentation i forhold til børn og unge samt fagprofessionelle	To evaluerings rapporter		

BOKS 2. Guide for supervisioner/sparring

Hvad er målgruppens baggrund?

Hvad er formålet med indsatsen i naturen?

Metodiske overvejelser:

- Pædagogisk/udviklende sigte?
- Hvordan/hvilke midler?
- Teoretiske overvejelser?

Forløbsplan konkret metodisk:

- Hvilke redskaber/udstyr?
- Hvorfor vælges noget frem for noget andet?

Dokumentation:

- Hvordan dokumenteres forløbene?
- Hvad bruges det til?

Evt understøttende aktiviteter fra projektledelse:

- Hvad har I haft brug for/glæde af tidligere?
- Hvilken type af 'understøttelse' er der/har der været behov for?

Hvad skal der ske fremadrettet:

- Hvad er de nye handlinger?
- Hvilke tematikker fokuserer I på?
- Hvilke teoretiske begreber sættes i spil – og hvordan kan det se ud?

serne havde til formål at skabe en fælles forståelse og et afsæt for teorien samt for brug af naturen som et mulighedsrum, der kan indgå i pædagogiske forløb. På kurserne og efterfølgende supervision blev der arbejdet med:

- kendskab til og erfaring med basisfriluftsliv
- indblik i friluftspædagogik
- teori og praksis inden for narrative og systemiske metoder i natur og friluftsliv
- at udvikle og beskrive egnede metoder til deltagerne målgrupper
- at udvikle og beskrive pædagogiske metoder, der opsamler, anvender og skaber sammenhæng mellem aktiviteter i naturen og det daglige pædagogiske arbejde
- teori og praksis ift. resiliens på baggrund af narrative og systemiske metoder i sammenhæng med indsatser i naturen
- sparring i udvikling af aktiviteter og forløb.

Der blev i alt afholdt 21 supervisioner a' 1 – 2 timers varighed; som udgangspunkt med deltagelse af begge projektledere.

Til de forskellige supervisioner fulgte projektledelsen en guide som ramme for samtalerne. *Guiden ses i ovenstående boks 2 – Guide for supervisioner/sparring*

Efter supervision/sparring skrev en af de to projektledere et referat med særligt fokus på personalets refleksioner og brug af teori og metoder (Se bilag 1 som eksempel).

På baggrund af samtaler med de fagprofessionelle og deres erfaringer fra praksis samt en gennemgang af nedenstående evalueringer, blev der lavet en samlet gennemgang med særlig vægt på:

- Pædagogiske og behandlingsmæssige arbejdsformer argumenteret og beskrevet ud fra et narrativt afsæt
- Brug af arbejdsformer, hvor natursociale indsatser gennem natur- og friluft aktiviteter havde en vis tyngde
- Arbejdsformer, hvor der arbejdes med transfer (se kap. 4).

Denne gennemgang har resulteret i følgende ni områder, der er beskrevet mere udførligt og med forskellige eksempler i kap. 3 og 4:

Bevidning

En særlig forbundethed

Kreativitet og problemløsning

Mestringsoplevelser

Sanser, følelser og værdier

At træne og arbejde med fortrukne fortællinger

Naturen som ramme

Ledelsesaspekt

Transfer

KAPITEL 2

Evaluering

Der er udført to forskellige eksterne evalueringer af projektet, der udfoldes mere indgående i dette afsnit: En evaluering i forhold til børnene og de unges perspektiver (Bergmann A., nov. 2016) og en evaluering i forhold til de deltagende fagprofessionelles udbytte og perspektiver (Gentin S., sept 2016).

Børnene og de unges perspektiv

Evalueringen er foretaget af Alice Humøe Bergmann, aut.cand.psych., privatpraktiserende samt ansat i Hillerød Kommune. Alice Bergmann arbejder blandt andet med narrativ terapi, supervision, organisations- og personaleudvikling samt med PPR-opgaver og kompetenceudvikling for medarbejdere og ledere inden for skoler og daginstitutioner i Hillerød Kommune.

Alice Bergmann har brugt en narrativ evalueringsmetode, som har fokus på at styrke den læring og udvikling, der ligger i projektindsatsen. Som narrativ evaluator har hun taget medansvar for at facilitere og styrke de ønskede fortællinger samt givet anbefalinger, der kan støtte det videre arbejde.

I samarbejde med styregruppen valgte projektledelsen en narrativ evalueringsmodel, hvor evalueringen skal anvendes til at udvikle praksis gennem følgende intentioner (Fredlund, 2013., s. 35):

- at styrke aktørerne i deres fortsatte arbejde med og samarbejde om indsatsen
- at understøtte læringsudvikling og medansvar hos indsatsens aktører
- at understøtte, at anbefalingerne fra evalueringen anvendes til at udvikle indsatsen

Der er således ikke tale om en evaluering, hvor det er muligt at tale om objektiv viden eller en evaluering, der bedømmer projektets indsatser som f.eks. målopfyldelsesevaluering eller effektevaluering.

Evalueringen har særskilt set på det overordnede mål: *”At fremme trivsel og resiliens hos børn og unge i udsatte positioner”* samt på målet om at *”børn og unge får nye erfaringer i en natur- og friluftskontekst, der gør det muligt for dem at udvide deres identitetshistorier, og som styrker deres agenthed, trivsel og resiliens”*.

Evalueringen har undersøgt, hvilke erfaringer børnene og de unge fik ved at håndtere udfordringer i friluftslivet, og om disse oplevelser gav dem en mere tydelig og stærk (”tykkere”) historie om dem selv, der fik dem til at føle sig mere kompetente til at håndtere udfordringer i andre kontekster. I hendes evaluering er disse kaldet ’de udvidede identitetshistorier’. Endvidere har Alice Bergmann haft fokus på, om der var pædagogiske metoder, der trådte særligt tydeligt frem i børnene og de unges fortællinger.

Der blev gennemført 26 kontaktsamtaler og interviews af børn og unge individuelt eller i grupper samt en række afklarende og forberedende interviews med personalet.

På Ullerødskolen er der evalueret en gruppe, der indgik i et endagsforløb og en gruppe, der indgik i et procesforløb på otte måneder.

På Store Dyrehave Skole er der evalueret tre gruppeforløb:

- En gruppe med unge, der har været på ugentlige ture i et projekt kaldet Natur og Teknik,
- en gruppe, der har deltaget i et ride/hesteprojekt og
- en gruppe, der har deltaget i et projekt kaldet udeliv.

I Huset på Clausensvej er der evalueret et individuelt forløb og et gruppeforløb med fire søstre. Interviewene er gennemført i løbet af første halvår 2016.

Resultater

Følgende hovedpointer er plukket fra evalueringen:

Ullerød skolen:

Fra børnene, der deltog i et dagsforløb, peger børnenes fortællinger på, at planlægning af struktur og tydelige krav og forventninger er vigtige for følelsen af at lykkes med at opleve og udforske naturen, ligesom børnenes fortællinger viser, at de er uvante med at være i naturen. De viser forundring og begejstring over oplevelserne med at finde insekter og dyr i naturen og ting, der kunne spises. Turen havde givet dem gode oplevelser med socialt samvær med andre børn og med fysisk udfoldelse.

Fra det lange forløb: Fortællingerne afspejler, at børnene har fået udvidet deres identitetshistorier på den måde, at de tydeligt kan gengive, hvad de oplever at de selv, men også deres klassekammerater, er blevet bedre til. Det er også tydeligt, at udflugterne og aktiviteterne i naturen har givet dem positive oplevelser af at lege med andre, og at disse kompetencer er blevet udvidet og trænet. Børnene er også i stand til at fortælle, hvad disse nye kompetencer gør muligt for dem i andre sammenhænge og kontekster.

Det skinner også igennem fortællingerne, at børnene har bevæget sig fra en konkret tilgang til problemløsning til at kunne anvende fantasi, kreativitet, forestillings- og abstraktionsevne. Eksempelvis forstod de i starten ikke, hvordan de kunne lave et billede, når der ikke var papir og blyanter, eller hvordan man kunne lave dukker ud af hø, mens de til sidst i forløbet kunne deltage i fantasifulde lege,

hvor de var i stand til at anvende naturgenstande symbolsk i legen.

Eksempler fra de udvidede identitetsfortællinger fra det lange forløb.

- » *Jeg er blevet endnu mere modig nu end før*
- » *Jeg er blevet modig med at tage ruchebanen ned nu*
- » *Jeg er blevet modig med at klatre på klatrevæg med reb*
- » *Jeg har snydt X, - jeg sagde, at det her kan jeg ikke finde ud af, men så gjorde jeg det alligevel*
- » *Vi er også blevet hurtigere, når vi skal af sted, - til at få tisset af og blive klar*
- » *Vi er blevet bedre til at lege. Tidligere var nogle meget alene, men nu er de bedre til at lege*
- » *I går så jeg nogle spille stikbold og så så jeg nogle som ikke skændes og som ikke brokkede sig*
- » *Hvis jeg får en mavepuster nu, så spiller jeg bare videre*
- » *Synes også vi bedre kan hygge os nu, når vi er på skolen, i hængekøjerne*
- » *Vi taler pænere til hinanden*

Evalueringen peger på, at børnene i starten af projektet følte sig meget udfordret af de aktiviteter og lege, der stillede krav til fantasi, forestillings- og abstraktionsevne, og at det har været hjælpsomt, at de voksne kunne støtte med at løse fantasikrævende opgaver og med naturudforskende og sanseberigende leg. Det har haft en positiv betydning for børnene, at projektet er gennemført over længere tid som en tilbagevendende oplevelse. Alice Bergmann fremhæver, at dette har givet dem mulighed for at blive fortrolige med naturen og deres nye kompetencer og dermed styrket implementeringen i deres historier om dem selv og hinanden og det, de kan sammen.

Store Dyrehave Skole

Natur og Teknik gruppen:

Evalueringen viser, at denne gruppe ikke umiddelbart er motiveret for at bidrage med positive beskrivelser af naturoplevelserne. Men i den narrative evaluering med indsatsaktøren som vidne var de engageret i en fælles fortælling, hvor individuelle

kompetencer blev fremhævet og tyknet. Gruppeinterviewet vidner desuden om, at de unge oplever sig som en del af et fællesskab med fælles værdier, gensidig forståelse, anerkendelse og accept. Der tyknes fortællinger om at kunne finde vej i naturen og om at kunne klare sig og overleve.

Fra de udvidede identitetsfortællinger:

- » *Han er god til at stoppe konflikter*
- » *Man tager ham seriøst, når han siger noget*
- » *Han er god til at holde sig ude af konflikter*
- » *Jeg er blevet gladere*
- » *Jeg har altid haft en god stedsans*
- » *Der er mere ro på ham nu*

Fortællingerne peger på vigtigheden af, at indsatsaktøren kan være fleksibel og balancere mellem de unges behov for selvbestemmelse på den ene side og så rammesætning og krav på den anden. Alle de unge fremhæver også betydningen af en god relation til de voksne. Gruppen fremhæver indsatsaktørens evne til at være sig selv som det positive og foretrukne.

Ride/hestegruppen:

Indsatsaktøren, der tilrettelagde ride- og hesteprojektet, ønskede blandt andet at skabe en kontekst, der gav de unge mulighed for at mærke og udvikle deres eget følelsesregister. De unge blev udfordret i kontakten til hesten, og projektet stillede krav til både samarbejdskompetencer og impuls kontrol. De unges fortællinger vidner om engagement, samarbejde og om en personlig udvikling, hvor de fandt deres egen læringsstil og tilgang til at håndtere udfordringerne i projektet. Der blev faciliteret historier om at overvinde besværligheder og om ikke at give op trods modgang.

Fra de udvidede identitetsfortællinger:

- » *Den var noget stædig, den klaphat, jeg red på, men så blev jeg bare endnu mere stædig*
- » *Det er det, der hedder at kæmpe videre, vi giver ikke op*
- » *Jeg giver aldrig op i noget som helst*

- » *Håndbold, - der giver han ikke op. Han kaster og griber super godt*
- » *Tja, jeg ved ikke.. i gymnastik, - det er et sted, hvor jeg ikke giver op.*
- » *Guitar..., der giver du da ikke op...*
- » *Jeg overvejede på et tidspunkt at give op, men så fortsatte jeg*
- » *Den største udfordring var at komme op på hesten, men også ret sejt*
- » *At lære hesten at kende, og få den til at kende dig, det var en sejr*
- » *Man får lidt mere mod, når man klarer nogle ting*

I evalueringen fremgår det, at de voksnes rolle er væsentlig for de unge: "de voksne igangsætter noget, der er sjovt for børn og ikke bare noget, der er sjovt for dem selv", "de oplever det konstruktivt, når den voksne bidrager med konkret viden, der kan hjælpe dem i tilegnelsen af nye færdigheder og med at overvinde forhindringerne" og "den voksnes opmuntring, tydelige forventning til den unge og oplevelsen af, at den voksne er en, man kan tale med og få hjælp fra".

Deltagerne fremhæver, at udeoplevelserne godt må være lidt farlige eller kræve noget af dem, fordi det får dem til at føle sig modigere, også i andre sammenhænge.

Udeliv gruppen:

Aktiviteterne har bl.a. omhandlet dykning med vådragt, klatring på klatrevæg og i træer, lave mad over bål og snitte i træ. Fra evalueringen: "De unges fortællinger vidner om, at de har fået styrket deres agenthed gennem oplevelserne af at kunne mestre udfordringerne i projektet, ligesom de har opnået en øget fornemmelse af egen læringsstil, men også tilegnet sig nye problemløsningsstrategier.

I fortællingerne træder det også frem, at projektet har givet de unge positive oplevelser af at kunne bidrage med noget til de andre unge i gruppen. En af de unge har meget tydeligt fået en oplevelse af at overskride grænser og en oplevelse af, hvordan dette udvider hans historie om ham selv og om, hvad han kan."

De udvidede identitetsfortællinger:

- » *Før var jeg sådan lidt forsigtig med nye ting, men nu hopper jeg bare ud i det*
- » *Jeg har haft skræk for vand, men den har jeg overvundet nu*
- » *Jeg har fået lidt mere styr på det med at blive sur og er begyndt at kunne kontrollere det lidt mere*
- » *Jeg vil hellere lære noget fysisk end ved at læse i en bog, jeg kan bedre finde ud af det, når jeg har det fysisk foran mig*
- » *De andre heppede på mig, så gjorde jeg det bare, selv om jeg havde alle de der bekymringer for hvad der kunne ske*
- » *Hvis jeg bliver vred, så lægger jeg øksen fra mig og går lidt væk til jeg får ro på*
- » *Jeg er blevet gladere og smiler mere*
- » *Jeg er ikke så bange for at gå alene om aftenen mere når det er mørkt, jeg er blevet mere modig*

Af evalueringen fremhæves de fagprofessionelles rolle: *"Indsatsaktørernes måde at møde de unge med forventninger, krav og presse dem til at overskride grænser samtidig med, at de fik rådgivning og opmuntring, blev oplevet som positivt."* Det fremhæves også, hvordan de voksne virker glade, når de er udenfor i naturen, ligesom de unges egen rolle har en betydning: *"Fællesskabet, samspillet og opmuntringerne fra andre unge spiller også en rolle i fortællingerne som et positivt omdrejningspunkt"*.

Huset på Clausensvej

Evalueringen nævner, at de fagprofessionelle har arbejdet målrettet med et erfarent, narrativt udgangspunkt: *"Indsatsaktørernes narrative, pædagogiske træning skinner igennem på den måde, at de i særlig grad har holdt sig børnene og de unges agenthed for øje og balanceret i en autentisk relation til dem, men med et professionelt, metarefleksivt afsæt"*.

I det individuelle forløb har den fagprofessionelle gennem et rideprojekt arbejdet med at styrke en ung piges agenthed, tillid og selvtilid bl.a. gennem at opmuntre og styrke hendes initiativer. Af evalueringen fremgår, at pigen føler ejerskab, og at nye

erfaringer er implementeret i hendes selvforståelse og identitetshistorie på en måde, hvor hun kan trække på dem i andre relationer og sammenhænge. Det fremgår af hendes udvidede identitetshistorie: *"Jeg har opdaget, hvor meget jeg kan; jeg er ikke sådan en, der bare giver op; jeg ved hvad jeg vil nu; det har jeg selv fundet ud af."*

Den fagprofessionelles rolle (indsatsaktøren) har været væsentlig for pigen på flere måder. *"Pigen fremhæver vigtigheden af, at indsatsaktøren har spillet ind med humor og har været god til at komme med forslag, når hun manglede dem. Fortællingerne vidner også om, at det har haft en særlig betydning, at indsatsaktøren har været oprigtig engageret og indlevende i relationen til hende, og i samspillet har været tålmodig, autentisk, respektfuld og oprigtig nysgerrig"*.

Endvidere fremhæver evaluator, at den fagprofessionelle her har arbejdet med eksterne vidner, og at fortællingerne i denne sammenhæng peger på, at det har bidraget væsentligt til at styrke pigens udvidede identitetshistorie, at hun, i for hende vigtige relationer, er blevet set, bevidnet i og forbundet med ønskede kompetencer hos sig selv.

I gruppeforløbet med de fire søstre skriver Bergmann: *"Indsatsaktørerne har blandt andet været optaget af at styrke de indbyrdes relationer mellem pigerne. Endvidere har de haft fokus på pigernes individuelle behov for hver især at bryde mønstre og på deres indre kontakt, fornemmelse af sig selv, kognitive, fysiske og følelsesmæssige stabilisering. Konteksten har været heldagsture og overnatninger i skoven."*

Af pigernes fortællinger fremgår det, at de har følt sig sansemæssigt beriget af den direkte kontakt med naturen og tilskriver både dette, samt de tilrettelagte aktiviteter, en indflydelse på nyopdagede kompetencer og egenskaber, *"Pigerne føler deres indbyrdes forhold styrket på den måde, at de har fået blik for hinandens behov og kan hjælpe hinanden"*, *"Pigerne har hver især fået en rigere historie om sig selv og kan give konkrete eksempler på, hvordan de kan omsætte til ny handlepraksis i an-*

dre kontekster og relationer. Af fortællingerne fremgår det tydeligt, at de oplever øget agenthed, trivsel og resiliens”.

Dette bekræftes gennem deres udvidede identitetsfortællinger:

- » *Jeg er mere åben nu og tør sige nogle ting*
- » *Jeg er blevet mere tro mod mig selv*
- » *Jeg har opdaget ting ved mig selv, som jeg ikke vidste før*
- » *Jeg er blevet mere tryk ved det, som folk siger*
- » *Jeg er begyndt at kunne tage imod*
- » *Jeg er blevet bedre til at stole på andre*
- » *Jeg synes, vi (søstre) er blevet bedre til at hjælpe hinanden, vi kan låne af hinanden*
- » *Jeg har fået mere ro og er blevet bedre til at koncentrere mig, også i skolen eller hjemme hvor bilerne larmer*
- » *Jeg er blevet mere hjælpsom overfor andre, - jeg spørger ikke bare, om de er okay, men prøver at finde ud af, hvordan jeg kan hjælpe dem*
- » *Før var jeg sådan lidt Diva-agtig og ville ikke have mudder på skoene, - men det tørrer jo og går af igen, når man går i græs og blade*

Evalueringen fremhæver betydningen af forskellige roller, de fagprofessionelle havde.

”De voksne tog ansvar, det hjalp søstrene til en god oplevelse i naturen. De voksne havde pakket ekstra varmt tøj og regntøj, og at de havde forberedt noget af maden hjemmefra, havde en betydning for søstrene. De voksnes evne til at være sammen med søstrene i oplevelserne og støtte dem i at møde udfordringer, havde en betydning. De voksne har været tydelige rollemodeller for udvikling af nye færdigheder hos pigerne. Det er især indsatsaktørernes evne til selv at vise ro, mental balance og stabilt nærvær ind i det relationelle samspil, som pigernes fortællinger peger på, og som de tildeler betydning for selv at have lært at være i ro. lagttagelser af, hvordan de voksne selv klarede udfordringer og hvordan de hjalp de andre (søstre) i svære situationer bliver talt frem som noget, der inspirerede dem til at tage nye skridt”.

I forhold til narrative metoder og effekterne af disse skriver Alice Bergmann: *”Indsatsaktørerne har også arbejdet med pigernes mentaliseringsevner og dermed styrket deres udvidede identitetshistorier”*

Brug af ekstern naturvejleder fremhæves: *”Endvidere har den tydelige planlægning og inddragelse af naturvejleder haft en positiv betydning for pigerne. Pigernes fortællinger afspejler ny tilegnet viden og begejstring for fænomener i naturen.”*

Uddrag fra evaluators konklusioner og anbefalinger:

"Friluftspjektet viser, at der er gode muligheder for at fremme børn og unges trivsel og resiliens gennem aktiviteter i en naturkontekst. Fra børnene og de unges perspektiv er det især relationen til de voksne, der har betydning samt oplevelsen af at indgå i et fællesskab med andre børn og unge.

De nye udfordringer samt sanse- og følelsesoplevelser i naturen kan bidrage til at udvide deres historie om dem selv ved at give dem nye erfaringer med, hvad de kan. Men evalueringen af børneperspektivet viser også, at det her er væsentligt, at de voksne omkring barnet og den unge sikrer bevidning af de nye handlinger og skaber mentaliseringsprocesser, der kan implementere de nye erfaringer i barnets og den unges selvforståelse og identitetshistorie.

Barnet og den unge vil i højere grad opleve øget agenthed, handlekompetence og kunne trække på sine nye erfaringer i andre situationer, relationer og kontekster, hvis der i et relationelt samspil er arbejdet med at undersøge, sprogliggøre og reflektere over de betydninger, barnet selv eller den unge lægger ind i de nye erfaringer og handlinger. Det vil for eksempel sige, at der bliver stillet spørgsmål med fokus på, hvad dette skaber af muligheder fremover, hvilken effekt det har på, hvordan de ser sig selv, og hvordan de tror, andre ser dem.

I den fremadrettede udvikling af projektet kunne man med fordel bede alle indsatsaktører om at overveje dette i deres indsatsdesign,: Hvordan vil jeg sikre bevidning? Hvilke spørgsmål vil jeg stille, som hjælper barnet eller den unge til at bringe nye, synliggjorte kompetencer ind i andre relationer og kontekster?

En mulighed kunne også være at arbejde systematisk med børnenes feedback indbyrdes i en børnegruppe, hvor de blev instrueret og trænet i at bevidne hinanden - for eksempel ud fra en narrativ bevidningsguide oversat til børnenes forståelsesniveau. En sådan træning og proces kunne også styrke børnenes oplevelse af at indgå i et gensidigt

betydningsfuldt børnefællesskab, der er en af de vigtigste faktorer i barnets trivsel og resiliens.

I en narrativ tilgang til arbejdet med andre mennesker skal man kunne træde ud af ideen om, at man kan være ekspert på andre mennesker og lade dem være ekspert på sig selv. Evalueringen af børneperspektivet i dette projekt har vist mig, at børn og unge ved uendeligt meget mere om dem selv end det, der umiddelbart træder frem. De rummer stof til mange, mange nye fortællinger om dem selv.

En af de historier, jeg tager med mig fra denne evaluering er, at når børn og unge i udsatte positioner mødes af engagerede, indlevelsesfulde voksne med positive forventninger til dem, så øges deres trivsel og mod til at udforske nye handlemuligheder og kompetencer. Og når natur- og friluftsfænomener danner kontekst for læring og udfordringer, så får barnet og den unge mulighed for at udvide deres fortælling om dem selv gennem oplevelser af sansning, følelser, krop og kreativitet. Fortællingerne bliver til nye, levende forståelser af dem selv gennem bevidning og samspil i et fællesskab med andre. Børnene og de unge bevæger sig videre i livet med identitetshistorier, der rummer mere og andet end de problemer, de kæmper med. De rummer også fortællinger, der vidner om agenthed, trivsel og resiliens".

Sammenfatning

Ovenstående gennemgang af evalueringen fra barnets og den unges perspektiv viser gennem de udvidede identitetshistorier, at børnene/de unge via oplevelserne i naturen følte sig mere kompetente til at håndtere udfordringer i andre kontekster. Det er en afgørende pointe for nærværende udviklingsprojekt, som har netop dette fokus som et af de vigtige formål. Endvidere fremhæves forskellige roller og betydninger af de fagprofessionelles indsatser samt betydningen af at bruge narrative metoder.

Evalueringen med evaluators afsluttende gennemgang kan i vidt omfang stå alene i forhold til bør-

nene og de unges udbytte. I kapitel 4 kobles evalueringen til metodeudvikling og de pædagogiske indsatser.

De unge i Huset på Clausensvej syntes i særlig grad at have fået glæde af indsatsen. Her er der tale om et intensivt forløb med en eller to fagprofessionelle knyttet til en eller få unge i et længerevarende forløb og en særlig opmærksomhed på en narrativ tilgang. Deres udbytte kan ikke umiddelbart sammenlignes med de andre indsatser, hvor der arbejdes med en eller to fagprofessionelle og med væsentligt flere deltagere.

De fagprofessionelles perspektiv

Evalueret af Sandra Gentin.

Sandra Gentin er ph.d. og har specialiseret sig inden for menneskers relation til naturen og for etniske minoriteters friluftsliv. Sandra Gentin arbejder i Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling.

Her gøres kort rede for evalueringens design og resultater - den fulde evaluering er vedlagt i bilag 2.

For at se på og lære af de fagprofessionelles udbytte, og der igennem justere en mulig fortsat indsats i Hillerød kommune, blev der lavet en ekstern evaluering af personalet. 12 fagprofessionelle, der havde deltaget i hele forløbet, og som havde gennemført større kontinuerlige forløb med børn/unge, deltog i evalueringen. Andre personer, der deltog i enkelte kurser og som i mindre omfang lavede en pædagogisk indsats i naturen, indgik ikke i denne evaluering.

Evalueringsens mål var at undersøge:

- deltagernes udbytte af de forskellige kursusforløb samt møder/supervision med projektledelsen
- deres egen motivation for at deltage
- i hvilket omfang de har ændret eller justeret deres pædagogiske praksis
- afdække årsager til ændring af praksis og et lille indblik i, hvad der er ændret

Udgangspunkt for evalueringen var personalets deltagelse i kursusforløbet (kursus 1, februar 2015; kursus 2, maj 2015; opfølgende møder/supervision med projektledelsen og kursus 3, marts 2016), og deres løbende indsats, hvor naturen i varieret omfang indgik i arbejdet.

For at muliggøre en direkte sammenligning og beskrive deltagernes udvikling i arbejdet, blev der udsendt to enslydende spørgeskemaer; et i december 2015/ januar 2016 og et i juni 2016.

Resultater

Både fra den første og især den anden spørgeundersøgelse er det tydeligt, at de fagprofessionelles egne oplevelser i naturen og møderne med projektledelsen har haft størst betydning for personalets arbejde med børnene og de unge.

Ved projektets afslutning var alle deltagerne motiveret eller meget motiveret til at koble den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen. Dette var en væsentlig stigning sammenlignet med tiden før projektets start og fra den første evaluering. Efter den anden evaluering arbejdede seks personer meget med koblingen af indsatsen i naturen og ind i andre kontekster, mens fem gjorde det lidt og en ikke. Det kan skyldes, at enkelte projektdeltagere først blev ansat i foråret 2016.

Disse ændringer er i overensstemmelse med, at alle deltagere ved projektets afslutning oplyser, at de har ændret deres praksis, ligesom de fortæller, at de ret hyppigt bruger indsatser i naturen i deres arbejde (en gang månedligt til flere gange ugentlig).

I forhold til det daglige arbejde svarer syv personer, at de tænker meget over at bruge børnenes/de unges og egne oplevelser ude, når de underviser indendørs, mens fem tænker lidt over det "når det lige falder mig ind, så gør jeg det".

I forhold til væsentlige faktorer, der skal til for at kunne fortsætte med at bruge naturen i deres behandling/undervisning med samme intensitet som i projektperioden, lægger halvdelen vægt på opbakning fra ledelsen og opbakning fra kollegaerne. Der

lægges også vægt på tid til forberedelse og tid til at kunne tage børn/de unge ud i naturen på en ugentlig turdag samt til at udveksle erfaringer med kollegaerne.

Sammenfatning

Evalueringen viser, at de fagprofessionelle har haft glæde af forløbet, og at de oplever, at de har fået styrket deres kompetencer omkring brug af naturen i deres arbejde. Personalets kompetenceudvikling, ændringer i deres praksis og erfaringer med at koble indsatser i naturen med den kontinuerlige og daglige behandling/undervisning er i god overensstemmelse med nogle af projektets vigtigste mål.

Da der er tale om en undersøgelse gennem to spørgeskemaer, er der ikke tale om uddybende nuancerede svar. Det har imidlertid været muligt at følge en udvikling, da de samme spørgsmål er blevet besvaret to gange med seks måneders mellemrum.

KAPITEL 3

Pædagogiske arbejdsformer – metodeudvikling

På baggrund af de to eksterne evalueringer samt supervisioner og interviews beskriver dette kapitel forskellige områder, der er vigtige elementer for nytænkning og metodeudvikling hos de forskellige målgrupper og fagprofessionelle.

Nytænkning tager her udgangspunkt i indsatser, samarbejdsformer eller metoder, der ikke tidligere er afprøvet hos de deltagende institutioner og personale, og som har en tydelig kobling mellem teori og praksis.

Metodeudvikling er baseret på praksisafprøvning samt drøftelser mellem kolleger, ledelse og projektledere. Metodeudviklingen har gennem refleksioner og drøftelser koblet teori og praksis og styrket et professionelt fagsprog.

For at skabe en samlet forståelse og helhed, der forbinder praktiske indsatser i naturen med den narrative teori, beskriver kapitlet forskellige eksempler og pædagogiske arbejdsformer med koblinger til en narrativ tilgang,

I det følgende fremhæves og gøres rede for pædagogiske arbejdsformer opdelt inden for følgende kategorier: Bevidning, forbundethed, kreativitet og problemløsning, mestringsoplevelser, sanser, følelser og værdier, at træne og arbejde med foretrukne fortællinger samt naturen som ramme, hvor de erfaringer og værdier, som de involverede lærere, pædagoger og behandlere fremhæver under deres arbejde i naturen, beskrives.

Flere af disse eksempler forudsætter et kendskab til en narrativ referenceramme og til dels erfaring i en narrativ praksis. Rapportens sidste kapitel "Teori-beskrivelse og anvendte begreber" ses beskrivelser af udvalgte narrative begreber, der er brugt i projektet, og som indgår i de følgende afsnit.

Bevidning

Bevidning kan antage mange former og er et forholdsvist komplekst begreb at håndtere. For den fagprofessionelle, der arbejder med bevidning, indebærer det en kombination af at være en god lytter, at skabe gode relationer, stille spørgsmål der giver "passende forstyrrelser" og i at understøtte personen i afklarende tanker omkring vigtige fortællinger, hvor der indgår følelser, værdier og handlinger. Man skal også kunne bringe andre lyttere i spil på en hjælpsom måde for personen, der bevidnes. Samtidig er det en metode, der hjælper andre deltagere (lyttere) til at fortælle om deres optagethed af personens fortælling og den inspiration, det kan give til deres eget liv med koblinger til deres egne værdier og handlinger. Der er således tale om en træning i - og evne til - at have overblik, organisere og strukturere den narrative bevidningspraksis, hvor flere aktører samtidigt er i spil.

Både på Ullerødskolen og i Huset på Clausensvej er der arbejdet målrettet med, hvordan børn, fagprofessionelle og forældre er inddraget i bevidningsprocessen, som derved viser eksempler på at arbejde systemisk og med begrebet transfer (se kapitel 4).

I Huset på Clausensvej arbejdede to familieterapeuter med behandling og støtte til fire søstre (10-17 år), der kom fra et problemfyldt hjem, hvor der specielt var problemer i forholdet til deres far. Familieterapeuternes formål med indsatser i naturen, var bl.a. at søstrene blev trænet til bedre at mærke deres følelser, udvikle deres fantasi, skabe et positivt fællesskab, styrke deres relationer og få øje på de gode ting, der allerede fandtes i deres familie. Terapeuterne arbejdede med aktiviteter, hvor søstrene blev understøttet i at se hinanden og få øje på hinandens behov, følelser og værdier og i at få hinandens opmærksomhed og bekræftelse. De gennemførte to dagsture og to ture med overnatninger med ugentlige mellemliggende samtaler og støttende aktiviteter over en periode på 10 måneder.

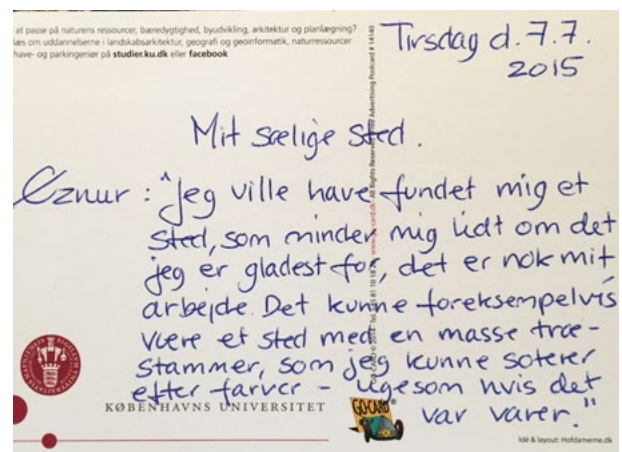
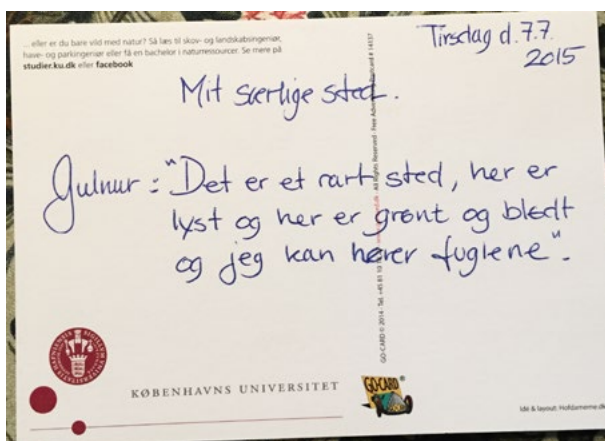
I det følgende beskrives en af de aktiviteter, der fik en særlig betydning for de fire søstre:

I en bøgeskov skulle de fire søstre prøve legen "find et træ". En øvelse, der indebar, at en søster fører en anden rundt med bind for øjnene hen til et træ, der skulle sanses gennem berøring. Derefter forlod de træet og bindet blev fjernet fra øjnene, hvorefter træet skulle findes igen. Øvelsen indebar tillid og en tæt fysisk kontakt, hvor de skulle føre hinanden rundt i skovbunden og stole på, at man blev ført sikkert rundt mellem træerne.

Efter denne tillids- og tryghedsøvelse, hvor de kom tæt på og undersøgte det enkelte træ, skulle de efterfølgende, hver især, finde et sted, der kunne have en særlig betydning for dem.

Et par måneder senere under en ny tur i skoven fandt de tilbage til deres særlige sted. Søstrene besøgte hinanden på deres steder. De fortalte om stedet (der blev bevidnet og nedskrevet af de voksne, se nedenstående "postkort"), så det blev mere tydeligt for dem, hvad det særlige bestod af, og som en hjælp til at fortælle de andre om stedet og dets betydning.

De to familieterapeuter lavede nogle små interviews med bevidning, hvor de arbejdede med et eksternaliserende sprog i forhold til, at pigerne fortalte om stedets betydning og en kobling til betydninger i andre områder af deres liv. Under disse bevidninger, faciliteret af terapeuterne og med brug af de fire trin i bevidningen, hørte og fik søstrene øje på nye sider af hinanden, specielt i forbindelse med deres følelser og det, de tillægger værdi i deres liv. Ifølge familieterapeuterne skete der en ny forbundethed søstrene imellem. En forbundethed og en bekræftelse af hinanden, som indebar, at de begyndte at bruge hinanden positivt omkring problemer i hjemmet, hvor de ellers var splittede og følte sig alene.

De forskellige aktiviteter åbnede for mange personlige oplevelser, hvor familierapeuterne brugte bevidning, billeder, et målrettet arbejde med forbundethed (se næste afsnit) og produktion af en lille bog med billeder fra hele forløbet, der også blev brugt under samtaler med søstrenes mor.

De to familierapeuter sagde efterfølgende, at de var overbeviste om, at de kunne skære tre måneder af deres behandlingsindsats takket være det udbytte, de to dagture og to overnatningsture i naturen havde givet. Terapeuterne fortalte, at turene i skoven var med til at give pigerne en ny indsigt om hinanden, og at deres erfaringer på turen motiverede dem til at bruge hinanden i deres svære familiesituation. Som søskendegruppe var de blevet stærkere, og de turde bruge hinanden meget mere end tidligere.

Ullerødskolen fremhæver på baggrund af deres erfaringer i projektet, hvordan de fremadrettet vil anvende bevidning baseret på oplevelser i naturen. De fortæller selv i et opsamlende notat, der blev sendt til projektledelsen ved projektets afslutning:

"Fremover vil Ullerødskolen i langt højere grad inddrage de andre børn og forældre i bevidningsprocessen i forhold til det enkelte barns og familiens engagement, kompetencer og udvikling. Det vil for eksempel fremover være en central del af vor forældreinddragelse, at forældre på tur får et videokamera og besked på at filme andre familiers samspil, omsorg, styrker og ressourcer for at bevidne deres og deres børns sejr, fremskridt, styrker og voksende kompetencer".

I boksen under afsnittet med mestringsoplevelser er angivet en fortælling fra Ullerødskolen, hvor der også indgår måder at tænke i bevidning på.

Fra Alice H. Bergmans evaluering fremhæves, at en familiebehandler i Huset på Clausensvej har arbejdet med andre voksne som eksterne vidner, og at fortællingerne i denne sammenhæng peger på, at det har bidraget væsentligt til at styrke pigens udviklede identitetshistorie. Hun er, i for hende vigtige relationer, blevet set, bevidnet i og forbundet med

ønskede kompetencer hos sig selv. Pigen led bl.a. af angst og depression og havde tidligere haft stor glæde af at ride på en rideskole. Behandleren fortæller under et interview til projektledelsen:

"Der er en skattekiste af historier, der kommer frem af sig selv ved besøg på rideskoler". Behandleren har bl.a. haft fokus på at arbejde med at få andre til at bevidne hendes udvikling, styrke nye historier om det, hun kan nu, at lave bevidning på de gode situationer med pigens foretrukne narrativer og at se på sansninger som et fælles tredje sted at arbejde i.

Under forløbet har han spurgt pigens: *"Må jeg hver gang vi er sammen, fremover fortælle hvad jeg ser? I forhold til at du skal have det bedre?"*, hvilket var med til at give en accept af at indgå i andre typer samtaler og dermed af andre måder at reflektere på.

Behandleren har bl.a. bevidnet den måde, pigens bliver mødt af andre personer, når hun kommer ud på et ridested. Har bevidnet overfor pigens, at hun i forskellige situationer smilte og udstrålte gejst, lyst og engagement og var en pige, der var blevet selvstændig.

Evaluatorens indtryk fra pigens fortællinger er bl.a.: *"Pigens fortællinger bærer tydeligt præg af, at hun føler ejerskab over projektet, og at nye erfaringer er implementeret i hendes selvforståelse og identitetshistorie på en måde, hvor hun kan trække på den i andre relationer og sammenhænge."*

Pigen selv fortalte til evaluator *"Jeg har opdaget, hvor meget jeg kan, jeg er ikke sådan en, der bare giver op, jeg ved, hvad jeg vil nu, det har jeg selv fundet ud af"*.

Behandleren fremhæver rideprojektets betydning *"Det er helt sikkert, at det er turene med hestene, det handler om. Der er mange muligheder for bevidning"*.

En særlig forbundethed

Eksemplet i foregående afsnit viste et interessant resultat, der nogle gange opstår som et betydende element i bevidningen: En øget forståelse og en styrkelse af forbundetheden mellem fortæller og vidne. Emnet er kort omtalt i Fredslund (2013, s. 104): *”Selv har jeg i mit arbejde med narrative, terapeutiske samtaler gentagne gange oplevet, at fortælleren er blevet mere bevæget af bevidningen end af selve samtalen”* og White (2008, s. 175) skriver: *”Desuden oplever folk gennem genfortællingerne, at deres liv er forbundet omkring fælles og værdsatte temaer på måder, der afgørende forstærker modplottene i deres eksistens”*.

Denne forbundethed valgte de to familierapeuter at tildele en særsomt opmærksomhed i deres arbejde med de fire søstre. En styrkelse af forbundetheden var her med til at understøtte gode relationer og fællesskaber søstre imellem, som, ifølge familierapeuterne, viste sig afgørende for deres muligheder for at bruge hinanden i problematiske familiesituationer. Bevidningsarbejdet var også med til at skabe nye og tættere former for relationer mellem terapeuterne og de unge. Relationer, som kan være med til at fremme fagprofessionelles mulighed for at facilitere refleksioner over svære problematikker og erkendelser hos barnet/den unge.

Kreativitet og problemløsning

At få forskellige erfaringer og oplevelser, der bruges til træning i at arbejde kreativt med nye løsninger, når problemer og udfordringer møder børnene og de unge, har været et af de områder, flere personaler har haft fokus på. En træning i at arbejde kreativt er tæt forbundet med resiliensbegrebet (se afsnit ”En narrativ forståelsesbaggrund” i kap 1), hvor kreativitet og nytænkning kan være vigtige tilgange til at håndtere og komme med forskellige løsninger til at håndtere udfordringer.

På Ullerødskolen havde personalet som mål at arbejde med børnenes mod, fantasi og nysgerrighed. I denne kontekst skulle børnene finde et dyr, give det et navn og tegne og fortælle om det på skolen. De lavede også væsener i skoven, som de gemte

særlige steder, til de kom derud igen, og som de skulle lave huse til.

Personalet fortalte fra supervisionen: *”At bruge det samme sted, det gør noget interessant. Børnene ved, hvordan der ser ud og finder vej. De er hurtigere til at sprede sig ude i skoven – er mere på hjemmebanen. Det indebærer en form for tryghed og genkendelse, som giver mere ro. Der er et nyt mønster efter flere besøg, med kortere konflikttid og mindre tid med skrig og skrål. At gå udenfor er en udvidelse af det, vi arbejder med på skolen. Når vi er her (på skolen), ser vi ikke alt det, de kan og gør. Når vi er ude, får vi mulighed for at se, hvordan de interagerer med hinanden og forholder sig til nye omgivelser – hvad de selv finder på, når rammen er løs”*.

Personalet ser naturen som en udvidelse af deres muligheder på skolen, og de arbejder med naturen som et rum til at skabe tryghed og give børnene mulighed for selv at eksperimentere og finde på.

Den eksterne evaluering nævner, at børnene har bevæget sig fra en konkret tilgang til at løse problemer til også at kunne anvende fantasi, kreativitet, forestillings- og abstraktionsevne. Som eksempel nævnes, at børnene i starten ikke forstod, hvordan de kunne lave et billede, når der ikke var papir og blyanter, eller hvordan man kunne lave dukker ud af hø. Til sidst i forløbet kunne de deltage i fantasifulde lege, hvor de var i stand til at anvende naturgenstande symbolsk i legen.

Det er denne udvikling og de egenskaber, som kan styrke børnenes muligheder i at udvide deres repertoire af nye og foretrukne fortællinger som alternativer til de dominerende og ofte problematiske fortællinger. De nye fortællinger gør dem mere agenter (se afsnit om agenthed)

Den unge 16-årige pige, der indgik i et rideskoleforløb, kom fra en svær familiebaggrund. Hun led ofte af angst og gråd. Pigen havde tidligere gået en del på rideskole. Familierapeuten støttede hende i at genfinde glæden ved ridning og arbejdede målrettet efter at styrke hendes selvstændighed og relati-

oner til andre, ligesom det var et vigtigt mål at støtte hendes evner i at planlægge, udføre og evaluere.

Gennem ridning og besøg på rideskoler fortalte hendes terapeut, at pigen gennem en række udfordringer og problemer, hun selv magtede at løse, oplevede en ny glæde, begejstring, lyst og engagement. Terapeuten fortalte at han stillede mange "dumme" spørgsmål for at lave små forstyrrelser og få pigen til at vise og være opmærksom på hendes egne evner og på, hvordan hun kunne bruge dem til at løse de udfordringer og problemer, hun løb ind i. Selvom behandleren i et vist omfang kendte til ridning, lod han ofte som om, han ikke vidste noget om det. På den måde fik pigen mulighed for selv at finde på løsninger og planlægning og dermed mulighed for at udvikle sine evner og fortælle om, hvordan hun magtede at få ideer til at planlægge og udføre sine egne mål.

Midtvejs i udviklingsforløbet var der en fælles kursusdag, der bl.a. havde til formål at dele de fagprofessionelles hidtidige erfaringer. Da pigens terapeut fortalte, hvordan han stillede dumme spørgsmål til pigens handlinger og beslutninger, da hun arbejdede med hesten, kom der nogle interessante afbrydelser og markeringer fra de andre fagprofessionelle, der kendte til ridning. De begyndte straks at forklare sammenhængen om, hvorfor det var vigtigt at pigen gjorde, som hun gjorde. De forstod ikke pointen med, at ved at stille sig i en lidt naiv og ikke vidende position, fik pigen mulighed for at kommunikere om og fortælle, hvordan hun selvstændigt håndterede hesten og lavede egne beslutninger. Selv da denne pointe gik op for de ridevante kolleger, var det stadig magtpåliggende for dem at fortælle svarene og sammenhængen på de stillede spørgsmål. Svar som ikke var vigtige for pigens terapeut, der primært havde fokus på at understøtte pigen i at opleve små succeser og at kommunikere disse.

Denne lille historie fortæller lidt om hvor tillokkende det kan være - også for trænede narrative pædagoger - at træde ind i en rolle som eksperten, der med sin viden og engagement overtager fortællingen og

kommer med deres svar og forklaringer ud fra det, de selv tilskriver mening og finder vigtigt for de pågældende eller i den pågældende situation. I dette tilfælde for deres kollega, som med al tydelighed ikke fandt disse bidrag relevante som sparring for hans metode eller hjælpsom til at tænke kreativt.

Mestringsoplevelser

For de fagprofessionelle har det været et mål at arbejde med begrebet mestringsoplevelser. Det er oplevelser, hvor barnet/den unge mestrer eller får succes med at overskride deres grænser, og hvor de arbejder med noget, der er svært og alligevel lykkedes. Det giver mulighed for anerkendelse fra personale eller kammerater/forældre og for at få den medfølgende følelse af stolthed, som indgår i det fortsatte pædagogiske eller behandlingsmæssige arbejde. Begrebet kan knyttes til det narrative begreb 'unikke hændelser'; hændelser, der er undtagelser fra en ellers problemfyldt hverdag og som er uddybet i kapitel 5.

De fagprofessionelle har skabt rammer for, at mestringsoplevelser kunne ske gennem natur- og friluftsskoler, og de har brugt disse rammer på forskellig vis i deres transferarbejde (se kapitel 4).

En lærer, der arbejder med de store børn i heldagskolen, fortæller: *"Denne dreng tog hjem fra skolen med en følelse af at kunne noget vigtigt, han ikke vidste, han kunne. Det var en sejr, når han fik gang i bålet, lavede mad og var fysisk mere udholdende, end han troede, han kunne være."*

På heldagsskolen, der arbejder med mindre børn, var de på kanotur med fædre og deres sønner i en forlænget weekend. En lille skrøbelig dreng og hans far deltog. Pædagogen fortæller: *"Den lille, sygelige, ængstelige, 'kan intet, tør intet, vil intet-dreng' springer ud i vandet og ud i endnu et nyt narrativ. Han springer i søen, og det hele bliver filmet på video. Han (og hans far) var meget stolte bagefter, og alle de andre var med til at anerkende, fastholde og dele hans nye narrativ. Denne nye historie bliver så en ny trædesten for hans, for fars, familiens og de øvrige familiers næste sejr og nye*

narrativ. Lige netop denne historie og denne sejr er også i den grad blevet inddraget og genfortalt som oplæg til "at springe ud i det" i forbindelse med andre og nye udfordringer for drengen".

I fortællingen omkring arbejdet med de fire søstre, hvor der indgik to overnatninger i skoven, fortæller terapeuterne: *"Det var en succesoplevelse for dem selv at have overvundet at sove i skoven; at prøve nogle ting, andre ikke har prøvet. De får udforsket sig selv. Fx at finde de små ting hos den 11-årige, hvor hun får øjnene op for det, hun også kan. At tage de små skridt ud over det sædvanlige."* Og *"De var vildt optagede. At komme væk fra stien. Den lille pige, der ingenting turde, rørte alligevel ved alle dyrene, megastolt"*.

Netop formuleringen med at tage de små skridt ud over det sædvanlige er vigtigt i det narrative arbejde; lige som stoltheden og glæden ved at turde det, man ikke troede, man magtede. Her arbejder personalet med at se og skabe rammer for, at der opstår "små sprækker af hændelser". Disse hændelser kan åbne for nye erfaringer og indsigter, der kan bane vejen for nye forståelser og fortællinger, som ovenstående citater er eksempler på.

Sanser, følelser og værdier

For mange af de involverede børn og unge har det været vigtigt at træne dem i at mærke, kende til og give udtryk for deres følelser. Der er arbejdet med aktiviteter i naturen, hvor følelserne "kommer i kog" og hvor barnet/den unge motiveres og får lyst til selv at tale om det oplevede, og hvor personalet naturligt kan spørge ind til det, der mærkes og føles. De fagprofessionelle har ofte haft opmærksomhed på at støtte og "træne" børnene i selv at give udtryk for deres følelser. Denne træning skal ses som et led i at hjælpe dem videre med at få øje på og formulere vigtige og meningsfulde ting og værdier i deres liv. Derigennem kan de handle mere hensigtsmæssigt i forhold til deres egne ønsker og foretrukne retninger. Det kan endvidere ses som et led i at træne afgørende kompetencer i at kommunikere og i at skabe sammenhængende fortællinger. At kunne udtrykke følelser træner også en del af evnen til at forhandle sig til bedre muligheder og rettigheder for at realisere de foretrukne narrativer.

I Huset på Clausensvej havde de to familierapeuter i eksemplet med overnatninger et særligt fokus på at arbejde med følelser som at være bange, utryk og følelsen af uforudsigelighed. Følelser, som prægede søstrenes hverdagsliv i familien. De arbej-

dede med aktiviteter i naturen, som gjorde det lettere for de fire piger at få spurgt ind til og tale om følelser. Det skete bl.a. gennem de to ture med primitive overnatninger i skoven, som ingen af pigerne (hverken familierapeuter eller pigerne) havde prøvet før. Specielt hos pigens på 11 år var der tale om at være bange og utryk. Hun blev støttet af den ene terapeut under overnatningen, og terapeuten oplevede, at pigens havde fået en sejr og stolthed over at have sovet ude. Disse oplevelser gav anledning til nye fortællinger bl.a. fra pigernes mor, der i starten var bekymret og tilbageholdende med pigernes ture i naturen, men som ved forløbets afslutning sagde til terapeuterne: *"Kan I ikke tage dem i skoven til overnatning til sommer?"*

Fra Bergmanns evaluering fremgår det, at pigerne har følt sig sansemæssigt beriget af den direkte kontakt med naturen, og Bergmann tilskriver både dette, samt de tilrettelagte aktiviteter, en indflydelse på nyopdagede kompetencer og egenskaber.

Læreren fra Store Dyrhave Skole, der arbejdede med en gruppe unge på et ride- og hesteprojekt, var meget opmærksom på at hjælpe dem til at sætte ord på deres følelser. Det var noget, de unge havde svært ved. Samtidig fortalte hun, at det var vigtigt at arbejde med overskuelige opgaver i klare rammer, så der kunne gives anerkendelse, når opgaven var løst. Det var desuden vigtigt at gøre det abstrakte konkret og at arbejde med opgaver, hvor der opstod noget meningsfuldt og værdiladet for den enkelte.

For læreren var det væsentligt, at de unge under deres kontakt med hesten havde fokus på tålmodighed, styring, samarbejde og kropslig mestring.

Lærerens intentioner passer med elevernes egne udsagn om forløbet. Fra Bergmanns evaluering fremgår det: *"De unges fortællinger vidner om engagement, samarbejde og om en personlig udvikling, hvor de fandt deres egen læringsstil og tilgang til at håndtere udfordringerne i projektet."* *"Der blev faciliteret historier om at overvinde besværligheder og om ikke at give op trods modgang."*

Se de unges egne udsagn i Kapitel 2 under Store Dyrhave Skolen.

I de følgende afsnit er uddybet flere eksempler på, hvordan sansninger og følelser indgår i det narrative arbejde med de foretrukne fortællinger.

At træne og arbejde med fortrukne fortællinger

Som vist i de foregående afsnit får barnet ofte nye muligheder for at skabe og udvide deres fortællinger om dem selv. Det sker, når de får udfordringer, som er understøttet gennem natur- og friluftsoplevelser, og hvor oplevelser med sansning, følelser, krop og kreativitet indgår. Det er gennem små øvelser og samtaler med barnet og den unge, at barnet/den unge faciliteres og understøttes til nye fortællinger. Dermed får de alternativer til de ofte dominerende og problemfyldte fortællinger, de har med sig og/eller er omgivet af.

At konstruere situationer, der giver dem mulighed for at fjerne sig fra en fastlåst rolle og med nye deltagelsesmuligheder, medvirker til hændelser og oplevelser, hvorfra nye fortællinger kan opstå. Specielt er de unikke hændelser og mestringsoplevelser vigtige at få trukket frem og tildelt særskilt opmærksomhed.

Sådan nye og foretrukne fortællinger viste sig tydeligt hos gruppeforløbet med de fire søstre, hvor evaluator skriver: *"Pigerne føler deres indbyrdes forhold styrket på den måde, at de har fået blik for hinandens behov og for, at de kan hjælpe hinanden"* og *"Pigerne har hver især fået en rigere historie om sig selv og kan give konkrete eksempler på, hvordan de kan omsætte erfaringerne til ny handling i andre kontekster og relationer. Af fortællingerne fremgår det tydeligt, at de oplever øget agenhed, trivsel og resiliens"*.

I **boks 3 – Fra interview på Ullerød skole** ses et interview med personale fra Ullerødskolen, som har arbejdet med børn gennem et forløb, hvor de var i skoven hele mandage i en periode på to måneder.

Beskrivelsen viser, hvordan lærerne lidt ad gangen arbejder med at træne eleverne i at sammensætte fortællinger baseret på oplevelser og øvelser, der arbejder med at styrke fællesskabet, børnenes nysgerrighed og kreativitet. Arbejdet giver endvidere børnene et ejerskab til øvelser og aktiviteter, når de f.eks selv skal fortælle om, hvordan det er at holde et dyr i hånden, arbejde med deres eget særlige sted, skabe deres egne væsener og bygge huse til disse for at beskytte dem. Det er med til at give øvelserne betydning og mening, og det rummer mulighed for, at børnene får små mestringsoplevelser, hvor de lykkes med at skabe, opdage og fortælle for andre.

Efter det samlede forløb uddrog personalet bl.a. følgende læring fra forløbet under et interview:

"Det var en overraskelse, hvordan flere børn gik i gang med at løse opgaven med at lave væsener på en god måde."

"At beskrive dyret og dets omgivelser i klassen var en udfordring. De fleste blev usikre, da de skulle udtrykke sig gennem deres tegning, men da de fortalte gennem farver og stemninger fra deres oplevelse, blev det helt anderledes, og det blev også en personlig sejr."

"At gå udenfor er en udvidelse af det, vi arbejder med herinde. Når vi er her, ser vi ikke alt, hvad de kan og gør. På turene får vi mulighed for at se, hvordan de interagerer med hinanden. Hvordan de forholder sig til nye omgivelser, og hvad de finder på socialt sammen og af dem selv under en løsramme."

"Mange børn fungerer godt inden for lågen. Når de træder ud, sker der noget andet - går grassat. Det var helt ekstremt, som de råbte de første gange."

"Vi passer på med ikke at have for mange aktiviteter, der skal være plads til at lave kaos. Derefter kommer de i gang med en leg og med at bruge deres fantasi."

BOKS 3. Fra interview på Ullerød skole

Læreren fortæller, at der er tale om en gruppe børn, som er meget uhomogene og med disrespekt for hinanden. De har ingen forventninger om noget godt. Der er ofte mange skænderier. På starten af turene i skoven er der fx skænderier om "min pind", "mit sted" og børnene smadrede ting på deres vej med de pinde, de fandt.

Det var helt ekstremt, som de råbte de første gange. "Jeg var her først, jeg skal have den, du får den ikke, det er mit". For læreren var det i denne kontekst vigtigt at arbejde med at styrke børnenes evner til at indgå i fællesskaber, deres nysgerrighed, fantasi, at turde nye ting, at stå frem og lave en fortælling og at være modig.

Under forløbet foregik mandagsturene det samme sted for at skabe genkendelighed og tryghed. Børnene lærte området at kende. De vidste, hvordan der så ud, og de kunne finde vej og blev hurtigere til at sprede sig ud i skoven. Det indebar en form for tryghed og genkendelse, som gav mere ro.

En af aktiviteterne var, at børnene skulle lave et væsen/dyr af naturens materialer. Dyret skulle have et navn, et gemmested og nogle egenskaber i forhold til, hvad det kunne, og de skulle fortælle om det til de andre. På den følgende tur skulle de bygge huse til deres væsener med støtte fra personalet.

Disse aktiviteter blev valgt for at styrke børnenes arbejde med fantasi og nysgerrighed og for at opbygge et mod og en træning i at fortælle om deres væsener til andre.

På et efterfølgende forløb og i forlængelse af ovenstående skulle børnene samle dyr, der derefter blev fotograferet. Disse billeder blev gennemgået i skolen med spørgsmål som: Hvor fandt du det? Hvordan ser det ud? Hvad spiser det? Hvordan var det at holde det i hånden?

Derefter lavede børnene en kartoffelfælde (til at fange dyr med) til næste dag, placeret på deres eget særlige sted. Som led i at styrke evnen til at kunne stå frem og fortælle, skulle børnene finde noget, der var sjovt og fortælle de andre om denne ting. Senere skulle de også fortælle om et dyr, de havde undersøgt nærmere og tegnet på skolen.

I arbejdet med at skabe de nye fortællinger er det således lærernes erfaringer, at der skal en vis tilvænning til for at skabe ro og tryghed. Når dette er skabt, opstår de gode muligheder; herunder muligheder for at lærerne i en anden kontekst (naturen) kan observere, hvordan børnene agerer og arbejder sammen.

Ovenstående beskrivelse af erfaringer fra Ullerødskolen i at styrke børnene i deres fortælleevner og skridt mod nye foretrukne fortællinger genkendes i evalueringen (Kap 2). Her fremgår det bl.a., "at børnene har fået udvidet deres identitetshistorier på den måde, at de tydeligt kan gengive, hvad de oplever, at de selv, men også deres klassekammerater, er blevet bedre til" og "Det skinner også igen i fortællingerne, at børnene har bevæget sig fra en konkret tilgang til problemløsning til at kunne anvende fantasi, kreativitet, forestillings- og abstraktionsevne."

Naturen som ramme

Ifølge Allan et al. er den menneskelige begrebsopfattelse og skabelse af mening drevet af hjernens evne til at fortolke og handle på sensoriske input. Denne adaptive evne indebærer, at mennesker, der lærer i multisensoriske omgivelser, performer bedre på tværs af en række fysiske og kognitive opgaver sammenlignet med mennesker, der befinder sig i et ensartet miljø med få sansestimuli (oversat af forfatter). Miljøer, der opleves som spændende og som giver mulighed for input fra mange forskellige sanser, opfattes derfor som et større læringspotentiale end kedelige omgivelser, og evt. kan være svære at håndtere.

Allen et al. fremhæver endvidere, at følelser har en afgørende betydning for skabelsen og genkaldelsen af erindringer, og at læring sker i et komplekst samspil mellem hjernens tidligste og senest udviklede strukturer. Læring involverer hjernens følelsescenter, hukommelsescenter og sansekoordinationscenter.

Netop aktiviteter i naturen kan stimulere mange sanser og skabe rum for læreprocesser, der kobler

emotionelle processer, kropslige erfaringer og kognition. Aktiviteter i naturen er også ideelle til at involvere og fremme sammenhæng mellem følelsesmæssige elementer, praktiske handlinger, erkendelser og refleksion, der fremmer en meningsskabelse af det oplevede.

Dette udgangspunkt er i tråd med den narrative tilgang, der er arbejdet med i nærværende projekt, hvor der er trænet og lagt vægt på skabelsen af personlige, værdifulde fortællinger og refleksioner, der involverer værdier, følelser og holdninger.

Specielt for børn og unge i udsatte positioner er sådanne fortællinger med værdier og holdninger dog en udfordrende, abstrakt tænkning, hvor der opfordres til at reflektere over det, man mener, og over de tanker, man gør sig om et emne. I sådanne situationer er hjernen ofte på et koncentreret og fokuseret arbejde, der kræver stor opmærksomhed. Dette kan være en krævende og måske for krævende proces, der risikerer at blive for stor en mundfuld for det enkelte barn/unge. De gennemgåede eksempler viser, hvordan man gennem indsatser i naturen kan arbejde med at gøre denne proces mere lettilgængelig. De involverede fagprofessionelle fra de tre institutioner har brugt naturen som en anderledes kontekst med nye deltagelsesorienterede muligheder. Der er lagt vægt på kropslige aktiviteter samt mange forskellige sanselige og følelsesmæssige indtryk og ophold i forskellige naturmiljøer, som netop er i overensstemmelse med de multidimensionale kvaliteter omtalt af Allan et al.

Naturen som ramme er således anvendt til at stimulere og vække følelser som glæde, angst, spænding, samhørighed, mod og humor. De fagprofessionelle har brugt dette afsæt med følelser "som er i kog", til at facilitere de mere personlige og betydningsfulde tanker, børnene og de unge har haft, og derigennem understøttet skabelsen af foretrukne fortællinger.

Fortalt mere enkelt: De natursociale indsatser indebærer aktiviteter, der involverer børnene/de unges sanser og vækker deres følelser. Derved bliver det lettere for dem at mærke og få opmærksomhed på

et område, der har en betydning for dem, og som skaber grundlag for deres foretrukne fortælling.

Konflikter, ro og selvregulering

I forhold til konflikter og skabelse af tryghed nævner personalet fra de forskellige institutioner:

"At bruge det samme sted, det gør noget interessant. De ved, hvordan det ser ud og finder vej, de er hurtigere til at sprede sig ude i skoven – er mere på hjemmebanen. Det indebærer en form for tryghed og genkendelse. Det giver mere ro, der er et nyt mønster efter flere besøg. Kortere konflikttid – mindre tid med skrig og skrål".

"Naturen og en aktivitetspræget hverdag tilbyder et andet samtale- og handlerum end et lokale på en skole eller på rådhuset. Der vækkes alle minder og forsvar i forhold til tidligere oplevelser af nederlag."

"Det gir ham ro. Det der med bare at dreje af ind i skoven kan være en god øvelse, fordi der sker noget nyt".

"Bare den der gåtur gir sindssygt meget. Der skal være mere af det."

"Udenfor bliver det ikke så synligt, hvis de træder ved siden af. De kan gå lidt væk rent fysisk – de har nemmere ved at flytte sig lidt – kommer ikke til at forstyrre gruppen. Derved har de lettere ved at komme tilbage igen i gruppen."

"Deltagerpresset bliver mindre synligt, det giver en ny deltagelsesmulighed"

"De så hinanden på en anden måde. Der kom nye børnekonstellationer, vi normalt ikke ser."

"At arbejde i naturen med plads til at gribe situationen og følge den, kan være en udfordring i en personalegruppe. Hvem har ansvaret, når tingene tager en ny retning og vælger en ny vej i situationen?"

Sådanne udmeldinger peger på, at sociale indsatser i naturen indebærer færre konflikter, og at de

giver mulighed for bedre selvregulering. De er også i overensstemmelse med tilsvarende feedback fra andre projekter, som det fremgår af en landsdækkende kortlægning gennemført i 2017 (Ejbye-Ernst, N., Seidler, P H.) *"Flere projekter fremhæver, at de oplever færre og mindre konflikter, når de har børnene og de unge med i naturen. Fagpersonalet fortæller, at de bedre kan hjælpe med at håndtere konflikter og med at vende konflikter til muligheder, og en specialskele fortæller, at der ved ophold i naturen er en bedre empati mellem børnene."*

Samtidig peger det på, at personalet skal have styr på deres roller og forventninger til hinanden, når de arbejder med naturen som rum.

Ledelsesaspekt

I løbet af projektperioden blev ledelsen fra Ullerødskolen interviewet omkring et ledelsesmæssigt perspektiv på det narrative udviklingsarbejde, hvor natursociale indsatser indgår.

De fortalte bl.a.

"Vi syntes, det er fantastisk fedt og ser en spredning af interesser i huset. Det har givet den lille gruppe nogle gode oplevelser/gevinster lige nu og her – de voksne har noget at samles om. Det giver dem noget at have mandagsprojektet."

"Det er lige så fuldgod undervisning (naturdelen), som alt andet - det er tværtimod meget bedre. Vores personale synes; jo mere jo bedre"

"Det har bevæget sig lidt fra at være 'nogen', der kommer med en god ide – til en skide go ide – til noget, der kan integreres som en del af vores verden. Vi kan sagtens se os som bannerførere for den måde at lave undervisning på."

Det er udsagn, der fortæller, at projektet ikke blot har haft værdi for de enkelte primære projektdeltagere, men har haft en betydning på tværs i institutionen.

KAPITEL 4

Transfer – en systemisk tilgang

Det har været en af de vigtigste opmærksomhedspunkter i dette projekt at arbejde målrettet med begrebet transfer under metodeudviklingen. Transfer defineres som *"anvendelse af viden og kunnen lært i én sammenhæng til at kvalificere handling i en anden sammenhæng"*, Wahlgren og Aarkrog (2013). Intentionen er, at værdifulde erkendelser, succeser og oplevelser skaber en grobund for en ny, foretrukken historie. En historie, der bygger bro til og får værdi i andre betydningsfulde kontekster. Det kan være kontekster, der omfatter de fagprofessionelles løbende systematiske arbejde hos barnet/den unge, i klasseværelset, hjemmet eller hos venner, hvor der er brug for udviklings- og deltagesmuligheder. Håbet er, at de erfaringer og evner barnet/den unge opnår gennem metoder og aktiviteter i naturen, overføres og trækkes med ind i dagligdagen og om muligt forstærker (fortykker) børnenes bevidsthed om og deres kommunikation af nye, foretrukne narrativer.

Transfer sker ikke af sig selv, og det er ikke enkelt at arbejde med transfer, når indsatser lægges i nye og andre miljøer uden for fx institutionen eller hjemmet.

Som Wahl (2013, s. 16) skriver: *"Meget få læringssituationer – om overhovedet nogen – er identiske med anvendelsessituationen. Situationer er mere eller mindre forskellige, og man må derfor tilpasse det, man kan, til den nye situation."*

For børn og unge i udsatte positioner er de natur- sociale indsatser ofte udført i et beskyttet miljø med rammer og indhold, der understøtter muligheden

for at få positive mestringsoplevelser. Der vil formentlig være langt fra disse situationer til vant situationer som fx et hjem præget af misbrug og vold, hvor barnet/den unge kan møde en verden af problemmættede fortællinger og identiteter om sig selv.

Det indebærer derfor vedvarende og gennemtænkte behandlingsmetoder og pædagogiske arbejdsformer at skabe sammenhænge og overførselsværdi mellem de forskellige indsatser med sigte på transfer til et miljø, hvor de problemmættede fortællinger er dominerende.

Der vil ofte være udfordringer, når der skal arbejdes med transfer i en tværprofessionel og tværfaglig kontekst. Arbejdet forudsætter et samarbejde og et fælles kendskab til arbejdsformer og teoretiske afsæt imellem de fagprofessionelle samt evt. samarbejde med andre vigtige aktører omkring barnet/den unge. I mange tilfælde er der tale om situationer, hvor de fagprofessionelle ikke følger barnet/den unge i de forskellige miljøer, hvorfor der bør ske et samarbejde for at koordinere og skabe sammenhæng med de forskellige indsatser for bedre at kunne facilitere og fremme transfer.

Inden for det narrative felt er der i dette projekt bl.a. brugt bevidning, billeder og spørgsmål til mestringsoplevelser som metoder, der har fremmet transfer.

I Huset på Clausensvej har en familierapeut gennem et rideprojekt som tidligere beskrevet arbejdet med at styrke en unges agenthed gennem at

styrke hendes tillid og selvtillid, bl.a. ved at opmuntre og styrke hendes egne initiativer. Af Bergmanns evaluering fremgår det, at pigen føler ejerskab, og at nye erfaringer er implementeret i hendes selvforståelse og identitetshistorie på en måde, hvor hun kan trække på den i andre relationer og sammenhænge. Det fremgår også af hendes udvidede identitetshistorie: *"Jeg har opdaget, hvor meget jeg kan; jeg er ikke sådan en, der bare giver op; jeg ved hvad jeg vil nu; det har jeg selv fundet ud af"*. (se kapitel 3, afsnittet bevidning)

Fra det andet eksempel i Huset på Clausens vej, hvor to terapeuter støtter fire søstre, fortæller de to terapeuter: *"Den oplevelse, vi kan give dem i skoven, kan være med til at få øje på andre hændelser i deres liv, som relaterer sig til det, der sker i skoven. Vi kan få talt med dem om det, der er sket i skoven i andre vante kontekster og derved lave flere vigtige plot/muligheder i deres historie. Vi kan folde livet mere ud og derfra få mulighed for lave flere veje og ikke bare én vej at gå på."*

"I skolen fortæller N.N sine klassekammerater om det, der sker i skoven, hvorefter de siger at de gerne vil være med."

De to terapeuter fortæller videre: *"De ting, vi har lavet ude i skoven, har betydet, at vi meget hurtigere er kommet et spadestik dybere og et lag længere ind i vores arbejde med de fire søstre. Vi kan skære tre mdr. af behandlingsindsatsen i forhold til et almindeligt stykke relationsarbejde."*

De to terapeuter gav søstre og deres mor en lille fint redigeret billedbog fra deres ture i skoven, som både søstre og moderen blev meget glade for.

Terapeuternes fortælling og indtryk stemmer fint overens med Bergmanns evaluering (se kap. 2, Huset på Clausensvej)

"Pigerne føler deres indbyrdes forhold styrket på den måde, at de har fået blik for hinandens behov og for, at de kan hjælpe hinanden", "Pigerne har hver især fået en rigere historie om sig selv og kan give konkrete eksempler på, hvordan de kan om-

sætte deres erfaringer fra turene til ny handlepraksis i andre kontekster og relationer. Af fortællingerne fremgår det tydeligt, at de oplever øget agenthed, trivsel og resiliens".

Arbejdet på Ullerødskolen har vist, at de pædagogiske indsatser i naturen har givet værdi i andre kontekster. Bergmann skriver bl.a.: *"Børnene er også i stand til at fortælle, hvad disse nye kompetencer gør muligt for dem i andre sammenhænge og kontekster"*, og der er en række udsagn fra deres udvidede identitetshistorier, der underbygger dette. I tekstboksen i kap. 3 (afsnittet "At træne og arbejde med foretrukne fortællinger") er beskrevet, hvordan lærerne målrettet har arbejdet med sammenhænge og transfer mellem de forskellige kontekster.

Ullerødskolen har endvidere været på en tredages tur til Sverige med fædre og deres børn. **Boks 4 – Fra oplevelse til transfer, side 34**, viser en fortælling fra turen om, hvordan der arbejdes med transfer fra en særlig oplevelse:

Eksemplet fra boksen viser, hvordan oplevelser i naturen kommer til værdi både i relationen mellem far og søn, i hele familien og under drengens daglige udfordringer på skolen.

Skolens personale er her opmærksom på vigtigheden af at bekræfte og forstærke den nye alternative historie, som barnet er ved at udvikle som alternativ til den problemmættede historie.

De gennemgåede eksempler viser situationer, hvor det tilsyneladende er lykkedes at arbejde med transfer på en måde, hvor barnet/den unge bliver opmærksom på og forbedrer sine evner til at arbejde med udfordringer i forskellige kontekster.

Det er dog alle eksempler, hvor der primært er arbejdet med miljøer, hvor de fagprofessionelle er til stede, og hvor det er de samme fagprofessionelle, der følger barnet/den unge i forskellige miljøer.

BOKS 4. Fra oplevelse til transfer

I forhold til P er opgaven at gå på en line, som er strakt ud over en sø. Dette indebærer mange angstmomenter: *"Kan jeg klare det? Vil de grine, hvis ikke jeg kan? Vil jeg drukne? Er der hajer under vandets mørke overflade? Er søen bundløs?"* Med stor mundtlig opbakning fra far, de øvrige voksne og i høj grad fra alle de andre børn (som også fyldes med egne angstmomenter, da de får samme opgave) klarer P opgaven. Igen en ny historie, men i høj grad også en ny trædesten. For mens P nyder oplevelsen af kompetence, mod og at have banket frygten tilbage, finder han ud af, at nu vil han gå på line igen, men denne gang vil han springe derfra og ned i vandet! Det vil han, selvom han ikke kan svømme, ikke kan bunde og bestemt ikke kan se, om der er noget farligt under vandets overflade. Med redningsvest på og med en lille robåd lige i nærheden for at samle ham hurtigt op og med fem fædre klar til at hjælpe, springer "den lille, sygelige, ængstelige, kan intet, tør intet, vil intet"-dreng ud i vandet og ud i endnu et nyt narrativ. Han springer i søen, og det hele bliver filmet på video. Han (og hans far) var meget stolte bagefter, og alle de andre var med til at anerkende, fastholde og dele hans nye narrativ. Denne nye historie bliver så en ny trædesten for hans, for fars, familiens og de øvrige familiers næste sejr og nye narrativ. Lige netop denne historie og denne sejr er også i den grad blevet inddraget og genfortalt som oplæg til "at springe ud i det" i forbindelse med andre og nye udfordringer for P.

Det ville være interessant at få afprøvet og undersøgt natursociale indsatser, der arbejder systematisk og gennemtænkt med transfer i et tæt samarbejde mellem fagprofessionelle, der er ansvarlige for indsatser i forskellige kontekster. Det ville også være interessant med flere eksempler på transfer til hverdagsmiljøer, hvor fagprofessionelle ikke er tilstede.

Wahlgren (2013, s. 83 - 85) peger på vigtigheden af at arbejde med teoretisering: *"En analyse af hvad vi ved, og hvad vi vil, er et væsentligt led i en teoretisk analyse. Det er en del af teoretiseringen over praksis"*. Han nævner, at teoretiseringen vil forbedre det grundlag, vi træffer vores valg på, og han giver følgende svar på, hvordan teoretisering bidrager til kvalificering af handlingerne:

"Teoretisering bidrager til at frigøre den konkrete erfaring fra den konkrete kontekst, som erfaringerne er gjort i. Ved at knytte de konkrete erfaringer til generelle begreber lettes overføringen af erfaringer fra en kontekst til en anden"

"Teoretiseringen bidrager til kvaliteten af de refleksioner, som gøres over de konkrete erfaringer"

"Teorien kan pege på andre forklaringer end dem, vi oplever"

"Ved at teoretisere over egne erfaringer bringes vi i en situation, hvor vi kan se andre handlemuligheder".

Der er et tæt overlap mellem Wahlgrens måde at forholde sig til teoretisering og den måde, der arbejdes med teoretisering og refleksioner i den narrative teori. Gennem bl.a. bevidning og træning i foretrukne fortællinger og gennem mestringsoplevelser arbejder den narrative teori med at få børn/de unge til at analysere og reflektere over, hvad de kan, og hvad de gør, hvad de vil kalde det, de kan, og hvad de tænker og føler om dette.

I eksemplerne er der udsagn, der vidner om nye brugbare fortællinger. De fleste er kommet til gennem længerevarende forløb med flere behandlings- og læringsindsatser i naturen og indendøre og tyder på, at sådanne fortællinger ikke er noget, der opstår gennem få natursociale indsatser eller enkeltstående hændelser.

I eksemplet fra boksen med drengen P er der taget udgangspunkt i en enkelt hændelse, som danner grundlag for et nyt narrativ. Der er ikke tale om, at P selv er i stand til en ny fortælling, men om hvordan de fagprofessionelle og de deltagende fædre bruger hændelsen til at bevidne og fastholde, at P turde "springe ud i det". Her er det omgivelserne til P, der kommer med deres nye narrativer om ham.

Omgivelsernes historier om P kan være en hjælp for P. Men det er væsentligt at være opmærksom på, at i en narrativ forståelsesramme er det P, der er ekspert og ansvarlig for sit eget liv. P skal over tid have mulighed for og støttes i at formulere sin egen foretrukne historie.

KAPITEL 5

Teoribeskrivelse og anvendte begreber

Den narrative tilgang bygger på, at det er historier, der skaber forståelser, mening og identitet. Det er gennem historier, vi selv fortæller eller får fortalt, at vi forstår hinanden, eller at vi forstår og skaber en mening og identitet. En bestemt historie kan for en tid være den dominerende, og den er afgørende for den forståelse, vi på det tidspunkt har om andre eller os selv. En sådan stærk identitetshistorie har betydning for, hvilke handlemuligheder vi oplever, at vi har.

Den anvendte teori og brug af begreber skal ses i lyset af projektets arbejde med at skabe muligheder for at udvikle pædagogiske metoder på baggrund af systemisk/narrativ tænkning med natur og friluftsliv som mulighedsrum.

Vi har derfor valgt at belyse og mere grundigt gøre rede for den narrative teori med inddragelse af praksiseksempler og fortællinger fra en naturkontekst. Det er denne kombination, som vi ellers ikke har mødt i litteraturen, og som vi har arbejdet med i nærværende udviklingsarbejde.

Når vi gør en del ud af dette afsnit i rapporten, er det for at indføre læseren i og forstå rammen og baggrunden for projektets referenceramme og udviklingsfokus.

Den narrative indsats i naturen

Når naturen bruges som ramme for en behandlingsmæssig eller en pædagogisk indsats, taler vi om at bruge naturen som en kontekst, hvori der skabes og erfares oplevelser og interaktioner mellem børn

og voksne. Naturen bliver den ramme, hvorfra anslag til nye og flere betydningsfulde narrativer kan opstå og vokse. Hensigten er, at konkrete sanseoplevelser og erfaringer kan bidrage til nye identitetshistorier hos og om den unge.

At inddrage naturen som rum for en 'anden' samtale og aktivitetsramme inviterer til nye deltagelsesmuligheder for den unge. Ved at handle, tænke og tale på andre måder kan der skabes andre forudsætninger og muligheder for udvikling og identitetsdannelse. Det kan være en ny måde at indgå i relationer til andre unge eller at styrke foretrukne færdigheder og oplevelser som alternativ til den unges dominerende historie med dårlige oplevelser og uhensigtsmæssige roller i den vante kontekst, fx i bestemte familiesituationer.

Specielt kan der arbejdes med den unges mulighed for at opnå mestringsoplevelser, som natur og friluftsskaktiviteter understøtter og fremmer. Mestringsoplevelser høstet gennem den pædagogiske indsats kan med fordel knyttes til og være udgangspunkt for det videre arbejde med narrative begreber som unikke hændelser, bevidning og eksternalisering.

Aktiviteter og oplevelser i naturen giver basis for at arbejde med en kombination af sansemæssige og følelsesmæssige elementer, praktiske handlinger samt erkendelser og refleksioner. Den mere personlige og dybe refleksion, der involverer værdier, følelser og holdninger, er særlig værdifuld og vigtig for skabelsen af nye, foretrukne narrativer.

Eller som nævnt i kapitel 3: Når den sociale indsats i naturen indebærer aktiviteter, der involverer de unges sanser og vækker deres følelser, bliver det lettere for dem at mærke og få opmærksomhed på et område, der har en betydning for dem. Dermed understøtter indsatsen udviklingen og skabelsen af deltagernes egen meningsdannelse og deres vigtige historier.

Natur og friluft aktiviteter kan dermed give gode muligheder for, at barnet/den unge får nye former for mestringsoplevelser, der kan knyttes til begrebet 'unikke hændelser'.

Arbejdet med begreberne *bevidning*, *eksternalisering* og *relationer* kan understøttes og anvendes på flere måder, som omtales i de efterfølgende afsnit.

I det narrative arbejde er der en særlig opmærksomhed på, at der ikke er en stadig entydig sandhed. I forbindelse med beskrivelsen af den socialkonstruktionistiske erkendelsesteori skriver Andersen: *Virkeligheden konstrueres med sproget som medium, den er organiseret og opretholdes gennem fortællinger (narrativer), og en entydig og evig sandhed eksisterer ikke* (Ritchie T., 2009, s. 134).

Gennem en narrativ tilgang bliver mening til gennem navngivning og sammenhæng af den substans, som de levede erfaringer udgør. Denne navngivning udgør en vigtig bestanddel af at arbejde med og forme væsentlige foretrukne fortællinger om en person.

Den narrative terapi opfatter livet som de levede erfaringers råstof, der venter på at blive indsamlet i meningspuljen gennem navngivelsesprocessen og gennem disse erfaringers opsamling i foretrukne historier om selv og relationer (White, 2006, s.19)

Der tages således udgangspunkt i en forståelse af, at vores identitet ikke er et individuelt anliggende, men en social konstruktion. Denne konstruktion tager form gennem de historier, der fortælles om os, og de foretrukne historier, vi kan og ønsker at fortælle om os selv i udveksling med andre.

Agenthed

Det narrative begreb 'agenthed' betegner det enkelte menneskes oplevelse af at have indflydelse på sit eget liv, og af at have de evner, talenter og kompetencer, der skal til for at skubbe livet i en ønsket retning. Agenthedsfølelsen er også tæt forbundet med en oplevelse af at handle i overensstemmelse med egne værdier. I behandlingsarbejdet og i arbejdet med naturen som kontekst kan vi derfor tale om at understøtte agentheden hos barnet/den unge. Vi siger, at de bliver mere agente.

For børn og unge i udsatte positioner kan deres identitet være bundet op på historier domineret af problemer. Deres fortællinger er bygget op på problemer, udfordringer og fejl i deres liv. I det behandlingsmæssige arbejde vil det derfor være målet at facilitere barnet og den unge til at få oplevelser, erfaringer og erkendelser, der er hjælpsomme til at de laver alternative fortællinger om dem selv. Fortællinger, som gør dem mere agente.

Eller som Allan Holmgren skriver: *"Narrativ terapi er interesseret i at udvide antallet af tilgængelige historier, så de foretrukne historier, der levendegør foretrukne erfaringer og gode oplevelser, får en større plads i menneskers liv som en ballast, de kan trække på, når problemerne angriber."* (Holmgren, 2011)

Der er en konstant dynamik og bevægelse i de erkendelser og fortællinger, der finder sted. I behandlingsarbejdet i en narrativ kontekst kan behandleren være opmærksom på dette og være åben, nysgerrig og undersøgende for selv at se nye muligheder for, at mere betydende fortællinger kan opstå.

Fortællinger kombinerer tid og rum, kropslig erfaring, følelser, sprog, episodisk hukommelse og meningskonstruktion, og samtidig har fortællinger en meget stor betydning for neural integration og vækst i synaptisk styrke (Horsdal, 2008, s. 185).

Der er således flere væsentlige, personlige, afgørende og måske følsomme områder, der er forbundet med meningsskabelsen. Områder, som fagprofessionelle, der arbejder med en behandlende eller

pædagogisk indsats, bør have øje for. Den narrative teori og praksis kommer med en række eksempler på, hvordan disse områder kan indgå i arbejdet.

Endvidere kommer Horsdal (2008, s.185) ind på koblingen mellem fortællinger og følelser, sociale bånd og evner til refleksion:

"Derfor spiller fortællinger en vigtig rolle i forhold til vores evne til at integrere forskellige følelsesmæssige tilstande, regulere følelser og forstå andres følelser. Udover at skabe sociale bånd er fortællinger betydningsfulde for det stadige identitetsarbejde, for evnen til refleksion, for evnen til lydhørhed og til at se forskellige perspektiver, for forhandling af mening og for planlægning af fremtiden."

Gennem talrige undervisnings- og supervisionssituationer samt gennem interviews af fagprofessionelle, der arbejder med børn og unge, er det projektledelsens erfaring, at det - både for fagprofessionelle og specielt for børn og unge i udsatte positioner - kan være et omfattende arbejde at mærke, fortælle om og finde frem til egne følelser, værdier og holdninger. Knyttet til ovenstående citat vil en narrativ tilgang og en træning i at styrke den enkeltes evner til at arbejde med narrativer og fortælle evner hjælpe vedkommende i at styrke egne refleksioner og meningsdannelse.

I forhold til det pædagogisk/behandlingsmæssige arbejde i naturen kan fagprofessionelle skabe rammer for, at der opstår passende og udfordrende oplevelser, og de kan understøtte processer, der fremmer refleksioner over fx følelser, stemninger, sansninger og kropslige erfaringer. I den fortsatte og ofte langvarige indsats kan der i forlængelse heraf faciliteres processer, der udvider erfaringslandskabet med oplevelser, som styrker barnet/den unge til at få øje for og "tykne"/styrke deres foretrukne historier og skabelse af ny identitet.

De positive undtagelser/unikke hændelser

Fortællingen med drengen P, der er beskrevet i boksen i kapitel 4, giver flere eksempler på

"unikke" hændelser og handlinger, der er positive undtagelser fra en ellers problemfyldt hverdag. At have øje for disse undtagelser og de mulige tilknyttede færdigheder, følelser og værdier kan skabe muligheder for, at barnet/den unge får erfaringer og erkendelser, som kan styrke den foretrukne fortælling og identitet. Der er tale om små åbninger eller sprækker mod en mestringsoplevelse, der bidrager til, at barnet/den unge får styrket sin fornemmelse for, og lyst til, at arbejde videre i en foretrukket retning. Eller vedkommende får måske en ny indsigt og erkendelse, der baner vejen for en ny, foretrukket fortælling. I boks 4 er omtalt to ret betydelige mestringsoplevelser hos P, som fremadrettet gav både P og hans far nye narrativer om modet hos P til at "springe ud i det", når nye udfordringer opstod.

For barnet/den unge er det vigtigt, at de selv ser og anerkender hændelsen som positiv. Som White (2006, s. 70) skriver: *"Hvis en begivenhed skal kunne anses for en unik hændelse, må den anerkendes som en sådan af de personer, hvis liv begivenheden vedrører."*

Når en fagprofessionel får en fornemmelse af, at en unik begivenhed finder sted, er det vigtigt, at han undersøger og forholder sig til, om det er nyttigt for barnet/den unge:

"Det er vigtigt at opfordre de pågældende personer til selv at tage stilling til disse begivenheder. Anses de for betydningsfulde eller irrelevante? Er begivenhederne udtryk for foretrukne udfald eller ikke? Finder man udviklingsmulighederne tiltalende?" (White, 2006, s.70)

Fagprofessionelle kan bruge forskellige metoder for at fastholde barnet/den unges opmærksomhed og betydning af hændelsen og motivationen ved at reflektere over den. I de følgende afsnit uddybes begreber, der kan hjælpe til at facilitere barnet/den unges refleksioner og meningsskabelse.

Se boks 5 – Styrkelse af relationer, side 39

Når fagprofessionelle ser eksempler på de positive undtagelser under aktiviteter i naturen, får de mulig-

BOKS 5. Styrkelse af relationer

Fortælling fra et familiehus (fra et interview fra den nationale kortlægning (Ejbye N, og Seidler P. H., 2018))

Der var en far, som stod derude, og han var helt klart slæbt med af konen, og han stod med armene over kors, han var muggen over, at han skulle stå der i det skide kolde vejr i januar. Han gad ikke rigtig noget. Jeg kendte ham lidt i forvejen, vi skulle lave sådan noget jægerild. Og hans datter ville rigtig gerne lave jægerild. Hun kunne ikke save, men så siger jeg til ham:

"Du kan godt spille far i den anden ende af den sav der" - "Århja, men", "ka' du bare komme i gang".

Jeg gav ham lidt røg. Og så tøede han jo lidt op. Alene det at begynde at bevæge sig lidt, det gjorde jo noget. Da vi så kom til maden, og han sad der tredje gang og tog mad, han åd virkelig, og jeg sagde:

"Hvad så, du'r det?", "Ja for helvede da, mand", siger han så.

Det er en bevægelse af at respektere, at folk er der, og så invitere dem ind. Der ligger en konfrontation, jeg skubbede ham og lokkede ham lidt osv. Det er rent pædagogisk noget med at sætte folk i gang og tro på, at hvis jeg kan få ham til at bevæge sig og save med en sav, så kan han ikke være helt så sur, som når han står med armene over kors.

hed for at opdage og ændre deres billede af barnet/den unge. Det sker fx, når barnet/den unge selv oplever at sætte grænser, at indgå på nye måder i fællesskaber eller at få en succes- og mestringsoplevelse, som at tænde bål, gennemføre en træklattring eller sejle i kano. Boksen ovenfor viser et eksempel på en bevægelse fra en tvær indstilling med modstand hos en deltager til at blive involveret og få en god oplevelse, som kan få betydning for indsatsen for hele familien. Den fagprofessionelle fik mulighed for at indgå i nye relationer og se nye sider af en far, som efter lidt tid gik aktivt ind i et fællesskab.

Sådanne erfaringer og fælles oplevelser giver mulighed for nye og positive betydninger i relationen mellem fagprofessionelle og brugere. En god relation og kendskab til familien eller barnet/den unges kompetencer, sårbarhed og ønsker kan fremme muligheden for, at der kan arbejdes med situationer, der minimerer uhensigtsmæssige og fastlåste roller og adfærd, og som fremmer muligheden for, at de positive undtagelser kan ske.

Fælles kropslige oplevelser i naturen, både mellem fagprofessionelle og den unge eller de unge imellem, som indeholder elementer af fx begejstring, humor, spænding eller overvindelse af en barriere, vil give styrke mulighederne for at opbygge trygge, tætte og positive relationer. Fagprofessionelle kan målrette arbejdet med at skabe rammer for, at hæn-

delser, der indebærer mestringsoplevelser, tryghed og gode relationer opstår, og dermed skabe grund for de alternative, foretrukne fortællinger. Det vil sige hændelser, hvor en fagprofessionel faciliterer barnet/den unges egen refleksion og opmærksomhed på hændelsens betydning, og som evt. fremmer en anknytning til barnet/den unges egne værdier, holdninger og behov.

Eksternalisering

Eksternalisering er et centralt begreb inden for narrativ praksis.

Gennem eksternalisering separeres en indre konflikt eller problematik fra individet. Derved gøres 'problemet' til et eksternt fænomen og anskues ikke, som iboende hos det enkelte menneske. I dette perspektiv bliver det 'problemet, der er problemet' (White, 2006). Med eksternalisering objektiviserer man problemer, således at de ikke identificeres med personen/personer. Derved fjernes og adskilles et problem fra ens egen identitet. Det er specielt inden for den narrative behandlingstilgang, at der arbejdes med at navngive problemet. Når først problemet er blevet navngivet og adskilt fra personen, kan facilitator hjælpe med til at afsløre problemets karakter, funktionsmåder, aktiviteter og hensigter. Det bliver derved muligt at få en refleksiv distance til problemet og at påvirke det.

Et eksternaliserende sprog arbejder med at nuancere, udfolde og få sat sprog på følelser, værdier og holdninger. Gennem aktiviteter kan 'døde og levende' genstande, som træer, sten, grene mm. optræde som symboler på følelser, trivsel og empati og mediere en eksternaliserende tilgang.

Se boks 6 – Eksternalisering og navngivning og boks 7 – Eksternalisering og følelser

Eksemplerne fra de to bokse viser, hvordan naturoplevelser og aktiviteter kan medvirke til at gøre det lettere at tale om mere personlige, private og problemfyldte områder. Samtaler, der både foregår sammen med den fagprofessionelle og indbyrdes mellem deltagerne.

Det er endvidere vores egen erfaring, knyttet til arbejdet med børn og voksne, at vi igennem det eksternaliserende sprog betydeligt lettere kan facilitere en proces, der hos den enkelte person både gør det mere enkelt at tale om problematiske ting, samt får skabt væsentlige refleksioner, der retter sig mod følelser, værdier og holdninger.

Bevidning

Bevidning er mere udførligt omtalt af Michael White (2008, s. 175- 227) under begrebet *definerende ceremonier*. Der er mange nuancer og muligheder i den narrative praksis i forståelsen af og arbejdet med bevidninger. Muligheder, der bl.a. går ud på at samle "vidner til ens værd, vitalitet og væren" (White, 2008, s. 191). Specielt når rammen inkluderer aktiviteter og interventioner i naturen, udfolder der sig nye potentialer for bevidning.

Intentionen er at give barnet/den unge hjælp til og muligheder for at fastholde, bekræfte og udvikle righoldige historier i foretrukne retninger, så problemer og bekymringer bedre kan håndteres.

Bevidning går ud på at involvere tilhørerne på særlige og strukturerede måder. Der er fx kun dialog mellem en fagprofessionel og fortælleren samt mellem den fagprofessionelle og bevidneren, og dialogen er ofte opdelt i tre trin, hvor den fagprofessionelle er interviewer:

BOKS 6. Eksternalisering og navngivning

Seks unge var sammen med en fagprofessionel startet på et længere forløb i naturen, hvor de skulle deltage på flere naturture. På den første tur savede alle unge en stærk hasselkæp. Kæppen skulle bruges som vandre- og støttstav på de kommende ture. I hver af deres stave skulle de snitte et særligt symbol, som viste, at det var deres personlige stav. Stavens tyngdepunkt, hvor den balancerede godt i hånden, skulle også markeres. Efter en halv times snitning mødtes gruppen. De viste deres stave frem, og de kastede den med afsæt i stavens tyngdepunkt for at håndtere og "mærke" den på flere måder. Derefter beskrev de staven, og med eller uden de andres hjælp gav de staven et navn. Der kom navne frem som den modige, vogteren, den standhaftige og den seje. Både under denne navngivning og på de kommende forløb blev disse navne brugt til at spørge ind til de unges egne holdninger og erfaringer med, hvornår det lykkedes dem at være modig, standhaftig eller sej i deres hverdag; hvilken betydning, det havde på deres trivsel, og hvilke problemer, der kunne påvirkes og arbejdes med.

BOKS 7. Eksternalisering og følelser

Under en tur med familiebehandlere og familier med små børn kommer en af børnene løbende med en lille frø, som i begejstringen bliver klemt og ikke har det rart. Det blev anledningen til en snak om, hvordan det føles, når nogen holder en fast eller er voldelig, og hvordan man kan bære rundt på den lille frø uden at gøre den skade. Senere på turen så deltagerne, hvordan svanerne og andre dyr passede på deres unger. Dette førte til en snak med forældrene om deres forældreskab, og hvordan de selv bedre kan passe på deres børn.

1. Interview af den unge, der udfolder sin historie
2. Interview af bevidneren om det, hun har hørt
3. Samtale/interview med den unge om, hvad hun har hørt og hæftet sig ved fra det, bevidneren har sagt

Disse tre elementer udfoldes nærmere i det følgende:

Ad 1) Under interviewet udfoldes en persons historie. Interviewer bruger spørgsmålstyper og en opbygning i interviewet, som hjælper til både at gøre historien fyldig og konkret, og prøver at undersøge følelser, effekter og vurderinger ud fra de erfaringer og handlinger, der fremgår af fortællingen.

Ad 2) Før punkt 1 starter, bliver bevidner(e) bedt om at hæfte sig ved og genfortælle særlige elementer, der tillægges værdi i personens historie. Derefter interviewes bevidneren i forhold til, hvordan disse elementer giver genkendelse eller resonans i bevidnerens eget liv. Denne samtale fører ofte til en bevægelse hos bevidneren til nye erkendelser og opdagelse af nye handlemuligheder hos sig selv.

Ad 3) Disse bevægelser og erkendelser hos vidnet lytter personen til. Bl.a. hører han en gentagelse af det, han selv har tillagt værdi på en måde, der er tydeligt anerkendende. En anerkendelse, der bl.a. opstår, fordi bevidneren selv er optaget af emnet og bliver inspireret til værdifulde erkendelser og handlinger hos sig selv. Når personen hører, at hans fortælling kan give en sådan betydning og værdi for en tilhører, kan det sætte værdifulde spor hos ham selv:

"Det er denne genklang (resonans), der markant bidrager til udviklingen af righoldige historier, til en større fortrolighed med det, man tillægger værdi i livet og til en opløsning og erstatning af forskellige negative konklusioner om ens liv og identitet."
(White, 2008, s. 197)

Gennem den sidste del af interviewet understøtter og faciliterer den fagprofessionelle refleksioner hos personen på baggrund af personens lytning til bevidneren. Personen får derigennem nye opdagelser, erkendelser og afklaringer, som kan inspirere til nye handlinger.

Denne tilgang kan være et stærkt supplement til en fagprofessionels arbejde med at hjælpe barnet/den unge til at arbejde med meningsskabelse og til at være mere tydelig på sine egne værdier og holdninger. Derigennem kan barnet/den unge finde frem til og arbejde mod sine foretrukne fortællinger og identitet.

Efter en gennemgang af en case, hvor pigen Alison og hendes forældre var bevidnere, skriver Michael White:

"Efter min mening oversteg Alison og hendes forældres bidrag til disse vendepunkter langt ethvert bidrag jeg kunne have ydet i min rolle som terapeut." (2008, s. 185)

De tre trin skal ikke nødvendigvis følges slavisk. En interviewer kan vandre mellem de tre trin eller kun bruge to trin og lade dem finde sted i forskellige kontekster. Fx kan bevidningen ske i form af et brev, der læses op på et senere tidspunkt, eller som sendes til den unge. Denne tilgang bruges bl.a. af "Den Korte Snor", der er et af Københavns Kommunes tilbud til unge, der er involveret i truende eller uroskabende adfærd og relaterede, kriminelle aktiviteter. Institutionen har udgivet en "Guide til narrativ dokumentation i socialt arbejde" (Den korte snor, 2013). I **boks 8 – Fire trin i en bevidning, side 42**, angiver de et forslag til hvordan et bevidningsbrev, som fagprofessionelle skriver til de unge, opbygges.

Den Korte Snor fortæller, at punkt 3 og 4 kan virke stærkt, hvis de bruges med omtanke og forberedelse. Man skal kun dele oplevelser fra sit eget liv, som man vurderer vil være hjælpsomme for den unge at kende til.

BOKS 8. Fire trin i en bevidning

1. Hvad hæftede jeg mig ved, at du sagde/gjorde? (ordret gengivelse)
2. Hvilket billede giver det mig af, hvad der er vigtigt for dig? Er der en metafor for det, jeg tror, du står for, når du siger sådan/gør sådan?
3. Hvad vækker det genklang med i mit eget liv?
4. Hvad vil jeg konkret gøre eller tænke, som vidner om, at jeg har fået denne indsigt/tanke via dig?

Det er vigtigt, at punkt tre og fire bliver meget konkrete, og at man fortæller om konkrete handlinger og levet liv. Man kan også vælge kun at bruge de to første punkter, når man skriver til en ung, og fx slutte af med et spørgsmål.

BOKS 9. Bevidningsbrev om en betydningsfuld hændelse

På vejen i skoven fik David en sten i sin ene støvle. Det gjorde lidt ondt, og det var ikke rart for David. Tobias hjalp nu David med at holde balancen, og han fik os andre til at stå stille og vente, mens han hjalp David. Dette er vel blot en hverdagshændelse, som tog et minut. Det er måske samtidig en lille unik hændelse/en sprække, der åbner sig, hvor Tobias tager initiativ, viser overskud, empati, styring og venskab.

I den anledning skrev jeg et bevidningsbrev, der senere blev læst op for Tobias og senere hans mor:

Kære Tobias. I går var jeg med jer en tur i skoven. På skovvejen fik din ven David en sten i støvlen. Jeg lagde meget mærke til, at du stillede dig op og fik os andre til at vente og stå stille, mens du hjalp ham med at holde balancen, så han kunne fjerne stenen fra sin støvle uden at vælte. Jeg så at du både kunne holde David i hånden og hjælpe, og du kunne få de voksne til at stå stille, mens du hjalp David.

Det fik mig til at tænke på en kær ven, jeg har, der hedder Tony. Han er en dygtig sikkerheds vagt, der hjælper folk på mange måder og sørger for, de har det godt, og der ikke sker dem noget ondt.

Jeg kom også til at tænke på, at jeg i mit arbejde tit ser venner, der nogle gange arbejder hårdt og har brug for hjælp. Derfor vil jeg selv prøve en gang i mellem at holde en pause, når jeg arbejder og prøve at hjælpe de andre, jeg arbejder sammen med. Det, syntes jeg, er en god ide.

Så tak for at du fik mig til at få denne gode ide, Tobias

Mange hilsner, Poul Hjulmann Seidler

Hensigten og metoden med denne bevidning er, at den ser noget, Tobias har gjort, der har været af betydning for tilskueren. Den har en form, der giver anerkendelse ved at vise Tobias, at jeg som tilskuer ser, hører og prøver at forstå ham, og den bekræfter, at Tobias' handlinger er betydningsfulde for andre. Her har hans handling været en hjælp til at give mig nye muligheder og er derfor af vigtig værdi for mig.

Bevidningen siger ikke noget om, hvem han er (hans identitet), men den fortæller lidt om hans evner og hvad andre ser, han kan – og den kan være med til at fremhæve og tydeliggøre nogle af de evner, der kan være vigtige for ham, og som han kan få med i sin egen fortælling om sig selv.

Tobias's lærer skrev senere en hilsen til mig:

Tak for din hilsen til Tobias, den faldt i rigtig god jord.

Ved at beskrive din observation pakket ind i en hilsen med refleksion, gav du os et værktøj, som kom til at styrke elevens selvværd. Jeg fortalte eleven om din hilsen, og læste den højt for ham. Eleven blev stille og meget glad. Senere på dagen viste jeg teksten til drengens mor. Hun blev også meget glad og stolt. Drengen var i forvejen udfordret af et lavt selvværd. Derfor gjorde denne hilsen et varmt og positivt indtryk på både ham og hans mor. Jeg printede din hilsen ud, forstørrede den, laminerede den og satte den ind i elevens mappe. Nu har vi den sammen med andre gode fortællinger og billeder, som vi tager frem og snakker om nu og da. Det er godt at se tilbage på.

Mvh. Erling

Den Korte Snors tilgang er en særlig form, hvor en fagprofessionel spørger ind til fire områder: Udtrykket, billedet, resonansen og bevægelsen (Fredslund, s.166, 2013; Westmark et al, 2012, s. 198 - 202). Disse fire områder kan genfindes i samme rækkefølge i boks 8.

For at hjælpe barnet/den unge med at give udtryk for deres følelser, kan en interviewer vælge, at bevidneren i særlig grad skal hæfte sig ved situationer, hvor personen viste og sagde noget om sine følelser. Bevidneren skal notere sig så ordret som muligt, hvad personen gjorde og sagde i situationen. Intervieweren kan også vælge at interviewe personen, så følelsesdelen udfolder sig i særlig grad, samt interviewe bevidneren med blik for, om bevidneren hæftede sig ved dette.

Boks 8 – Fire trin i en bevidning, side 42, beskriver en lille hændelse fra et udviklingsforløb i Slagelse kommune, som den ene projektleder indgik. Her fik en lille hændelse gennem en bevidning en særskilt betydning. Der er tale om en heldagsskole på en tur i skoven med en gruppe 7-10-årige børn. På turen går to børn i selskab med to voksne på en sti.

Ved at stille skarpt og give opmærksomhed til et øjeblik, hvor der åbnede sig en lille sprække af en unik hændelse og en mestringsoplevelse i form af en bevidning, fik det en særlig betydning for både personale, barnet og moderen, og eksemplet viser lidt om en bevidnings potentielle betydninger.

Der findes andre eksempler på bevidning, som fx at bevidneren højtideligt læser udvalgte og betydningsfulde fortalte ord op som i et digt. Der kan tages billeder eller filmsekvenser af udvalgte situationer, som vises til barnet/den unge, ligesom de kan vises til forældre eller andre betydningsfulde personer, som derigennem taler om hændelsen og kan bidrage til nye vinkler og perspektiver i at ”tykne”/forstærke fortællingen.

Litteraturliste

Allan, J.F., McKenna, J., Hind, K. (2012): Brain resilience: Shedding light into the black box of adventure processes. Australian Journal of Outdoor Education, 16 (1).

Bergmann, A. (2016): Friluftsliv til fremme af trivsel og resiliens hos udsatte børn og unge - en narrativ evaluering af børneperspektivet

Den korte snor (2013): Guide til narrativ dokumentation i socialt arbejde. http://www.denkortesnor.dk/new/wp-content/uploads/DKS_narrative-Guide_2013_light.pdf

Ejbye-Ernst, N., Seidler, P. Hjulmann, Sørensen, S.V. (2018): Inddragelse af naturen i arbejdet med udsatte børn og unge i udsatte positioner – med naturaktiviteter som en integreret del af indsatsen. Rapport udarbejdet til konference d. 22/3 2018 i Vejle for 15. Juni Fonden.

Ejbye-Ernst, N.: Hvad ved vi om arbejdet med udsatte unge i naturen? Vidensoversigt over skandinaviske og internationale studier og erfaringsopsamlinger af arbejde med udsatte unge i naturen. Udarbejdet for Bikubenfonden, foråret 2018, publiceret i september 2018.

Fredslund H. (2013): Evaluering i et narrativt perspektiv. Dansk Psykologisk Forlag

Gentin S, (2016): Evaluering af friluftsfaglige metoder og pædagogisk praksis for børn og unge i udsatte positioner, Videnscenter for Friluftsliv og Naturformidling, Københavns Universitet.

Holmgren, Allan (2011): Bekræftelse, bevidning og bevægelse, <http://pkrrnorrebro.dk/?p=354>

Horsdal (2008): At lære at huske at være: Hans Reitzels forlag

Ritchie Tom (2009): Relationer i psykologien

Skytte, E., Dylov, R., Dybdal, A. S. og Bormann, S.M. (2016) Natur, resiliens og sociale indsatser: Kan vi styrke børn med naturen som ramme? <https://red-barnet.dk/media/1836/natur-resiliens-og-sociale-indsatser-kan-vi-styrke-boern-med-naturen-som-ramme.pdf>

Wahlgren og Arkrog (2013): Transfer, kompetence i en professionel sammenhæng, Åhus Universitetsforlag.

White, M. (2006): Narrativ teori, Hans Reitzels Forlag

White, M (2008): Kort over narrative landskaber, Hans Reitzels Forlag

Westmark et al. (2012): Konsulent, men hvordan – narrativt konsulentarbejde i praksis

Bilag 1

Sparring i Ullerød Skolen 17.09.2018

Lærer 1 og lærer 2 samt projektledelse: Poul Hjulmann Seidler og Dorte Hagen Mortensen
lgangværende forløb med lærer 1.

Lærer 1 fortæller:

"De skal finde ud af at blive til en klasse – tale ordentligt, hjælpe hinanden og rumme hinanden. Dette projekt med aktiviteter i naturen kan være en vej derhen. Vi står med en gruppe, der i den grad er uhomogen – der er disrespekt for hinanden." De har ingen forventninger om noget godt. Der er ofte mange skænderier om min pind, mit sted - de smadrede med de pinde, de fandt. Helt ekstremt som de råbte de første gange. "Jeg var her først, jeg skal have den, du får den ikke, det er mit". Mange børn fungerer godt inden for lågen, når de træder ud sker der noget andet - så går de grassat. At gå udenfor er en udvidelse af det, vi arbejder med her. Når vi er her, ser vi ikke alt det, de kan/gør. Vi får mulighed for at se, hvordan de interagerer med hinanden og forholder sig til nye omgivelser – hvad de finder på, når rammen er løs, både socialt og af dem selv.

Formål:

Formålet med den natursociale indsats:
De skal være en enhed, der kan arbejdes videre med, når de kommer hjem
Alle børnene skal turde at være nysgerrige og tro på, at de bliver 'samlet op'. Nysgerrighed, fantasi, at turde, at være modig – det er vigtige resiliensfaktorer.

Metodiske overvejelser:

Vi har været det samme sted i skoven flere gange. Det gør noget interessant. De ved, hvordan det ser ud og finder vej, de er hurtigere til at sprede sig ude i skoven – er mere på hjemmebanen. Det indebærer en form for tryghed og genkendelse, som giver mere ro.

Der viser sig et nyt mønster efter flere besøg. Kortere konflikttid – og mindre tid med skrig og skrål. Først snakker jeg om tingene fra skoven: Fx hvad de kan bruges til - derefter lavede jeg en fugl. Så gad de en gang til. De lavede deres egne dyr (men først en kamp om samme pind).

De lavede et dyr - de skulle fortælle om dyret – det fik et navn og havde nogle egenskaber - hvad kan det? De skulle finde et gemmested til deres dyr. Næste undervisningsgang byggede de huse til deres dukker. Imens gik jeg rundt og hjalp dem. Det var en overraskelse, hvordan nogle elever faktisk gik i gang med at løse opgaven på en god måde. Den udendørs ramme var med til at fremme de positive undtagelser."

Interviewers noter, fra deltagende lærer

2s bevidning:

Lærer 1s værdier: det at hjælpe hinanden, at turde være nysgerrig. Kunne tåle det kaos der er der, hvis hun kan se en retning – spore en fremtid, læner sig op mod værdien, nysgerrighed + at være modig, at turde gribe rummet for lærer 1. Lærerens metode med at stille spørgsmål, at lade ideerne flyve sammen med børnene, at få ideer sammen - at forfølge ideen fx med pinden, modet at turde blive i det. Det styrker mig i at rumme kaos og gi den gas og ikke være bange for at kaste mig ud i det.

Man skal ikke have for mange ting med ud på tur. Børnene har rigtig meget brug for at finde ud af deres territoriale kampe.

Pas på ikke at have for mange aktiviteter. Der skal være plads til at lave kaos. Derefter kommer de i gang med en leg og med at bruge deres fantasi. At beskrive succeserne og refleksioner om, hvorfor det gode sker og hvilken metodisk udvikling det kan give anledning til, vil være godt.

Dokumentation (konkrete tegn på forandring):

Indikatorer – alle børn går nu over åen.

Mange børn tør nu noget andet end de gjorde tidligere.

Fremadrettet opmærksomhed i den pædagogisk praksis:

At arbejde mere med narrative begreber og tænkning, som grundlag for/beskrivelse af aktiviteterne formål og forløb.

Hvordan kan aktiviteter og forløb 'give noget til hinanden', hvis der arbejdes med Fx mestring og nye fortællinger – hvilke nye handlinger nye handlinger opstår i disse forbindelser? Holde øje med de positive undtagelser.

Godt med nye ideer til aktiviteter i naturen.

Lærer 2 fortæller, efter afsluttet tre dages forløb:

Mit projekt er jo slut, nogle ting jeg kan genkende i fortællingerne fra lærer 1.

Det er for høje forventninger til, hvad vi kan nå. Til næste gang kunne det være rart med en bedre forventning til, hvad jeg kan nå.

Jeg vil gerne ud i den skov igen – denne gang blev det skovens dyr vi fotograferede, tegnede skrev og fremlagde. Næste gang er det svampetid.

Et katalog af ideer om, hvad der kan foregå i skoven. Det skal diskuteres/afstemmes med kolleger og udmøntes i konkrete ting og handlinger. – Hvem har ejerskabet/retten til at twist situationer og vælge at tingene tager en ny retning eller vælge en ny vej?

Vigtigt at kunne gribe situationen og følge den.

Formål:

I forhold til målet - at få børnene til at arbejde sammen: Vigtigt med få og enkle virkemidler og mulighed for at gentage og gentage – at komme tilbage. Det giver en dybere forståelse i forhold til børnenes bevægelse og nye muligheder for metodeudvikling og pædagogisk praksis. At slippe strukturen for et øjeblik kræver tid og giver andre roller/udfordringer for personalet. Vigtigt med tid til, at være enige om, hvad det er vi vil.

Lærerrollen kræver en overskrift, med et lærings-sigte. De pædagogiske værdier og læringsværdier er flettet ind i hinanden, men er fordelt på forskellige faggrupper/ansvarsområder. Derfor er det meget rart, at vi er enige om retningen – om et fælles fodslag, lærere og pædagoger imellem.

Det har tydeliggjort nogle frustrationer, i forhold til forventninger til mig som lærer: Faglige forventninger? pæd forventninger? Hvilke og hvordan? Hvordan skal vi nu bruge de overordnede værdier hos os til at planlægge et forløb?

Selve projektet – et busstoppested på en rejse – hvor kører bussen hen p.t.? Det er på hele institutionens niveau man skal blive enige om, hvad det skal bruges til - hvad er sigtet?

Lærer 1s bevidning, på lærer 2s fortælling:

„Lærer 2 har en evne til at gribe nuet og lave en hurtig omskiftning. Lærer 2s værdier er anerkendelse, at være reflektiv. Desuden er forpligtigelse på arbejdet central. Jeg blive inspireret til parathed til omskifteligheden og at undersøge rammen og forventninger til hinanden. Jeg holder fast i recepten – jeg er ikke færdig med den.

Lærer 2 anerkender min omskiftelighed, så vi kan få det gode ud af en situation. Jeg hæftede mig ved, at hun talte om forpligtigelse.

Lærer 2s overvejelser om det fortsatte metodiske arbejde:

Vi skal jo ud igen. Det jeg har lært sammen med pædagoggruppen. Hvad skal vi ud at gøre? Hvem har teten? Hvem har ejerskabet – hvad leder vi efter – hvad ser vi ser efter?

Jeg prøver at tænke alt dette ind i mere konkrete læringsforløb og vi skal finde områder, som har en retning/formål der kan beskrives og evalueres.

Bilag 2

**Friluftsliv til fremme af trivsel og resiliens hos udsatte børn og unge - en narrativ evaluering af børneperspektivet.
Alice Bergmann. November 2016**

Friluftsliv til fremme af trivsel og resiliens hos udsatte børn og unge

- EN NARRATIV EVALUERING AF BØRNEPERSPEKTIVET

Alice Bergmann | Evaluator | 19. november 2016

Forord

Friluftprojektet er udviklet i et samarbejde mellem afdeling for Familier og Sundhed i Hillerød kommune og Videnscentret for Friluftsliv og Naturformidling, Skovskolen, Københavns Universitet. Projektet er støttet af Trygfonden.

Denne rapport er baseret på de fortællinger, som børn og unge har givet i en narrativ evalueringsmetode. Den narrative evalueringsmetode har fokus på at styrke den læring og udvikling, der ligger i projektindsatsen. Den adskiller sig således fra andre mere traditionelle evalueringsmetoder, hvis mål ofte vil være kontrol og vurdering af effekt. Som narrativ evaluator tages der medansvar for at facilitere og styrke de ønskede fortællinger, såvel som for at formulere anbefalinger, der kan støtte det videre arbejde.

Fortællingerne er skabt i samarbejde med indsatsaktørerne i Friluftprojektet og er indsamlet gennem individuelle interview og gruppeinterview med børn og unge, der har deltaget i Friluftprojektet.

Friluftprojektet er i sin helhed et projekt, der blandt andet har til hensigt at udvikle pædagogiske metoder inspireret af systemisk og narrativ tænkning til udfoldelse i en naturkontekst. Denne rapport evaluerer den del af projektet, der omhandler børnene og de unges perspektiv på de aktiviteter, de har deltaget i, i Friluftprojektet.

Rapporten vil indledningsvis præsentere en sammenfatning af børnene og de unges fortællinger og de anbefalinger de peger på. Dernæst følger en beskrivelse af den narrative evalueringsmetode, der er anvendt og en uddybning af de evaluerede fortællinger. Afslutningsvis nævnes de opmærksomhedspunkter, som evalueringen giver anledning til og som kan vise vejen frem.

Indhold

Forord.....	1
Sammenfatning af fortællinger og anbefalinger	3
Fortællingerne.....	4
Anbefalingerne.....	5
Overordnede opmærksomhedspunkter i anbefalingerne.....	6
Projektbeskrivelse.....	6
Baggrund	6
Afgrænsning	7
Målgruppe	7
Formål	8
Succesfaktorer.....	8
Afgrænsning af formål og målgruppe.....	8
Den narrative evalueringsmodel	8
Genstandsområdet.....	9
Formål og intention med den narrative evalueringsmetode	10
Paradigmer og kriterier.....	10
Evalueringsdesign	11
Evalueringssspørgsmål	12
Uddybning af fortællinger og anbefalinger fra børn og unge i Friluftspjektet.....	14
Fortællinger fra børn på Ullerødskolen	14
Fortællinger fra unge på Store Dyrehave Skolen	16
Fortællinger fra børn og unge i Kontaktpersonsteamet.....	20
Fremadrettet	23
Litteratur:	25
Organisering	26
Deltagende institutioner.....	27

Sammenfatning af fortællinger og anbefalinger

Friluftprojektets overordnede formål er, at styrke udsatte børn og unges resiliens. Resiliensbegrebet forstås som barnets evne til fleksibelt at håndtere udfordringer blandt andet gennem nytænkning. Begrebet er således tæt forbundet med kreativitet og det narrative begreb agenthed, der betegner det enkelte menneskes oplevelse af at have indflydelse på sit eget liv og af at have de evner, talenter og kompetencer, der skal til for at skubbe det i en ønsket retning. Agenthedsfølelsen er også tæt forbundet med en oplevelse af at handle i overensstemmelse med egne værdier.

Friluftprojektet bygger på en poststrukturalistisk forståelse af udvikling og læring og kobler sig op på begreber fra narrativ teori og metode. Der tages udgangspunkt i den forståelse, at vores identitet ikke er et individuelt anliggende, men er en social konstruktion, der tager form gennem de historier, der fortælles om os og dem vi kan fortælle om sig selv. Identitetshistorien har betydning for, hvilke handlemuligheder vi oplever, at vi har. Når vi skal handle, griber vi oftest i de kompetencer, der dominerer vores identitetsfortælling og som er synlige for os. Det er de handlinger, der er blevet set og sat ord på af andre. Børn og unge i udsatte positioner kan være fanget i negative historier, hvor deres identitet bygger på fortællinger om problemerne i deres liv. Der er blevet sat spotlight på deres fejl, mangler og utilstrækkeligheder. Hvis vi vil udvide handlemuligheder for disse børn og unge, må vi udvide deres identitetshistorier, så de rummer mere og andet end de problemer de kæmper med. Børnene og de unge kan sikres nye erfaringer og støttes i at få øje på deres egen handlekraft, således at disse bliver en større fortælling om dem selv, - hvem de er, og hvad de kan. Friluftprojektet ønsker at undersøge om oplevelser i en naturkontekst kan bibringe børn og unge erfaringer, der styrker deres resiliens og dermed deres oplevelse af at være agente og af at kunne mestre deres liv og de udfordringer de møder.

Projektets indsatsaktører er valgt fra tre forskellige institutioner i Hillerød kommune, der alle arbejder med børn og unge i målgruppen. Det er Ullerødskolen, Store Dyrehave Skole og Hillerød kommunes kontaktpersonsteam. Alle indsatsaktørerne har gennemgået et aktionslæringsforløb med det formål at skabe en fælles forståelse af den narrative tænkning, teori og den pædagogiske indgangsvinkel der ønskes i projektet.

Alle indsatsaktørerne i Friluftprojektet har haft til opgave at give børn og unge nye erfaringer med dem selv i en friluftskontekst og i en relation med voksne, der med afsæt i en narrativ pædagogisk tilgang har tilrettelagt oplevelser og aktiviteter med sigte på at fremme trivsel, resiliens og læring hos børnene og de unge.

Aktiviteterne i det fri har spændt over mange typer af naturoplevelser, fra overnatninger i skoven, endagsture til skov, strand og sø, ture ud på landet og rideskoler.

Som narrativ evaluator har jeg været nysgerrig på, hvilke erfaringer børnene og de unge fik med at håndtere udfordringer i friluftslivet. Og om disse oplevelser gav dem en såkaldt tykkere historie om dem selv, der fik dem til at føle sig mere kompetente til at håndtere udfordringer i andre kontekster.

Jeg har også været optaget af, om der var pædagogiske metoder, der trådte særligt tydeligt frem i deres fortællinger og som dermed kan give anbefalinger til den videre udvikling af projektet.

I dette indledende afsnit er de væsentligste resultater og anbefalinger opsummeret.

Fortællingerne

Alle de interviewede børn og unge havde fået nye erfaringer og dermed en tykkere historie om sig selv. En stor del af børnene og de unge talte om dem selv i før- og nu-historier, hvor de helt konkret kunne udpege nye egenskaber eller færdigheder som de var blevet bedre til. *"Før var jeg lidt forsigtig med nye ting, men nu hopper jeg bare ud i det"*. Flere af dem kunne også beskrive, at disse nyopdagede egenskaber eller kompetencer havde en effekt ind i andre kontekster eller relationer. *"Jeg har ligesom fundet ro indeni, så nu kan jeg bedre koncentrere mig i skolen"*.

Nogle af børnene havde mere vage beskrivelser af deres oplevelser, men deres fortællinger vidnede om nye positive erfaringer i det sociale samspil med andre børn og med de voksne. *"Vi har det sjovere sammen, når vi er i skoven, så bliver vi ikke så meget uvenner"*.

Enkelte børn havde svært ved at tale deres oplevelser frem, men her er den narrative evalueringsform i gruppeinterviews hjælpsom på den måde, at de øvrige børn/unge og voksne bidrager med deres iagttagelser og således bliver vidner på og medskabere af en tykkere identitetshistorie om den enkelte. *"Håndbold er et sted, hvor han også kæmper videre. Han er super god til at kaste og gribe"*.

For de yngre børns vedkommende, trådte det generelt frem i deres fortællinger, at de følte begejstring ved at gøre opdagelser i naturen og med ting i naturen. Naturkonteksten stimulerede også deres fantasi og opdagelsesiver.

En af de ting, jeg hæftede mig ved, især ved de unges fortællinger, var deres styrkede fornemmelse af sig selv, og hvordan deres foretrukne historie om sig selv tog form. Nogle af friluftsoplevelserne havde mindet dem om positive oplevelser

tidligere i deres liv eller mindet dem om noget, de havde været gode til en gang. Andre havde fået mulighed for at mærke og følge egne ideer, følelser eller fornemmelse for egen læringsstil i de udfordringer de mødte og var på den måde styrket i deres agenthed. Generelt for dem alle var, at de havde fået oplevelsen af, at indgå i et fællesskab med andre og at have en betydning ind i relationen til andre. Samtlige børn og unge fremhæver dette som noget kvalitativt nyt. *"Jeg ved ikke om det har givet mig noget, men jeg har venner nu, det havde jeg ikke før"*.

Både Dion Sommer, som projektlederne læner sig op ad i deres forståelse af resiliensbegrebet, såvel som den nyeste forskning af Peter Fonagy peger på, at børn og unges udvikling af resiliens er under stærk indflydelse af at indgå i et meningsgivende fællesskab med andre. Set fra den vinkel vil man kunne konkludere, at de børn og unge der deltog i Friluftprojektet alle havde en øget resiliens på evalueringstidspunktet.

Anbefalingerne

Børnene og de unges fortællinger peger på vigtigheden af, at den voksne skaber tryghed og tager ansvar gennem rammesætning, regler, positiv feedback og opmuntring. Men også omsorg gennem for eksempel forplejning som mad, drikke og slik bliver nævnt. Børnene og de unges fortællinger peger også på vigtigheden af, at den voksne er fleksibel og indlevelseshfuld og for eksempel kan afvige fra det planlagte aktivitetsprogram og følge børnenes og de unges fornemmelser for egne ønsker.

Noget der træder frem i børnenes og de unges fortællinger om de voksne, er de kvaliteter som de voksne bringer med ind i det relationelle samspil. Især vidner de unges fortællinger om betydningen af, at den voksne er autentisk, ærlig, glad og engageret i dem. De yngre børns fortællinger fremhæver i højere grad det betydningsfulde i, at de voksne sætter tydelige rammer og regler.

Den mest dominerende faktor i børnene og de unges fortællinger om de voksnes bidrag, var deres evne til at have tydelige forventninger. Denne faktor træder frem på forskellig vis i deres beretninger - *"Han tager det vist bare som en selvfølge, at jeg kan, - og det kan jeg så osse"*, *"Det var, at han sagde: - Kom nu, du kan mere end du tror! - og så gjorde jeg det"*, *"Hun sagde: Alle kan lære at ride, du skal bare finde din egen måde"*, *"Først ville jeg ikke, men man skulle gøre det, og så kunne jeg godt"*.

Generelt vidner børnene og de unges fortællinger om, at naturkonteksten har haft en positiv betydning på den måde, at den har givet dem helt nye oplevelser og dermed givet dem muligheder for at afprøve sig selv, bryde grænser og således muliggjort nye fortællinger om dem selv.

Nogle af fortællingerne afspejler at indsatsaktørerne har haft særlig opmærksomhed på at hjælpe børnene og de unge til at mentalisere og indarbejde de nye erfaringer i

deres identitetshistorie. Disse børn og unge kan i højere grad omsætte erfaringerne gjort i naturkonteksten til andre sammenhænge og relationer.

Overordnede opmærksomhedspunkter i anbefalingerne

- Den voksne skal være autentisk og indlevelseshfuld i kontakten
- Den voksne skal være engageret i barnet/den unge og aktiviteten
- Aktiviteterne og udfordringerne i naturkonteksten skal indebære noget ukendt og grænseoverskridende
- Den voksne skal møde barnet/den unge med forventning om at: Du kan!
- Den voksne skal opmuntre, stilladsere og bevidne
- Den voksne skal efterfølgende tykke fortællingen og hjælpe barnet/den unge til at mentalisere de nyopdagede færdigheder, for eksempel ved at sætte fokus på det de gør muligt fremover og i andre sammenhænge
- Der skal skabes en ramme for at indgå i samspil med andre børn/unge
- Der skal indgå en mere uformel stund med forplejning

Projektbeskrivelse

Baggrund

Projektet har taget form i et samarbejde mellem afdeling for Familier og Sundhed, Hillerød kommune og Videnscenter for Friluftsliv og Naturformidling, Skovskolen, Københavns universitet.

Projektet ønsker at gøre en særlig indsats for at udvikle, afholde og afprøve nye pædagogiske metoder, der har grundlag i systemisk og narrativ teori, tænkning og metode og som samtidig har friluftaktiviteter og naturen som kontekst.

Det friluftspædagogiske arbejde giver særlige betingelser og muligheder for at arbejde med oplevelser, som indebærer motorisk og fysisk udfoldelse, samt stemninger, sansninger og følelser. Projektet har hentet inspiration fra forskning og studier, der peger på, at ophold i naturen har en positiv effekt på psykisk og fysisk stabilisering, og dermed menneskelig trivsel og udvikling.

Projektet er optaget af, at igangsætte og udvikle en proces, hvor der vil være opmærksomhed på barnets eller den unges trivsel, opbyggelse af resiliens, selvtillid, relationer til andre samt styrkelse af personlige forudsætninger for faglig læring. Den narrative tilgang er særlig egnet til at bygge bro mellem de fagprofessionelle indsatser og den betydning det skaber i det enkelte barns eller den unges hverdagsliv, blandt andet fordi der lægges særlig vægt på at forstærke og

tykne de fortællinger om den enkelte, der fremmer trivsel, resiliens og lyst til læring. I en systemisk og narrativ tilgang vil man se på den enkeltes udfordringer, muligheder og betydninger ud fra den kontekst og den relationelle sammenhæng de udfolder sig i. Der vil således ofte være et særligt fokus på fællesskaberne omkring barnet, fordi de har en betydning for barnets personlige læring og udvikling. Projektet ønsker at udvikle nogle konkrete pædagogiske metoder – en operationalisering af de teoretiske tanker, der kan igangsætte pædagogiske forløb, som gør det muligt at skabe udviklingsprocesser ved at bruge narrative greb.

I projektet inddrages der fagprofessionelle fra tre forskellige institutioner i Hillerød kommune. Det er Ullerødskolen, der er et dagbehandlingstilbud til børn i alderen 5-11 år og deres familier. Så er der Store Dyrehave Skolen, der er et dagbehandlingstilbud for børn og unge i alderen 9-16 år og den tredje deltagende institution er Hillerød kommunes kontaktpersonsteam, der arbejder med børn og unge i alderen 3-18 år og deres familier. (se bilag for flere detaljer) De udvalgte fagprofessionelle er overvejende lærere og pædagoger der arbejder med undervisning og behandlingsindsatser i dagligdagen. De får alle til opgave at designe og gennemføre aktiviteter og indsatser med udvalgte børn og unge på ovennævnte grundlag.

Alle lærere og pædagoger uddannes til opgaven som indsatsaktører i projektet. I uddannelsen indgår blandt andet teoretiske læringsforløb, aktionslæringsforløb og pilotprojekter med supervision.

Formålet med denne del af projektet er, at skabe muligheder for at udvikle pædagogiske metoder der kobler sig op på en systemisk og narrativ forståelse og som kan udfoldes i en natur- og friluftskontekst.

Intentionen med formålet er, at disse pædagogiske metoder videreudvikles og integreres i det daglige pædagogiske arbejde, så barnets udviklingsmuligheder og trivsel øges i flere forskellige kontekster.

Afgrænsning

Den narrative evaluering af børneperspektivet vil bidrage til processen for så vidt som der vil være nysgerrighed på, om der er pædagogiske metoder, der træder særligt positivt frem i børnenes fortællinger og som kan danne afsæt for anbefalinger til fremadrettede indsatser.

Målgruppe

Målgruppen i projektet er både de fagprofessionelle, der skal være indsatsaktører og de børn og unge som de arbejder med i dagligdagen. Børnene og de unge er

visiteret til de deltagende institutioner ud fra vurderingen af, at de tilhører gruppen af udsatte børn og unge. Det vil blandt andet sige, at det er børn og unge, der på forskellige måder kan være udsatte for flere risikofaktorer, der gør dem sårbare i deres udvikling og hvor der er behov for en særlig indsats for at sikre deres trivsel og udvikling.

I målgruppen for det samlede projekt indgår også uddannelsesinstitutioner for lærere og pædagoger, personale på både specialinstitutioner, special- og almenskoler, samt natur- og friluftvejledere, der arbejder med børn og unge i udsatte positioner.

Formål

Det overordnede formål med projektet er at fremme trivsel og resiliens hos børn og unge i udsatte positioner

Succesfaktorer

- At børn og unge får nye erfaringer i en natur- og friluftskontekst, der gør det muligt for dem at udvide de identitetshistorier, som styrker deres agenthed, trivsel og resiliens
- At kompetenceudvikle det involverede personale
- At der udvikles og afprøves pædagogiske metoder på systemisk og narrativt grundlag i en natur- og friluftskontekst
- At de udviklede pædagogiske metoder kan inspirere og integreres direkte i det daglige pædagogiske arbejde.
- At projektet kan give anledning til opkvalificering og inspiration på uddannelsessteder og institutioner der arbejder med børn og unge i udsatte positioner.

Afgrænsning af formål og målgruppe

I evalueringen af børneperspektivet, holdes der fokus på det overordnede formål og evalueringsmetoden vil have sigte på at understøtte og facilitere førstnævnte succesfaktor

Den narrative evalueringsmodel

Dette kapitel giver et indblik i den metode jeg har arbejdet med i den narrative evaluering af børneperspektivet i friluftprojektet. Jeg har hentet inspiration hos Hanne Fredslund, der har omsat terapeutiske begreber fra Michael White's

narrative terapi til evalueringsmetoder. Men herudover bygger min tilgang på mange års praksiserfaring i det pædagogiske psykologiske arbejde med børn og unge. Sideløbende med mit pædagogiske psykologiske arbejde har jeg designet og faciliteret mentaliserings- og læringsprocesser, der styrker narrativ tænkning, forståelse og metoder hos de professionelle faggrupper, der arbejder med børn, unge og familier. Så selvom jeg skitserer en model for den narrative evaluering, har de mange års erfaring med narrative samtaler med børn og unge og mine erfaringer med at facilitere udviklingsprocesser på et narrativt grundlag en styrende betydning ind i evalueringen.

Genstandsområdet

Det har været vigtigt for mig, som narrativ evaluator, at forstå den indsats som jeg skulle evaluere. For at skabe overblik over de indhentede informationer, har jeg arbejdet med et kort over indsatsen. Af kortet fremgår det blandt andet at:

Genstandskort

- Indsatsen består af forskellige pædagogisk tilrettelagte aktiviteter
- Intentionen med indsatsen er at fremme børns og unges trivsel og resiliens.
- Aktiviteter og læringsprocesser bliver tilrettelagt af lærere, pædagoger og kontaktpersoner.
- Det er en forudsætning for indsatsen, at den foregår i en naturkontekst

De forenklede sætninger i Kortet har også hjulpet mig til at holde fokus i de mange fortællinger, både under de indledende interviews med projektlederne, de efterfølgende afklarende og forberedende interviews med indsatsaktører og senere i evalueringsinterviewene med børnene og de unge.

Formål og intention med den narrative evalueringsmetode

Friluftspjektet har fokus på læring og udvikling og derfor passer den narrative evalueringsform særlig godt, idet en narrativ evaluator understøtter læringsperspektivet.

Evalueringen retter sit primære fokus på de fortællinger som børnene og de unge bringer frem og dermed de oplevelser og erfaringer de fik med sig selv, hinanden og indsatsaktørerne. Også her har jeg arbejdet med Kort for at sikre, at jeg holdte mig til intentionen med den narrative evaluering af børneperspektivet i projektet.

Intentionen er i overskrifter:

Intentionskort

- At tykne og udvide de identitetsfortællinger børnene og de unge taler frem og som antages af være resiliensforstærkende
- At tydeliggøre de handlinger hos indsatsaktørerne der muliggjorde nye erfaringer og som styrkede børnene/de unge identitetsoplevelse positivt.
- At betragte børnene og de unges positive erfaringer med aktørernes indsatser som anbefalinger, og understøtte at de anvendes i den videre udvikling af indsatsen

Paradigmer og kriterier

Der arbejdes med udgangspunkt i, at mennesket skaber mening i verden gennem sine fortællinger om verden, og at erkendelse dermed er narrativt struktureret. Evaluator bringer de anbefalinger frem, som børnene og de unges fortællinger peger på.

Evalueringsdesign

Den narrative evalueringsmetode lægger sig op af den kvalitative metode i interviewformen, men er særlig på den måde, at den narrative evaluator aktivt bidrager til at styrke de ønskede fortællinger.

I evalueringsdesignet har jeg overvejet, hvilke metoder, der kunne bringe den viden frem, der skulle til, for at besvare evalueringsspørgsmålene. Der er arbejdet med individuelle interviews og interviews i grupper. Interviewene er forberedt i samarbejde med indsatsaktørerne, der også har bidraget som vidner til fortællingerne.

I det forberedende arbejde har jeg været nysgerrig på, hvilke forforståelser der var i spil, både hos indsatsaktørerne og hos mig, og jeg har været optaget af at begrebsafklare. Det har været vigtig for mig som evaluator at afdække, hvilke intentioner, håb og ønsker de enkelte indsatsaktører har haft med deres indsatser. I det omfang det var muligt, blev børnenes anbefalinger tyknet og givet som feedback til indsatsaktørerne umiddelbart efter evalueringsinterviewene var gennemført.

Der kan ikke gives en præcis anbefaling af antal af evalueringsinterview, da det gennemgående styres af intentionskortet. Det vil sige, at der gennemføres interviews indtil spørgsmålene i intentionskortet er besvaret. Relationen mellem børnene/de unge og mig er også i spil, der indgår derfor mindre interviews/samtaler med barnet eller den unge i mere uformelle kontekster. Det kan for eksempel være at møde barnet ude på legepladsen eller den unge udenfor klasselokalet. Det er min erfaring, at disse uformelle møder øger tryktheden i kontakten og dermed også øger muligheden for at barnet eller den unge samarbejder i evalueringsinterviewene. Det vigtigste fokuspunkt i disse samtaler er, at møde barnet eller den unge med oprigtig nysgerrighed og interesse. De uformelle samtaler giver også mulighed for indblik i barnets eller den unges begrebsdannelse, sprogforståelse og abstraktionsniveau, der kan være betydningsfulde informationer for at kunne tilpasse spørgsmålene i evalueringsinterviewene.

Oversigt over evalueringsinterview

Antal gange:

Ullerødskolen

Afklarende interviews (indsatsaktører)	3
Forberedende samtaler og instruktion (indsatsaktører)	5
Kontaktsamtaler (børn)	3
Interview af to drenge fra endagsgruppeprojekt + 1 vidne	1
Interviews med børnegruppe i årsprojekt + 2 vidner (opfølgende)	4

Feedback (indsatsaktører)	5
---------------------------	---

Store Dyrehave Skolen

Afklarende interviews (indsatsaktørerne)	3
Forberedende samtaler og instruktion (indsatsaktørerne)	3
Kontaktsamtaler (unge)	5
Interviews med ungegruppe i Natur & Teknikprojekt + 1 vidne	2
Interview af ungegruppe rideprojekt + 1 vidne	1
Individuelle interviews med unge i projekt Udeliv	3
Feedback (indsatsaktører)	3

Kontaktpersonteamet

Afklarende interviews (indsatsaktører)	2
Bevidning af pige i rideprojekt + vidne	1
Interview af pige i rideprojekt + vidne	1
Kontaktsamtaler (børn)	1
Interview med søskendegruppe + 2 vidner	1
Individuelle interview med søskende	3
Feedback (indsatsaktører)	3

Tidsperspektiv

Interviewene gennemføres i løbet af første halvår 2016

Evalueringsspørgsmål

I evalueringen er der arbejdet med udgangspunkt i nogle overordnede spørgsmål, der skulle sikre, at jeg fik skabt den viden der skulle til for at indfri intentionen. Jeg har bestræbt mig på, at spørgsmålene var tilstrækkelig åbne til, at børnene og de unge fik mulighed for at dykke ned i deres egen erfaringsverden og bringe det frem som de selv fandt vigtigt og værdifuldt. Disse spørgsmål er også min guide til lytning

-
- *Hvilke erfaringer fik børnene/ de unge med at være i naturen?*
 - *Fik barnet/ den unge en tykkere identitetshistorie med sig?*
 - *Hvilke konkrete handlinger vidner om dette?*
 - *Hvad og hvem bidrog til det?*
 - *Er der nogle pædagogiske metoder der træder frem i børnenes fortællinger?*
-

Eksempler på konkret stillede spørgsmål:

-
- *Hvad synes du var det sværeste?*
 - *Hvad var det sejeste du gjorde?*
 - *Hvordan bar du dig ad?*
 - *Hvad gjorde de voksne, der var hjælpsomt for dig?*
 - *Var der noget der overraskede dig?*
-

Spørgeteknikken ligner den, der anvendes i narrative samtaler generelt. Udgangspunktet er at spørge til konkrete handlinger og dernæst være nysgerrig på, hvilken betydning eller mening barnet eller den unge lægger ind i det. Derudover undersøges hvilken effekt det har på barnets selvbillede og dets relationer til andre. I interviewene er jeg også nysgerrig på barnets eller den unges håb, ønsker, drømme, værdier og intentioner, da disse spørgsmål bidrager til at facilitere agenthed.

Der anvendes eksternalisering, for at adskille problemer fra identitetsfortællinger, men også for at hjælpe barnet og den unge til at se egenskaber og handlinger fra et metaperspektiv og støtte dem i at tage stilling til og (gen-)overveje betydninger, samt nuværende og fremtidige muligheder.

I interviewene tilstræber jeg, at børnene og de unges foretrukne identitetsfortællinger bliver bevidnet. Når barnet eller den unge oplever, at de i andres øjne bliver forbundet med nye foretrukne fortællinger om dem selv, så får fortællingerne gyldighed og er på den måde med til at udvide deres identitetshistorie.

Uddybning af fortællinger og anbefalinger fra børn og unge i Friluftspjektet

I dette afsnit vil jeg uddybe de fortællinger og anbefalinger som børnene og de unge der indgik i friluftspjektet gav i evalueringsinterviewene. Som tidligere nævnt har det været vigtigt for mig som evaluator at forstå indsatsaktørernes bestræbelser og intentioner med deres indsatser, men jeg vil kun referere overordnet til det, da det er børnene og de unges perspektiver og oplevelser, der skal belyses i denne evaluering.

Fortællinger fra børn på Ullerødskolen

Ullerødskolen har arbejdet med to grupper af børn. Den ene gruppe indgik i et endagsforløb, mens den anden gruppe indgik i et procesforløb over længere tid. (På evalueringstidspunktet omkring 8 måneder).

Den ansvarlige indsatsaktør for endagsudflugten havde bestræbt sig på, at finde en naturkontekst som ramme for faglig læring. Børnene i det lille gruppeinterview gav mange detaljerede beskrivelser fra dagen. Deres fortællinger vidner om, at de er uvante med at være i naturen og historierne afspejler forundring og begejstring over oplevelserne med at finde insekter og dyr i naturen og ting der kunne spises. Turen havde givet dem gode oplevelser med socialt samvær med andre børn og med fysisk udfoldelse.

I evalueringen bevidner indsatsaktøren børnene i, hvor gode de var til at hjælpe hinanden.

Børnenes anbefalinger:

Børnenes fortællinger peger på, indsatsaktørenes forberedelser, planlægning af struktur og tydelige krav og forventninger er vigtige for følelsen af at lykkedes med at opleve og udforske naturen. Børnenes fortællinger vidner også om begejstring og

Fortællingerne:

- *Vi klatrede op på nogle store træstubbe*
- *Vi legede og hoppede fra træstub til træstub*
- *Ja, vi hjalp hinanden med at finde dyr, - dem der ikke havde fundet nogen græshopper, hjalp vi*
- *Og så spiste vi noget, der hed skovsyre*
- *Vi så også nogle dyr der rullede lort, - Skarnbasser...*

Dreng 1: "Tænk, man kan spise ting ude i naturen, - er det ikke vildt?"

Dreng 2: "Æbler! - Æbler kommer fra naturen!"

Dreng 1: "Nej, de kommer fra en butik!"

glæde ved at blive præsenteret for nye oplevelser af naturfænomener og af positivt socialt samspil i en naturkontekst.

I det andet projekt på Ullerødskolen, der forløb over længere tid, har indsatsaktørerne arbejdet med flere fokuspunkter. Således har de holdt sig børnenes individuelle udviklings- og læringsmål for øje, - mål som de også arbejder med i deres daglige pædagogiske behandlings- og udviklingspraksis. De har også ønsket at styrke børnenes følelse af at kunne mestre udfordringer og lykkes med nye ting. Samtidig har naturkonteksten været et træningssted i socialt samspil og samarbejde, hvor de er blevet udfordret fysisk, sansemæssigt og på deres evne til at bruge fantasi og kreativitet. Indsatsaktørerne har endvidere ønsket at lægge faglig læring ind i aktiviteterne og udvide børnenes kendskab til natur og fænomener i naturen.

Der evalueres gennem flere gruppeinterviews. Børnene får små opgaver med sig i det første interview, som for eksempel, at de næste gang de er på udflugt i naturen, skal lægge mærke til, hvornår de gør noget sejt eller lykkedes med noget som er svært. I anden interviewrunde følges der op på dette og de får en ny opmærksomhedsopgave med sig. Fortællingerne styrkes med bevidning fra indsatsaktørerne. Fortællingerne afspejler, at børnene har fået udvidet deres identitetshistorier på den måde, at de tydeligt kan gengive, hvad de oplever, at de selv, men også deres klassekammerater, er blevet bedre til. Det er også tydeligt, at udflugterne og aktiviteterne i naturen har givet dem positive oplevelser af at lege med andre og at disse kompetencer er blevet udvidet og trænet. Børnene er også i stand til at fortælle, hvad disse nye kompetencer gør muligt for dem i andre sammenhænge og kontekster.

Det skinner også igennem fortællingerne, at børnene har bevæget sig fra en konkret tilgang til problemløsning til at kunne anvende fantasi, kreativitet, forestillings- og abstraktionsevne. Eksempelvis forstod de i starten ikke, hvordan de kunne lave et billede, når der ikke var papir og blyanter eller hvordan man kunne lave dukker ud af hø, mens de til sidst i forløbet kunne deltage i fantasifulde lege, hvor de var i stand til at anvende naturgenstande symbolsk i legen.

De udvidede identitetsfortællinger:

- *Jeg er blevet endnu mere modig nu end før*
- *Jeg er blevet modig med at tage ruchebanen ned nu*
- *Jeg er blevet modig med at klatre på klatrevæg med reb*
- *Jeg har snydt X, - jeg sagde, at det her kan jeg ikke finde ud af, men så gjorde jeg det alligevel*
- *Vi er også blevet hurtigere, når vi skal af sted, - til at få tisset af og blive klar*
- *Vi er blevet bedre til at lege. Tidligere var nogle meget alene, men nu er de bedre til at lege*
- *I går så jeg nogle spille stikbold og så så jeg nogle som ikke skændes og som ikke brokkede sig*
- *Jeg er blevet meget bedre til at holde balancen*
- *Hvis jeg får en mavepuster nu, så spiller jeg bare videre*
- *Synes også vi bedre kan hygge os nu, når vi er på skolen, i hængekøjerne*
- *Vi taler pænere til hinanden*

Børnenes anbefalinger:

Børnenes fortællinger afspejler, at de i starten af projektet følte sig meget udfordret af de aktiviteter og lege, der stillede krav til fantasi, forestillings- og abstraktionsevne og at det har været hjælpsomt, at de voksne kunne illustrere ved selv at indgå i leg. Fortællingerne viser også, at de voksne har haft blik for at støtte børnene i at hjælpe hinanden, - både med at løse fantasikrævende opgaver og med naturudforskende og sanseberigende leg. Fortællingerne vidner om, at det har haft en positiv betydning for børnene, at projektet er gennemført over længere tid som en tilbagevendende oplevelse. Det har givet dem mulighed for at blive fortrolige med naturen og deres nye kompetencer og dermed styrket implementeringen i deres historier om dem selv og hinanden og det de kan sammen.

Børnenes fortællinger peger også på, at det har en positiv betydning, at de voksne sætter rammerne, men også er i stand til at være fleksible i forhold til de planlagte aktiviteter og for eksempel lade børnene fortsætte i leg eller udforskning.

Fortællinger fra unge på Store Dyrehave Skolen

På Store Dyrehave skolen er der evalueret 3 gruppeforløb. En gruppe med unge, der har været på ugentlige ture gennem længere tid i et projekt kaldet Natur og

Teknik. En anden gruppe med unge har deltaget i et ride/hesteprojekt og en tredje gruppe har deltaget i et projekt kaldet Udeliv med forskellige tilrettelagte udfordringer.

Udgangspunktet for projekt Naur og Teknik var baseret på et ønske om at give de unge noget faglig viden og få dem engageret i at fotodokumentere hver deres træ i naturen. Dette gled dog i baggrunden til fordel for at styrke de unges indbyrdes relationer og relationskompetencer. De ugentlige ture har både været til skov og strand. Indsatsaktøren har bestræbt sig på både at styrke de unges individuelle identitetsfortællinger, såvel som deres oplevelse af have relationer og indgå i et fællesskab.

Generelt er de unge i det første gruppeinterview ikke umiddelbart motiveret for at bidrage med positive beskrivelser af naturoplevelserne. Men i den narrative evaluering med indsatsaktøren som vidne lykkedes det at engagere dem i en fælles fortælling, hvor individuelle kompetencer bliver fremhævet og tyknet. De unges fortællinger afspejler en øget fornemmelse af dem selv. Samspillet i gruppeinterviewet vidner også om, at de tilstedeværende unge oplever sig som en del af et fællesskab med fælles værdier, gensidig forståelse, anerkendelse og accept. Der tyknes fortællinger om at kunne finde vej i naturen og om at kunne klare sig og overleve.

De udvidede identitetsfortællinger:

- *Han er god til at stoppe konflikter*
- *Man tager ham seriøst, når han siger noget*
- *Han er god til at holde sig ude af konflikter*
- *Jeg er blevet gladere*
- *Jeg har altid haft en god stedsans*
- *Der er mere ro på ham nu*

De unges anbefalinger:

Fortællingerne peger på vigtigheden af, at indsatsaktøren kan være fleksibel og balancere mellem de unges behov for selvbestemmelse på den ene side og så rammesætning og krav på den anden side. Alle de unge fremhæver også betydningen af en god relation til de voksne. Gruppe fremhæver indsatsaktørens evne til at være sig selv som det positive og foretrukne.

Indsatsaktøren der tilrettelagde ride- og hesteprojektet ønskede blandt andet at skabe en kontekst, der gav de unge mulighed for at mærke og udvikle deres eget følelsesregister. De unge blev udfordret i kontakten til hesten og projektet stillede

krav til både samarbejdskompetencer og impuls kontrol. De unges fortællinger vidner om engagement, samarbejde og om en personlig udvikling, hvor de fandt deres egen læringsstil og tilgang til at håndtere udfordringerne i projektet. I gruppeinterviewet bevidnes og tyknes identitetsfortællingerne af indsatsaktøren, men også af de unge imellem. Der blev faciliteret historier om at overvinde besværligheder og om ikke at give op trods modgang.

De udvidede identitetsfortællinger:

- *Den var noget stædig, den klaphat jeg red på, men så blev jeg bare endnu mere stædig*
- *Det er det, der hedder at kæmpe videre, vi giver ikke op*
- *Jeg giver aldrig op i noget som helst*
- *Håndbold, - der giver han ikke op. Han kaster og griber super godt*
- *Tja, jeg ved ikke.. i gymnastik, - det er et sted, hvor jeg ikke giver op.*
- *Guitar..., der giver du da ikke op...*
- *Jeg overvejede på et tidspunkt at give op, men så fortsatte jeg*
- *Den største udfordring var at komme op på hesten, men også ret sejt*
- *At lære hesten at kende, og få den til at kende dig, det var en sejr*
- *Man får lidt mere mod, når man klarer nogle ting*

De unges anbefalinger:

De unge er ret præcise omkring vigtigheden af, at de voksne igangsætter noget, der er sjovt for børn og ikke bare noget, der er sjovt for dem selv. De vil gerne høres og inddrages. Fortællingerne viser også, at de oplever det konstruktivt, når den voksne bidrager med konkret viden, der kan hjælpe dem i tilegnelsen af nye færdigheder og med at overvinde forhindringerne. Varm kakao og slik bliver fremhævet som positive indslag fra den voksne, men også den voksnes opmuntring, tydelige forventning til den unge og oplevelsen af, at den voksne er en, man kan tale med og få hjælp fra.

De unge er også enige om, at det er sjovere at være sammen med andre og at udeoplevelserne godt må være lidt farlige eller kræve noget af dem, fordi det får dem til at føle sig modigere, også i andre sammenhænge.

Projektet med Udeliv evalueres i 3 individuelle interviews med unge, der alle har været med på ugentlige aktivitetsture. Aktiviteterne har bl.a. været dykning med våddragt i åbent vand, klatre på klatrevæg, klatre i træer, lave mad over bål og

snitte i træ. De unges fortællinger vidner om, at de har fået styrket deres agenthed gennem oplevelserne af at kunne mestre udfordringerne i projektet, ligesom de har opnået en øget fornemmelse af egen læringsstil, men også tilegnet sig nye problemløsningsstrategier.

I fortællingerne træder det også frem, at projektet har givet de unge positive oplevelser af, at kunne bidrage med noget til de andre unge i gruppen.

En af de unge har meget tydeligt fået en oplevelse af at overskride grænser og en oplevelse af, hvordan dette udvider hans historie om ham selv og om hvad han kan. I de individuelle evalueringsinterviews med de to andre unge tilstræber jeg at respektere deres dominerende historie og præmis om dem selv, som for eksempel: ”Jeg kan ikke sige, hvad jeg er god til, for jeg er sådan en, der ikke kan tage imod ros”. I stedet går vi på opdagelse i deres dominerende historie, men får sat spotlys på de glimt der vidner om deres foretrukne og ønskede fortælling om dem selv.

De udvidede identitetsfortællinger:

- *Før var jeg sådan lidt forsigtig med nye ting, men nu hopper jeg bare ud i det*
- *Jeg har haft skræk for vand, men den har jeg overvundet nu*
- *Han er ikke så god til at spørge om hjælp, men hvis man giver ham den, kan han godt tage imod*
- *Jeg har fået lidt mere styr på det med at blive sur og er begyndt at kunne kontrollere det lidt mere*
- *Jeg vil hellere lære noget fysisk end ved at læse i en bog, jeg kan bedre finde ud af det, når jeg har det fysisk foran mig*
- *De andre heppede på mig, så gjorde jeg det bare, selv om jeg havde alle de der bekymringer for hvad der kunne ske*
- *Hvis jeg bliver vred, så lægger jeg øksen fra mig og går lidt væk til jeg får ro på*
- *Jeg er blevet gladere og smiler mere*
- *Jeg klatrede også i træer, da jeg var lille*
- *Jeg er ikke så bange for at gå alene om aftenen mere når det er mørkt, jeg er blevet mere modig*

De unges anbefalinger:

De unges fortællinger rummer flere eksempler på, hvordan indsatsaktørerne har opmuntret og hjulpet dem til at overvinde forhindringer og overskride grænser. For

eksempel ved at fortælle dem, at de kan mere end de tror. Indsatsaktørernes måde at møde de unge med forventninger, krav og presse dem til at overskride grænser samtidig med, at de fik rådgivning og opmuntring, blev oplevet som positivt. Det fremhæves også, hvordan de voksne virker gladere, når de er udenfor i naturen og at det gør en forskel på den måde, at man selv bliver glad. De unge peger på, at det er rart at blive forberedt på dagens aktivitet, omend der er nogen forskel på, hvor lang tid de synes der skal bruges på det. Fællesskabet, samspillet og opmuntringerne fra andre unge spiller også en rolle i fortællingerne som et positivt omdrejningspunkt. Fortællingerne vidner også om, at indsatsaktørerne har imødekommet behovet hos de unge for nye oplevelser og for at arbejde med egen læringsstil gennem konkrete fysiske opgaver.

Fortællinger fra børn og unge i Kontaktpersonteamet

Fra Kontaktpersonteamet er der evalueret et individuelt forløb og et gruppeforløb med 3 søstre. Fælles for begge forløb er, at indsatsaktørernes narrative pædagogiske træning skinner igennem på den måde, at de i særlig grad har holdt sig børnene og de unges agenthed for øje og balanceret i en autentisk relation til dem, men med et professionelt metarefleksivt afsæt.

I det individuelle forløb har indsatsaktøren haft særlig fokus på at styrke en ungs piges agenthed, samt hendes tillid og selvtillid. Forløbet har udfoldet sig omkring et rideprojekt, hvor indsatsaktøren har bestræbt sig på at inddrage pigen i hele processen og opmuntre og styrke hendes initiativer. Pigens fortællinger bærer tydeligt præg af, at hun føler ejerskab over projektet og at nye erfaringer er implementeret i hendes selvforståelse og identitetshistorie på en måde, hvor hun kan trække på den i andre relationer og sammenhænge.

De udvidede identitetsfortællinger:

- Jeg har opdaget hvor meget jeg kan
- Jeg er ikke sådan en, der bare giver op
- Jeg ved hvad jeg vil nu
- Det har jeg selv fundet ud af

Anbefalingerne:

Pigen fremhæver vigtigheden af, at indsatsaktøren har spillet ind med humor og har været god til at komme med forslag, når hun manglede dem. Fortællingerne vidner

også om, at det har haft en særlig betydning, at indsatsaktøren har været oprigtig engageret og indlevende i relationen til hende og i samspillet har været tålmodig, autentisk, respektfuld og oprigtig nysgerrig. Det vil sige, betydningen af stilladsere agenthed skinner igennem. Pigens fortællinger peger også på betydningen af, at den voksne tror på den unges potentiale og bevidner de nye handlinger og erfaringer der gøres. Endvidere har denne indsatsaktør arbejdet med eksterne vidner. Fortællingerne peger på, at det har bidraget væsentligt til at styrke pigens udvidede identitetshistorie, at hun, i for hende vigtige relationer, er blevet set, bevidnet i og forbundet med ønskede kompetencer hos sig selv.

I gruppeforløbet med de tre søstre, har indsatsaktørerne blandt andet været optaget af styrke de indbyrdes relationer mellem pigerne. Endvidere har de haft fokus på pigernes individuelle behov for hver især at bryde mønstre og på deres indre kontakt, fornemmelse af sig selv, kognitive, fysiske og følelsesmæssige stabilisering. Konteksten har været heldagsture og overnatninger i skoven.

Af pigernes fortællinger fremgår det, at de har følt sig sansemæssigt beriget af den direkte kontakt med naturen og tilskriver både dette, samt de tilrettelagte aktiviteter, en indflydelse på nyopdagede kompetencer og egenskaber.

Både af gruppeinterviews og de individuelle interviews fremgår det, at pigerne føler deres indbyrdes forhold styrket på den måde, at de har fået blik for hinandens behov og kan hjælpe hinanden.

Fortællingerne vidner om en øget balance mellem på den ene side at kunne indleve sig i andre og fornemme deres behov og så på den anden side også at kunne holde fast i fornemmelser af egne behov, ønsker og værdier. Pigerne har hver især fået en rigere historie om sig selv og kan give konkrete eksempler på, hvordan de kan omsætte til ny handlepraksis i andre kontekster og relationer. Af fortællingerne fremgår det tydeligt, at de oplever øget agenthed, trivsel og resiliens.

De udvidede identitetsfortællinger:

- *Jeg er mere åben nu og tør sige nogle ting*
- *Jeg er blevet mere tro mod mig selv*
- *Jeg har fået brudt nogle grænser og prøvet noget nyt*
- *Jeg har opdaget ting ved mig selv, som jeg ikke vidste før*
- *Jeg er blevet mere tryk ved det som folk siger*

- *Jeg er begyndt at kunne tage imod*
- *Jeg er blevet bedre til at stole på andre*
- *Jeg synes, vi (søstre) er blevet bedre til at hjælpe hinanden, vi kan låne af hinanden*

- *Jeg har fået mere ro og er blevet bedre til at koncentrere mig, også i skolen eller hjemme hvor bilerne larmer*
- *Jeg er blevet mere hjælpsom overfor andre, - jeg spørger ikke bare om de er okay, men prøver at finde ud af, hvordan jeg kan hjælpe dem*
- *Før var jeg sådan lidt Diva-agtig og ville ikke have mudder på skoene, - men det tørrer jo og går af igen, når man går i græs og blade*

Pigernes anbefalinger:

Alle tre piger fremhæver, at det at de voksne tog ansvar, det hjalp dem til en god oplevelse i naturen. Praktiske ting som at de voksne havde pakket ekstra varmt tøj og regntøj og at de havde forberedt noget af maden hjemmefra havde en betydning for dem. Af fortællingerne fremgår det også, at trykhed i relationen til de voksne har været vigtig, deres evne til at være sammen med dem i oplevelserne og støtte dem i at møde udfordringer. Det træder også frem i fortællingerne, at de voksne har været tydelige rollemodeller for udvikling af nye færdigheder hos pigerne. Det er især indsatsaktørernes evne til selv at vise ro, mental balance og stabilt nærvær ind i det relationelle samspil som pigerne fortællinger peger på og som de tildeler betydning for selv at have lært at være i ro. Iagttagelser af, hvordan de voksne selv klarede udfordringer og hvordan de hjalp de andre (søstre) i svære situationer bliver talt frem som noget der inspirerede dem til at tage nye skridt. Pigerne er i deres fortællinger i stand til at se på sig selv og hinanden fra nye vinkler og med ny forståelser. Det vidner om, at indsatsaktørerne også har arbejdet med pigernes mentaliseringsevner og dermed styrket deres udvidede identitetshistorier.

Endvidere har den tydelige planlægning og inddragelse af naturvejleder haft en positiv betydning for pigerne. Pigerne fortællinger afspejler ny tilegnet viden og begejstring for fænomener i naturen.

Fremadrettet

Som narrativ evaluator er jeg optaget af, om der er noget i børnenes og de unges fortællinger, der giver anbefalinger til den videre udvikling af projektet. Jeg vil derfor pege på nogle muligheder, der kan understøtte, at børnene og de unges anbefalinger anvendes i det fremadrettede arbejde og udvikling af projektet.

Friluftprojektet viser, at der er gode muligheder for at fremme børn og unges trivsel og resiliens gennem aktiviteter i en naturkontekst. Fra børnene og de unges perspektiv er det især relationen til de voksne, der har betydning samt oplevelsen af at indgå i et fællesskab med andre børn og unge.

De nye udfordringer samt sanse- og følelsesoplevelser i naturen kan bidrage til at udvide deres historie om dem selv ved at give dem nye erfaringer med hvad de kan. Men evalueringen af børneperspektivet viser også, at det her er væsentligt, at de voksne omkring barnet og den unge sikrer bevidning af de nye handlinger og skaber mentaliseringsprocesser, der kan implementere de nye erfaringer i barnets og den unges selvforståelse og identitetshistorie.

Barnet og den unge vil i højere grad opleve øget agenthed, handlekompetence og kunne trække på sine nye erfaringer i andre situationer, relationer og kontekster, hvis der i et relationelt samspil er arbejdet med at undersøge, sprogliggøre og reflektere over de betydninger barnet selv eller den unge lægger ind i de nye erfaringer og handlinger. Det vil for eksempel sige, at der bliver stillet spørgsmål med fokus på, hvad dette skaber af muligheder fremover, hvilken effekt det har på, hvordan de ser sig selv og hvordan de tror andre ser dem.

I den fremadrettede udvikling af projektet kunne man med fordel bede alle indsatsaktører om at overveje dette i deres indsatsdesign, - Hvordan vil jeg sikre bevidning? Hvilke spørgsmål vil jeg stille, som hjælper barnet eller den unge til at bringe nye synliggjorte kompetencer ind i andre relationer og kontekster?

Nogle af indsatsaktørerne i projektet benyttede billeddokumentation. Der ligger mange muligheder i at bruge foto eller filmoptagelse som udgangspunkt for bevidning, tykning af historier og facilitering af mentaliseringsprocesser. Billeddokumentation kan også bidrage til, at barnets eller den unges nye udvidede

identitetshistorie når ud til andre børn og voksne, så den leve og tyknes for eksempel i barnets hjem, klasseværelset og lærerværelset.

En de opmærksomhedspunkter jeg hæfter mig ved, og som gør indtryk, er de unges anbefaling af, at de voksne er oprigtig engageret i dem og tilrettelægger en aktivitet, der er i de unges interesse og ikke kun i de voksnes egne.

Selv de bedste intentioner bærer ikke i sig selv en garanti for, at de modtages som de afsendes.

Nogle af indsatsaktørerne benyttede feedbacksystemer, men en måde at sikre de unges anbefalinger i det fremadrettede arbejde er at arbejde mere systematisk med data- eller informationsindsamling og feedback under forløbene og aktiviteterne. Det kunne enten være gennem en narrativ evaluator, der holdte fokus på børnenes og de unges oplevelser af, hvilke af de voksnes indsatser, der var hjælpsomme for dem og som bragte denne viden til de voksne med henblik på at styrke de indsatser, der i særlig grad oplevedes positivt af det enkelte barn. Eller det kunne være gennem evidensbaserede feedbackmetoder som fx FIT (Feedback Informed Treatment) som grundlag for en dialog mellem børnene og de voksne.

En mulighed kunne også være at arbejde systematisk med børnenes feedback indbyrdes i en børnegruppe, - hvor de blev instrueret og trænet i at bevidne hinanden. For eksempel ud fra en narrativ bevidningsguide oversat til børnenes forståelsesniveau. En sådan træning og proces kunne også styrke børnenes oplevelse af at indgå i et gensidigt betydningsfuldt børnefællesskab, der er en af de vigtigste faktorer i barnets trivsel og resiliens.

I en narrativ tilgang til arbejdet med andre mennesker skal man kunne træde ud af ideen om, at man kan være ekspert på andre mennesker og lade dem være ekspert på sig selv. Evalueringen af børneperspektivet i dette projekt har vist mig, at børn og unge ved uendeligt meget mere om dem selv end det der umiddelbart træder frem. De rummer stof til mange, mange nye fortællinger om dem selv. En af de historier jeg tager med mig fra denne evaluering er, at når børn og unge i udsatte positioner mødes af engagerede, indlevelsfulde voksne med positive forventninger til dem, så øges deres trivsel og mod til at udforske nye handlemuligheder og kompetencer. Og når natur- og friluftsfænomener danner kontekst for læring og udfordringer, så får barnet og den unge mulighed at udvide deres fortælling om dem selv gennem oplevelser af sansning, følelser, krop og kreativitet. Fortællingerne bliver til nye levende forståelser af dem selv gennem bevidning og samspil i et fællesskab med andre. Børnene og de unge bevæger sig videre i livet med identitetshistorier der rummer mere og andet end de problemer de kæmper med, de rummer også fortællinger der vidner om agenthed, trivsel og resiliens,

Litteratur:

- Anderson, H. (2003) Samtale, sprog og terapi. København. Hans Reitzels Forlag
- Asen, E & Fonagy, P. (2011) Mentalization-based Therapeutic Interventions for Families, Journal of Family Therapy (2011) (1-25)
- Cecchin, G. (1987) Hypothesising, Circularity and neutrality revisited, - an invitation to curiosity, Family Proces 26 (405-413)
- Fonagy, P. (2015) Improving Resilience, 18th June 2015 UCL, London
- Morgan, A. (2005) Narrative samtaler. København. Hans Reitzels Forlag
- Møller Sparre, A.S. & Dall Jørgensen, K. (2009) Syv fortællinger om narrativ praksis. Forfatterne og Dansk Psykologisk Forlag A/S
- Jakobsen, S. Ida (2014). Resiliens processer, – Begreb, forskning og praksis. Akademisk Forlag
- Fredslund, Hanne (2013) Evaluering – i et narrativt perspektiv. Forfatteren og Dansk Psykologisk Forlag A/S
- Sommer, Dion (2011) Resiliens, - Forskning, Begreber, Modeller, Psyke & Logos, 32
- Schultz Jørgensen, P. (2015) Unges robusthed og modstandskraft, Livsmød Hillerød, 4. december 2015
- White, Michael (2006) Narrativ teori. København. Hans Reitzels Forlag
- White, Michael (2007) Narrativ praksis. København. Hans Reitzels Forlag
- White, Michael (2007) Kort over narrative landskaber. København. Hans Reitzels Forlag

Organisering

Projektansvarlige

Projektet styres i et samarbejde mellem nøglemedarbejdere under Familier og Sundhed i Hillerød kommune og Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, Skovskolen på Københavns universitet.

Fra Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling:

Konsulent og studieleder for naturvejlederuddannelsen, Poul Hjulmann Seidler. Med faglig og pædagogiske uddannelser indenfor friluftsliv og naturformidling samt proces og udviklings ledelse med særligt blik for narrative og systemiske elementer.

Fra Hillerød Kommune:

Dorte Hagen Mortensen; projektleder og koordinator for Hillerød Kommune; Familier og sundhed. Uddannet Cand.pæd.pæd.psyk. og inklusionskonsulent på Store Dyrehave Skole. Arbejder med inklusionssupport til almenområdet, i form af kompetenceudvikling for lærere teams ift. relations- og selvrefleksionskompetence. Udvikler og beskriver metodisk grundlag, med fokus på inkluderende fællesskaber, relations- og familiearbejde.

Ledelsesmæssigt ophæng:

Der etableres en tværfaglig ledelsesgruppe der har det overordnede ansvar og som sikrer og understøtter projektets fremdrift, udviklingsmuligheder og økonomi

Denne består af:

Social chef i Hillerød kommune: Helle Mitzie Stennicke

Leder af Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling: Mette Åskov Knudsen

Leder af Store Dyre have skole: Mette Kirkegaard Nilsson

Souschef på Ullerød skolen: Jørgen Halfdan Andersen

Leder Kontakt Person Teamet: Hanne Holm Jensen

Narrativ evaluator:

Alice Humøe Bergmann. Aut. Cand.psych. Specialistuddannet i narrativ terapi, supervision og konsultation, Dispuks, uddannet i Mentaliseringsbaseret terapi ved Prof. Eia Asen & Prof. Peter Fonagy, Anna Freud Center, London, samt Advanced Mentalizing Masterclass, København. Privatpraktiserende, arbejder blandt andet med narrativ terapi, supervision, organisations- og personaleudvikling.

Arbejder desuden med PPR-opgaver, samt kompetenceudvikling til medarbejdere og ledere indenfor området af skoler, daginstitutioner og kommunal afdeling for

Familie og Sundhed. Designer af Hillerøduddannelsen, - en narrativ tilgang til arbejdet med børn, unge og familier. Designer af Agenthedskurset til børn og unge.

Deltagende institutioner

Hillerød kommune har en række forskellige tilbud og muligheder for børn med særlige behov og deres familier, herunder 3 huse (institutioner) der er indrettet i forhold til forskellige aldersgrupper og problemstillinger, i forhold til den enkelte unge eller barn.

Store Dyrehave Skole i Hillerød kommune:

Store Dyrehave Skole er Hillerød Kommunes systemiske, narrative og ressourcefokuserede skole- og udviklingstilbud - et dagsbehandlingstilbud for elever med særlige behov. Tilbuddet retter sig mod børn og unge i alderen 9-16 år, samt deres forældre.

Familiebehandlingsdelen indeholder forskellige tilbud, som vælges sammen med familien, ud fra hvilke teamtikker der arbejdes med.

Elever og forældre visiteres via PPR.

Der er fokus på barnets adfærd, følelsesmæssige og sociale udvikling, som ses i sammenhæng med de relationer og samspil, som barnet indgår i.

Skolen er normeret til 21 elever.

Leder: Mette Kirkegaard Nilsson, Projektleder: Dorte Hagen Mortensen

Ullerødskolen i Hillerød kommune:

Ullerødskolen er Hillerød kommunes dagbehandlingstilbud til børn og familier med særlige behov. Børnegruppen er fra 5 til 11 år og Ullerødskolen er normeret til 18 familier, visiteret af Hillerød kommunes Visitationsudvalg (PPR).

På Ullerødskolen bliver familien aktivt inddraget i og anerkendt for de evner og færdigheder, der er en forudsætning for, at sikre barnets trivsel og udvikling i skolen, i hjemmet og i fritiden. I det daglige arbejdes der, ud fra en ressourcefokuseret, anerkendende, narrativ tilgang.

Leder: Mike Gillman, Souschef: Jørgen Halfdan Andersen

Begge ovenstående institutioner arbejder med tæt involvering af forældre.

Hillerød kommunes kontaktpersonsteam:

Målgruppen er børn og unge i aldersgruppen 3 til 18 år og deres familier, hvor der er truffet afgørelse om en foranstaltning. Dvs. der er tale om familier og udsatte børn og unge, der har et særligt behov for støtte.

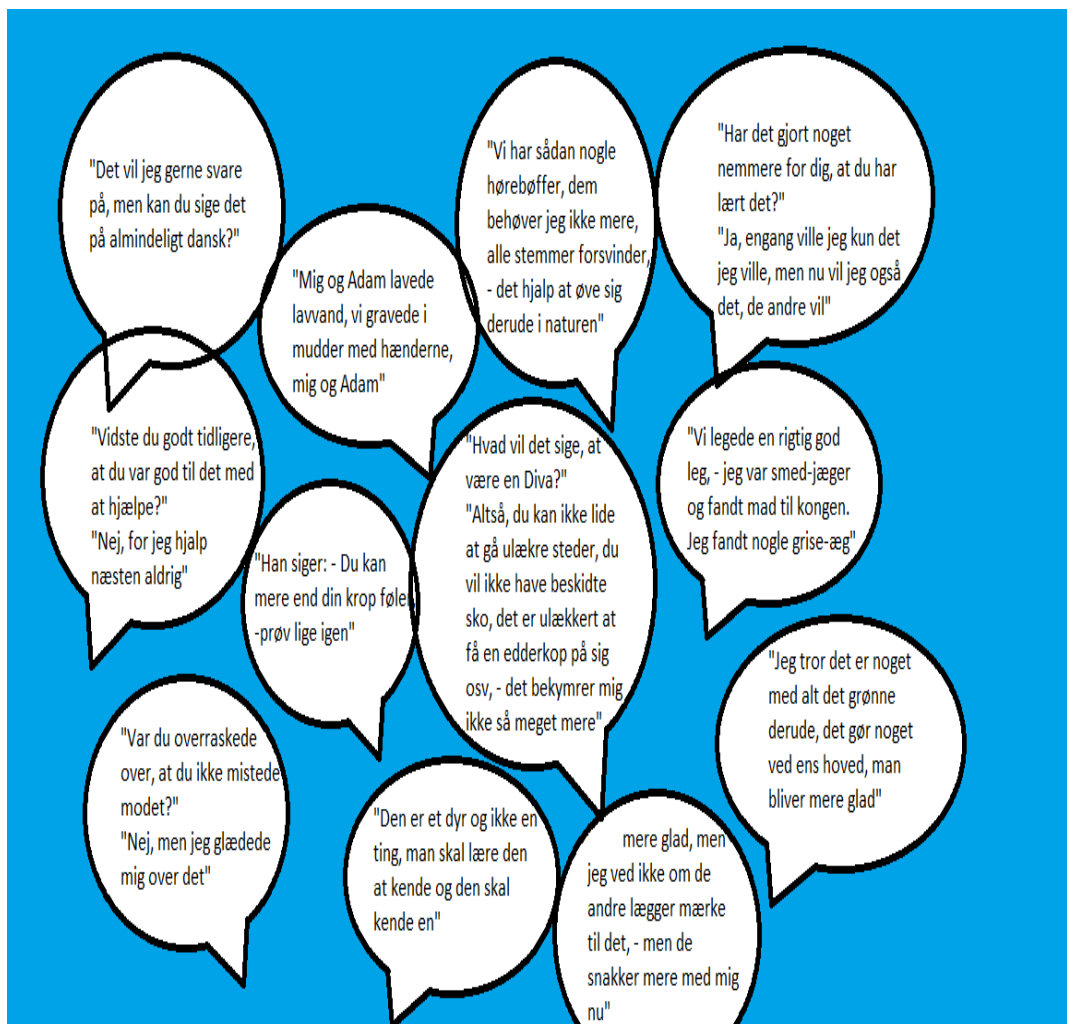
Ligeledes kan der være tale om unge, som er i efterværn dvs. unge i alderen fra 18 – 23 år, der har et særligt behov for støtte i voksenlivet. I målgruppen udgør aldersgruppen 12 – 18 år hovedparten og der er p.t. mere end 70 unge.

Hillerød kommune har en støtte- og kontaktpersonordning, som er et tilbud til de mest socialt udsatte og marginaliserede børn og unge. Familier kan modtage familiebehandlingstilbud i kontaktpersonsteamet, som kan profitere af familiearbejde i hjemmet eller i grupper. I Hillerød kommune er der etableret et fast korps af støttekontaktpersoner/familiebehandlere. Korpsen er sammen sat af 12 personer samt en leder.

Formålet med tilbuddet er overordnet, at styrke barnet, den unge og familiens mulighed for kunne håndtere egen livssituation og eget familieliv.

Leder: Hanne Holm Jensen

Fagpersonalet på de deltagende institutioner har kendskab til, eller er uddannet indenfor narrativt og systemisk metode og arbejder dagligt med børn og unge, med brug af værktøjer og redskaber fra dette felt. Alle har gennemgået Hillerød kommunes 3-dages uddannelse i narrativ tilgang til arbejdet med børn, unge og familier og er således introduceret til den forståelse og de narrative begreber det tilstræbes at anvende i et tværprofessionelt samarbejde i Hillerød kommune.

Bilag 3

Evaluerings af friluftsfaglige metoder og pædagogisk praksis for børn og unge i udsatte positioner.

Sandra Gentin. September 2016

2016

Evaluering af friluftsfaglige
metoder og pædagogisk praksis
for børn og unge i udsatte
positioner

Sandra Gentin

Faculty of Science, University of

Copenhagen

30-09-2016

Indholdsfortegnelse

Beskrivelse af kursusforløbene.....	2
Dataindsamling.....	2
Resultater	3
Spørgeskemaundersøgelse, december 2015/januar 2016	3
Deltagelse i udviklingsforløb.....	3
Den systemisk narrative kobling.....	4
Aktiviteter med børnene og de unge	4
Det daglige arbejde	5
Årsager til ingen ændringer i praksis	5
Spørgeskemaundersøgelsen i juni 2016.....	6
De forskellige kursusforløb.....	6
Den systemisk narrative kobling.....	7
Aktiviteter med børnene og de unge	7
Det daglige arbejde	8
Udsyn og deltagernes anbefalinger til lignende projekter	8
Narrativer om aktivitetsforløb.....	9
Mette og Majbritts narrativ.....	9
Lars' narrativ.....	9

Formålet med denne evaluering er at evaluere projektdeltagernes udbytte af de forskellige kursusforløb (kursus 1, februar 2015; kursus 2, maj 2015; opfølgende møder med Poul og Dorte; kursus 3, marts 2016), at afdække projektdeltagernes motivation for at ændre deres pædagogiske praksis, og endeligt at afdække årsagerne til ændringer og give et indblik i hvad deltagerne har ændret.

Beskrivelse af kursusforløbene

Kursusdeltagerne har deltaget i tre fælles samlinger – én dags kurser – hvor de er blevet klædt på til at kunne løse opgaven.

På to-dags ”kursus 1 i februar 2015” blev projektdeltagerne præsenteret for basisfriluftsliv, og de overnattede i naturen. Derudover var der forskellige korte faglige oplæg om naturens potentiale for børn og unge i udsatte positioner. Kursusindhold og program er vedlagt i Bilag 1.

Det andet to-dags kursus 2 i maj 2015 var et intensivt kursus hvor deltagerne skulle arbejde og udvikle små udviklingsforløb til deres ”egne” unge og børn i de forskellige huse deltagerne normalt arbejder med. Det primære fokus var dog et teoretisk fokus på resiliens og narrative systemiske metoder og koble dette til arbejdet i naturen, for at give deltagerene en teoretisk forståelse for projektets teoretiske afsæt. Kursusindhold og program er vedlagt i Bilag 2.

Opfølgende møder med Dorte og Poul blev afholdt ved behov (?) og havde til formål at give projektdeltagerne mulighed for sparring, supervision og løbende udvikling af deres pædagogiske praksis i naturen. Disse møder blev holdt enkeltvis eller sammen med kollegaerne i de enkelte huse. Derudover havde møderne også til formål at give projektdeltagerne yderligere tryghed ved de planlagte forløb med børnene og de unge.

Det sidste fælles møde blev afholdt i marts 2016. Kursets formål var at inspirere kursusdeltagerne til fortsat at arbejde med natur- og friluftsoplevelser i deres pædagogiske og behandlende arbejde gennem deling af erfaringer og praksisseksempler på tværs af de tre ”huse” der deltager i projektet. Derudover blev kursusdeltagerne orienteret om det videre afsluttende forløb af projektet. Der var endvidere oplæg fra projektlederne om resiliens, og resiliensfaktorer i det narrative perspektiv, oplægget skulle give en mere teoretisk forståelse for projektdeltagernes arbejde med at koble oplevelserne ude med deres behandlende og pædagogiske arbejde inde (transfer mv.).

For at evaluere projektdeltagernes udbytte af de forskellige kursusforløb, deres egen motivation for at deltage, og i hvilket omfang de har ændret eller justeret deres pædagogiske praksis blev der gennemført to spørgeskemaundersøgelser. Et midt i forløbet (dec. 2015 /jan. 2016), og et ved forløbets afslutning (juni 2016). Dataindsamlingen er beskrevet nærmere i næste afsnit.

Dataindsamling

Der blev udsendt to identiske spørgeskemaer, et i december 2015/januar 2016 og et i juni 2016, for at muliggøre en direkte sammenligning og beskrive deltagerens udvikling i arbejdet mellem de to dataindsamlinger. Derudover var det også væsentligt, at undersøge om flere projektdeltagere nu aktivt kobler den systemisk narrative tilgang med oplevelser i naturen.

De overordnede temaer i spørgeskemaundersøgelsen blev udarbejdet i samarbejde med projektlederne. Projektlederne havde givet input til hvilke workshops (inkl. Indhold, formål mv) og hvilken sparring de havde givet projektdeltagerne. I spørgeskemaundersøgelsen i december/januar deltog i alt 10 personer, mens spørgeskemaundersøgelsen i juni blev besvaret af 12 personer. Forskellen skyldes ændringer projektdeltagerne.

Temaerne i spørgeskemaundersøgelsen var: Deltagelse i kursusforløb (hvilket), hvilket kursusforløb de havde fået mest udbytte af, motivation for deltagelse i projektet, om deltagerne har ændret noget efter deltagelse i kursusforløb, hvorfor de har ændret noget og hvad de har ændret. De deltagere der ikke er motiveret og ikke har ændret noget i deres undervisningspraksis blev spurgt til grundene for, hvorfor de ikke har ændret noget.

14 dage efter den første udsendelse af spørgeskemaerne blev der rykket elektronisk med en ny svarfrist. Der blev løbende konfereret med projektlederne om de manglende svar, det blev besluttet at der skulle rykkes telefonisk for svar, og spørgeskemaerne blev genudsendt, hvis projektdeltagerne havde behov for dette.

Resultater

Spørgeskemaundersøgelse, december 2015/januar 2016

Den elektroniske spørgeskemaundersøgelse blev gennemført mellem den 27.11.2015 og den 10.2.2016, der blev udsendt 2 rykkere pr. mail ligesom enkelte respondenter blev kontaktet telefonisk for at rykke for en besvarelse.

Der blev udsendt 11 spørgeskemaer. Der er indkommet i alt 10 besvarelser, en besvarelse mangler da respondenteren har skiftet arbejde og ikke længere er en del af projektet.

Deltagelse i udviklingsforløb

Respondenterne har haft mulighed for at deltage i forskellige udviklingsforløb: Kursus 1 i februar 2015, Kursus 1 i april 2015 (kun kontaktpersonteamet), Kursus 2 i maj 2015, Opfølgende møder med Poul og Dorte, Møder med leder og teammøder i egen institution. Respondenterne skulle angive i hvilke udviklingsforløb de har deltaget, deres svar er angivet i tabellen neden for.

	Respondenter	Procent
Kursus 1 i februar	6	60,0%
Kursus 1 i april	5	50,0%
Kursus 2 i maj	7	70,0%
Opfølgende møder med Poul og Dorte	9	90,0%
Møder med leder	1	10,0%
Teammøder på min egen institution	3	30,0%
I alt	10	100,0%

Tabel 1: Deltagelse i projektets forskellige udviklings- og uddannelsesforløb forløb (vinter 2015/16)

Som det ses har næsten alle respondenter haft opfølgende møder med Poul og Dorte. Disse møder er også dem, flest respondenter nævner som afgørende for deres arbejde med den systemisk narrative teoretiske

tilgang omkring oplevelser i naturen, mens enkelte bånd nævner kursus 1 i februar 2015, kursus 2 i maj 2015 og teammøderne på de respektive institutioner som afgørende for deres videre arbejde i projektet.

	Respondenter	Procent
Kursus 1 i februar	2	20,0%
Kursus 1 i april	0	0,0%
Kursus 2 i maj	1	10,0%
Opfølgende møder med Poul og Dorte	6	60,0%
Møder med leder	0	0,0%
Teammøder på min egen institution	1	10,0%
I alt	10	100,0%

Tabel 2: Det uddannelseselement som har været afgørende for projektdeltagernes arbejde (vinter 2015/16)

Den systemisk narrative kobling

Fire deltagere koblede også det systemisk narrative med oplevelser i naturen i deres daglige arbejde inden de deltog i udviklingsforløbene, mens fem deltagerne gjorde det lidt. Kun en af deltagerne brugte ikke denne ude /inde kobling i sit arbejde inden deltagelse i udviklingsforløbene.

De fleste respondenter er motiverede eller meget motiverede for at koble den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen, mens en respondent svarer at vedkommende er lidt motiveret.

Efter deltagelse i udviklingsforløbene kobler alle respondenter den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen i deres arbejde, fire gør det meget – seks gør det lidt.

På trods af at alle oplyser de kobler den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen enten meget eller lidt (jf. ovenfor), er det kun fem der har ændret noget i deres egen undervisning eller arbejde med børnene og de unge efter de har deltaget i udviklingsforløbene, mens de resterende fem oplyser de ikke har ændret noget.

Aktiviteter med børnene og de unge

I ses i Tabel 3 en oversigt over hvor ofte de fem respondenter der oplyser de har ændret deres praksis tager ud i naturen eller laver aktiviteter ude med børnene og de unge.

	Respondenter	Procent
1-2 gange om ugen	2	40,0%
1 gang hver anden uge	0	0,0%
1 dag om måneden	2	40,0%
1-2 gange i løbet af årstiden (sommer, efterår, vinter, forår)	1	20,0%
Jeg har ikke gjort det endnu	0	0,0%
I alt	5	100,0%

Tabel 3: Oversigt over hyppigheden i aktiviteterne ude (vinter 2015/16)

Deltagerne i udviklingsforløbet angiver forskellige grunde¹ (der kunne angives flere grunde) til hvorfor de tager børnene og de unge med ud i naturen for at lave aktiviteter.

¹ Respondenterne kunne vælge i alt 14 forskellige grunde til hvorfor de har ændret noget i deres praksis. Kun de årsager som respondenterne har markeret er medtaget her.

	Respondenter	Procent
Det interesserer mig	3	60,0%
Jeg tror på at der er en effekt af aktiviteterne	4	80,0%
Fordi jeg vil	2	40,0%
Fordi jeg har fået mulighed for at udvikle mig	1	20,0%
Jeg kan se på børnene /de unge at det synes det er sjovt	1	20,0%
Jeg kan mærke en ændret opførsel blandt børnene/de unge når vi er ude	4	80,0%
Det giver mening i det systemisk narrative perspektiv	4	80,0%
I alt	5	100,0%

Respondenterne blev også bedt om at angive den vigtigste grund til hvorfor de har ændret noget i deres praksis. Tre af respondenterne angiver ”jeg tror på at der er en effekt af aktiviteterne” som den vigtigste grund til at de har ændret noget i deres praksis, mens to angiver ”jeg kan mærke en ændret opførsel blandt børnene/de unge når vi er ude” som væsentligste grund til at ændre praksis.

Det daglige arbejde

Til sidst blev deltagerne spurgt om hvor meget de tænker over at koble den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen i deres daglige arbejde. Fire tænker meget over at bruge børnenes/ de unges egne oplevelser ude i undervisningen inde, mens en tænker lidt over det – ”når det lige falder mig ind, så gør jeg det”.

Årsager til ingen ændringer i praksis

De deltagere (fem respondenter) der ikke har ændret noget i deres egen undervisning eller arbejdet med børnene/ de unge efter de har deltaget i udviklingsforløbene blev spurgt til hvorfor de ikke har ændret noget.

Neden for ses begrundelserne² for, hvorfor respondenterne ikke har ændret noget i deres undervisningspraksis. Respondenterne måtte gerne sætte flere kryds.

	Respondenter	Procent
Jeg har ikke tid	1	20,0%
Jeg kan ikke overskue det	1	20,0%
Jeg ved ikke hvad jeg skal gøre ude	2	40,0%
Opgaven med at koble inde og ude oplevelser er uoverskuelig	1	20,0%
Jeg oplever manglende opbakning fra mine kollegaer	2	40,0%
Jeg mangler forberedelsestid	1	20,0%
Vi har organisatoriske udfordringer på min arbejdsplads	2	40,0%
Andet	3	60,0%
I alt	5	100,0%

Respondenterne blev bedt om at angive den vigtigste grund til hvorfor de ikke har ændret noget. Her angiver en ”jeg kan ikke overskue det” mens to angiver ”organisatoriske udfordringer” på arbejdspladsen

² Respondenterne kunne vælge mellem i alt 18 forskellige begrundelser til hvorfor de ikke har ændret noget. Kun de årsager, som respondenterne har valgt er medtaget her.

som væsentligste grund til de ikke har ændret noget. To oplyser "andre" grunde som årsag til at de ikke har ændret deres praksis, men uddyber ikke videre hvad "andet" dækker over.

Spørgeskemaundersøgelsen i juni 2016

Den elektroniske spørgeskemaundersøgelse blev gennemført fra 13. juni 2016 til den 18. august 2016. Spørgeskemaet blev udsendt til 13 personer, og 12 skemaer er kommet retur. Den ene manglende besvarelse skyldes at én medarbejder har skiftet arbejde. Der blev rykket for svar både elektronisk og telefonisk.

De forskellige kursusforløb

Som det ses af nedenstående Tabel 4 har mange af kurserne og de forskellige tilbud/indlæg på kurserne haft indflydelse på projektdeltagernes arbejde. Det der har haft størst indflydelse på deltagernes arbejde i naturen er 1) møderne med Poul og Dorte, og 2) deltagernes egne oplevelser i naturen med børnene.

	Respondenter	Procent
Kursus 1 i februar 2015	6	50,0%
Kursus 1 i april 2015	3	25,0%
Kursus 2 i maj 2015	3	25,0%
Opfølgende møder med Poul og Dorte	9	75,0%
Møder med leder	1	8,3%
Teammøder på min egen institution	2	16,7%
Kursus 3, marts 2016 (Fælles opfølgingsmøde)	4	33,3%
Majbritt og Mettes narrativ	3	25,0%
Lars' narrativ	5	41,7%
Mine egne oplevelser i naturen med børnene	9	75,0%
I alt	12	100,0%

Tabel 4: Projektets forskellige uddannelseselementer, som har haft indflydelse på deltagernes arbejde

Deltagerne blev også bedt om at nævne det uddannelseselement som har haft størst indflydelse på deres eget arbejde, svarene ses i Tabel 5. Og her bliver det endnu tydeligere, at egne oplevelser i naturen og møderne med Poul og Dorte har haft størst betydning for projektdeltagernes arbejde med børnene og de unge.

	Respondenter	Procent
Kursus 1 i februar 2015	2	16,7%
Kursus 1 i april 2015	0	0,0%
Kursus 2 i maj 2015	0	0,0%
Opfølgende møder med Poul og Dorte	4	33,3%
Møder med leder	0	0,0%
Teammøder på min egen institution	0	0,0%
Kursus 3, marts 2016 (fælles opfølgingsmøde)	1	8,3%
Majbritt og Mettes narrativ	0	0,0%
Lars' narrativ	0	0,0%
Mine egne oplevelser i naturen med børnene	5	41,7%
I alt	12	100,0%

Tabel 5: Det uddannelseselement som har været afgørende for projektdeltagernes arbejde i projektet.

Den systemisk narrative kobling

Fire projektdeltagere koblede også det systemisk narrative med oplevelser i naturen i deres daglige arbejde inden projektets opstart, mens seks deltagere oplyser de arbejdede med denne kobling "lidt". To oplyser de slet ikke lavede koblingen med oplevelser ude til undervisningen inde.

Ved projektets afslutning er syv deltagere motiveret til at koble den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen, mens fem deltagere er meget motiveret til at arbejde med koblingen. Der er således sket en forskydning fra vinterevalueringen til sommerevalueringen. Hvor flere deltagere ved projektets afslutning er meget motiveret, ligesom ingen længere er lidt motiveret.

Ved projektets afslutning arbejder 6 respondenter meget med koblingen, 5 gør det lidt, mens en gør det slet ikke, dette kan skyldes at enkelte projektdeltagere først er blevet ansat i foråret 2016, og derfor ikke har haft samme sparring som de øvrige projektdeltagere. Dette hænger fint sammen med at alle projektdeltagere ved projektets afslutning oplyser, at de har ændret noget i deres egen praksis.

Aktiviteter med børnene og de unge

Som også de foregående afsnit indikerer, er alle projektdeltagere flere gange og oftere ude i naturen for at lave aktiviteter med børnene og de unge, se Tabel 6: Hyppighed i ture med børn og unge.

	Respondenter	Procent
1-2 gange om ugen	3	25,0%
1 gang hver anden uge	5	41,7%
1 dag om måneden	4	33,3%
1-2 gange i løbet af årstiden (sommer, efterår, vinter, forår)	0	0,0%
Jeg har ikke gjort det endnu	0	0,0%
I alt	12	100,0%

Tabel 6: Hyppighed i ture med børn og unge

I Tabel 7: Forskellige grunde til at ændre noget, har projektdeltagerne anført hvorfor de har ændret deres praksis. Her havde respondenterne mulighed for at sætte flere krydser. Sammenlignes resultaterne fra juni/august spørgeskemaet med vinterevalueringen ses det tydeligt, at flere respondenter nu tror på en effekt af aktiviteterne, og næsten alle respondenter svarer at de kan se en effekt af aktiviteterne når de er ude, ligesom arbejdet med naturen og koblingen til snakke/undervisning inde giver mening for deltagere i et systemisk narrativt perspektiv.

Halvdelen anfører, at de kan se på de unge at det er sjovt at være ude.

	Respondenter	Procent
Det lyder rigtig godt	1	8,3%
Det interesserer mig	7	58,3%
Jeg tror på at der er en effekt af aktiviteterne	9	75,0%
Fordi jeg vil	3	25,0%
Fordi jeg har fået mulighed for at udvikle mig	1	8,3%
Jeg kan se på børnene /de unge at det synes det er sjovt	6	50,0%
Jeg kan mærke en ændret opførsel blandt børnene/de unge når vi er ude	11	91,7%
Det skaber sammenhold i teamet	3	25,0%
Fordi vi i teamet gerne vil projektet	3	25,0%
Det giver mening i det systemisk narrative perspektiv	10	83,3%
Andet	3	25,0%
I alt	12	100,0%

Tabel 7: Forskellige grunde til at ændre noget

Projektdeltagerne blev efterfølgende bedt om at angive den vigtigste grund til, hvorfor de har ændret noget i deres praksis. Svarene kan ses i Tabel 8.

	Respondenter	Procent
Det interesserer mig	1	8,3%
Jeg tror på at der er en effekt af aktiviteterne	3	25,0%
Jeg kan se på børnene /de unge at det synes det er sjovt	1	8,3%
Jeg kan mærke en ændret opførsel blandt børnene/de unge når vi er ude	4	33,3%
Fordi vi i teamet gerne vil projektet	1	8,3%
Det giver mening i det systemisk narrative perspektiv	2	16,7%
I alt	12	100,0%

Tabel 8: Den vigtigste grund for at ændre noget

Det daglige arbejde

Til sidst blev respondenterne spurgt om hvor meget de tænker over at koble den systemisk narrative metode med oplevelser i naturen i deres daglige arbejde. Også her er der sket en positiv ændring siden vinterevalueringen. Syv respondenter svarer således de tænker meget over at bruge børnenes/de unges og egne oplevelser ude i undervisningen inde, mens fem tænker lidt over det "når det lige falder mig ind så gør jeg det".

Udsyn og deltageres anbefalinger til lignende projekter

Sidste del af spørgeskemaet handlede om hvilke rammer projektdeltagerne vurderede som vigtige for at deres arbejde med at bruge naturens potentiale i arbejdet med børnene og de unge kunne fortsætte som hidtil (i projektperioden). Spørgsmålet var stillet som et åbent spørgsmål med mulighed for at komme med egne refleksioner.

Halvdelen nævner både opbakning fra ledelsen og opbakning fra kollegaerne som væsentlige for fortsat at kunne udføre det arbejde, der var lagt op til i dette projekt. En anden vigtig faktor for deltagerne er tid, det kan være tid til forberedelse, tid til at kunne tage børn/de unge ud i naturen på en ugentlig turdag men også tid til at udveksle erfaringer med kollegaerne som vigtig faktor for fortsat at kunne bruge naturens potentiale i arbejdet med børnene/de unge. Måske ligger det implicit i de fleste personers svar – men tre nævner eksplicit organisering på arbejdspladsen som vigtig ramme for fortsat at kunne arbejde med naturens potentiale. En enkelt nævner sparring med Dorte og Poul som meget vigtig for det fortsatte arbejde, mens få andre mener det ikke skal blive et "skal" projekt, mens en anden skriver at det er vigtigt det fortsat er et "skal projekt" da det ellers ikke bliver til noget.

Narrativer om aktivitetsforløb

Mette og Majbritts narrativ

Majbrit og Mette er kontaktpersoner for 4 piger (11/10 18/16 år) og mor der har været udsat for fysisk og psykisk vold. Deres hverdag har været præget af stor uforudsigelighed i hele barndommen. Foranstaltningen har været at far og mor ikke længere måtte/skulle bo sammen for ellers ville kommunen tvangsjerne børnene (6 søskende i alt).

Inden projektet "skov" havde Majbritt og Mette gjort sig nogle overvejelser om indsatsområder og fokuspunkter ud fra pigernes handleplaner. Det har været altafgørende, og styrende for aktiviteterne i skoven. Der har været meget stor struktur om hvad det er vi vil opnå med at tage ud i skoven, og Poul og Dorte har været behjælpelig med sparring og hjælp under hele forløbet.

Aktiviteterne i skoven skulle være forudsigelige (for at give faste rammer og fjerne uforudsigeligheden i aktiviteterne), være motiverende og have fokus på søskendesammenhold og styrke deres indbyrdes relation (emner fundet med afsæt i handleplanerne). Et andet mål med aktiviteterne var at pigerne igen kunne mærke følelser og dem selv under forløbet. Den grundlæggende tanke var, at pigerne skulle få succes oplevelser i skoven og derved øge deres motivation til at komme ud. Der blev arbejdet meget med at tykke historier, og pigerne brugte hinanden til at tykke historierne indbyrdes.

Inden Majbritt og Mette tog pigerne ud i skoven har de arbejdet meget med tillid og tryghed mellem pigerne og dem selv. En forudsætning for at pigerne havde mod på at tage med i skoven.

Generelt har Mette og Majbritt rigtig mange timer sammen med familien, og det har skabt et godt udgangspunkt for arbejdet i skoven. I skoven oplever Majbritt og Mette en helt anden ro end hvis de skulle havde arbejdet med tilsvarende aktiviteter inden døre: *"Vi ville aldrig have opnået samme resultater inden døre"*. Pigerne ser også selv en positiv effekt af aktiviteterne, ligesom familien og resten af omgangskredsen (systemet) kan se en positiv forandring af og i pigerne. *"Ved vores sidste møde, sad en af pigerne helt stille og lyttede på trods af hendes små søskende hang i gardinerne og kravlede rundt på sofaen – hun havde en ro i sig, det ville hun ikke have gjort hvis vi ikke havde arbejdet så meget med pigerne i skoven"*

Majbritt og Mette har selv været på dybt vand med de overnatninger som de har haft pigerne ude på. Men den tid man har til rådighed ved overnatninger i skoven (i forhold til en enkelt tur på 3-4 timer) er vigtig i det arbejde der foregår med pigerne. *"Der sker bare nogle andre ting når der er tid"* – Der var en af pigerne der gerne ville hjem undervejs, men det kom hun ikke, og hun klarede overnatningen alligevel. Pigerne spørger selv til om de må komme på overnatning igen – og det skal de til april. Der er hele tiden fokus på mestring og små succeser, så de bygger på de ressourcer pigerne har.

Lars' narrativ

Lars fik ansvaret for en pige i forsommeren 2015. Hun valgte i første runde ikke at snakke med ham. Den historie han har fået fortalt er at pigen er vanskelig, usamarbejdsvillig, der er mange voldsomme konflikter mellem mor og datter, og det er pigens ansvar at der er disse konflikter. Da Lars og pigen mødes i august 2015 fornemmer Lars *"der er noget med kroppen her"*.

Pigen vil gerne *”noget med hest”* – det tager Lars op og tager det alvorligt og har et projekt *”hestning”* med pigen. De kører rundt til stalde, rideskoler mv. og hænger sedler op. Lars bruger lang tid på at køre rundt til forskellige steder med hest. Hun prøver heste(og udstyr) – meget længe. Undervejs i dette forløb bliver Lars kontaktet af mor og mors kontaktperson der meget tydeligt tilkendegiver, at det her projekt *”hestning”* tager for lang tid – og at det er typisk for pigen, og hvem der skal betale for *”alt det her”* (tiden, rideudstyr mv.). Lars fortæller at det er der styr på. Det gør kommunen.

Pigen fortæller at hun har brug for udfordringer, det får hun når hun er sammen med heste (horsemanship). Lars bruger (bevidst) sin uvidenhed om heste til at stille mange (for mange og også mærkelige iflg. Pigen) spørgsmål om heste, om hove, om sadel og seletøj, om udstyr mv. Det viser sig hun har rigtig godt styr på hestene, og får en mulighed/udfordring ved at ride hest og føl til. Den udfordring tager hun op. Undervejs i processen bruger Lars tid på at tage små-elementer (successer, handlinger mv) op med hende og får pigen til at bevidne hvad der er sket, eksempelvis *”hvad andre ville sige hvis de så dig ride her nu?”* Lars har stort set grebet alle løse muligheder i deres mange ture i bil (rundt til rideudstyrsbutikker og hestestalde) til at snakke med pigen og stille spørgsmål.

Lars fokus har været i handlingernes og meningernes landskab – og stillet spørgsmål om hvem var med ddig, hvem så det – og hvad gjorde du.

Det har været rigtig godt for forløbet at Lars ikke har vidst noget om heste overhovedet. Så pigen har fortalt meget om heste, udstyr mv.

Det er meget tydeligt at Lars er dybt berørt af forløbet, og har besluttet sig for at pigen (der nu skal gå på gymnasie og få en kontaktfamilie) selv skal bevidne sin historie, og sin succes. Så hun på den måde fortæller sin egen succes.

